

Lapszámunkat **Jung Krisztina** textilművész alkotásaival illusztráltuk.

A művész bemutatása a 11. oldalon

Weiner Sennyey Tibor

Az éj

Zöld kendőt húz arcára az éj
Tebenned áztatja kék szemét
A fényérzékeny Holdra a rés
Fordítva fösti föl álmaid
Végtelenített Camera Obscura
És egy elrejtett mosoly az állvány
Szerelmesen pislog a lencse
A lányra kit maholnap a téren
Vagy a sarkon láttál pöttyösen
És peckesen elvonulni
Abba a felejtésbe mit róla csak te
Őrizhetsz ott hol fehér karok
Nyúlnak a fényképész arca
Levágott körmökből és ajkak
Szélén hajótörött pillák
Reszketéséből van kirakva
Minden hang szó és mondat
Mi e partra fogvacogva hull
Csupa kihűlt rózsza és szagos
Vízben erjedő rezes jégvirág
Mit blúzára fest egy akt
Kiről jól tudod hogy honnan
És mennyit ér minden mozdulata
Szeretni indul az elmúlás felé
Mi körbefogja ezt a sistergő
Fényt mely két elalvás közé
Derengve beszorult s te látod
Igen most látod azt a zöld kendőt
Mit mindig mindenütt arcára
Tebenned áztatott kék szemei fölél
Saját kezével húz az éj.

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam

70. szám

2007. augusztus

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György
www.irodalmijelen.hu

498 Ft; 4 RON; 2 €

Tóth Krisztina:
Hangok folyója

Bodansky György:
Egy régi fotó

Jónás Tamás:
Szeretõmnek

Kabdebó Tamás:
*Ami az életrajzból
kimaradt*

**Tarján Tamás Nadasdy
Ádám könyvérõl:** *Az
évszakok egymást
ígérik*

Kozma György:
Kozmoszgyûró

Jászay Tamás: *Egy
hiján húsz* – Kisvárdai

Dr. Szendrey Gábor:
Nyuszi-regény

KÁVÉHÁZUNK A CENTRÁL
Minden második kedden (augusztus 7-én
és 21-én) 18.00–20.00 között szerkesztőségi
órákat tartunk a Centrál Kávéházban
(1053 Bp. Károlyi M. u. 9.).
Szerkesztőségünket **Szõcs Géza**
fõmunkatársunk képviseli.

1 989-ben, Magyarországon jelent meg egy kötet *Birtokon belül? címmel, amelyikben általad készített interjúk jelentek meg. Hány interjút készítettél életed során? És mikor készítetted az elsõt?*

– Amit én igazán számon tartok, az megjelent a kötetben. Nem én kezdeményeztem, onnan indult az egész, hogy a kolozsvári *Igazság* címû napilap szerkesztõsége egy Sütõ-bemutató elõtt interjút szeretett volna készíttetni a szerzõvel. Annak csak egy kis része került be a lapba. Nem sokkal késõbb Kányádival, Szabó T. Attilával is készíttettem interjút a lapnak. Kicsit számomra is meglepõ volt, mert korábban nem nagyon foglalkoztam interjúkkal.

– *A kötet gondolata ezek szerint akkor jött, amikor már több beszélgetés összegyûlt. Ifjú szerkesztõként nem voltak ilyen feladataid?*

– Valószínûleg voltak, de azok inkább riport formában jelentek meg. Elküldtek például a Dermata gyár könyvtárába,

A szerkesztõ kapui

**Beszélgetés a hetvenéves
Kántor Lajossal**

kor *A Hét Évkönyve* számára interjút kértek tõle. Az már magnóval készült, nem jegyzetõmbbel. Ma nyilván múzeumi darabnak tûnne az a magnó.

– *Próbáltam végiggondolni, milyen szerkesztõségek léteznek Erdélyben. Azt gyanítom, te vagy itt a leghosszabb ideje pályán levõ, aktív szerkesztõ...*

– Igen, ráadásul lassan ötven éve, 1959 óta ugyanabban a szerkesztõségben. Elképzelhetõ, hogy ebben világcsúcstartó vagyok, bár nehéz ennek utánanéznii.

(Folytatása a 14. oldalon)
BALÁZS IMRE JÓZSEF

Tavasztól őszi fesztiválról fesztiválra járok, de az utóbbi évek igazán már csak a nagy rendezvényekről szóltak. Mentségemre szolgál, hogy érdeklődésem színházról zenéig a művészetek szinte minden területére kiterjed. Családom, barátaim és nem utolsósorban megbízóim és munkaadóm türelemmel viselik el ezt a három hónapot. Augusztus közepére, a Művészetek Völgye és a Sziget sokkoló eseménydömpingje után kialakul bennem valami hiányérzet. A testet és lelket ledöntő fáradtság egyre kevésbé jóleső, a fesztiválokat követő napok megválaszolatlan, sőt szándékosan elhallgatott kérdésekkel várnak.

Egy július eleji hétfőre azonban mindent megelőz, váratlanul világitva rá az évek óta bennem bujkáló kérdésekre, úgy, hogy a válasz is rögtön készen várt. Két színházi és két, úgynevezett összművészeti fesztivál, négy-öt hét folyamatos esemény vár rám, erre edzek, a többi csak esetleges időtöltés. Jó ideje készülek Kishegyesre is, többször elolvastam a fesztivál műsorát, visszatekintő cikkeket, írásokat. Most túlléptem a tervezgetésen, családomat autóba tuszkolom, irány a határ, irány Vajdaság. Nehéz leírni, mi az a gombóc a torkomban, ami mai napig megnehezíti dolgomat, amikor Szerbia vagy Ukrajna irányába indulok. Pedig ez a félelem már jó ideje oka fogyott, beidegződés csupán. És most is, mindössze tíz perc alatt, baráti körülmények között lépünk át a határt. Kishegyes Szabadka és Újvidék között, Szegedtől mintegy 80 kilométerre, délre fekszik, a Bácska szívében, a Telecskai dombok ölelésében. A kishegyesi polgárok többsége magyar. A község idén hetedik alkalommal szervezi meg a Dombos Fest elnevezésű rendezvényt, mágius szám, hatással van rám. A Hegyalja utca házai és a hosszú löszfal által határolt rétnél keresve sem találni jobb helyet. Ám nem ez tölti el szívemet már az első perctől jóleső melegséggel. Az egésznek olyan belső, emberi hangulata van, amelyet minden fesztivállátogató ösztönösen keres. A helyi asszonyok szervezete lángost süt, azt szinte haszon nélkül adja el, az érkezőt kemencében

sült kaláccsal, pogácsával fogadják. A rétnél végében felállított színpadon zenészek hangolnak, a fűvön gyerekek hada szaladgál, labdázik. A felnőttek sört vagy bort iszogatva beszélgetnek. Egy kemencényi helyen kiállítás nyílik, aztán a szervezők megnyitják a fesztivált. Keveset beszélnek, de annál többet mondanak. Kishegyesnek kell ez a fesztivál, de nem bármilyen áron. Csak az értéket engedik be, a dolog az együttlétről, a beszélgetésekről és barátságokról szól. Ülök a padon, értem, miről van szó, mégis nehezen hihetem. Körültekintek a réten, semmi nem változott, a színpadon vajdasági népzenezők húzzák, igen magas színvonalon, a gyerekek tovább labdáziknak,

szüleik, nagyszüleik beszélgetnek, zenét hallgatnak. Felnevezek a löszfalra, ahogyan a madarak megérkeznek odúikba, úgy érkezek meg én is, lassan. Itthon vagyok, hagyom, hogy a rétnél mindenestül magához öleljen.

Szombat délelőtt Szegeden kerékpározok, a vár előtt árusbódék, a várban és környékén fesztivál. Nem kell messzire utazni. Az asztaloknál apró gyermekek rajzolnak, gyurmáznak, szüleikkel töltik az időt. Aztán jobban körülnézek. A parkban, a fűben mindenhol autók parkolnak. A múzeum mellett már agyagig koptatott utat jártak maguknak. Apuka négyéves fiával egy kereskedő által kiállított gépkocsi motorházában vizslat, bizony időben meg kell beszélni, hat- vagy nyolcmilliót szán a család egy autóra. A sör és a kürtöskalács aranyáron, néhány árusbódékban ott a műanyag, a bővísi. Reggel még nem tudtam, de most már tudom, este újra átmegegyek Kishegyesre.

Amikor átérünk, még éppen csak gyülekeznek a népek. A belépő önkéntes adomány, forintot is elfogadnak, megfizetem a rendes belépő árát. Bent a réten gyerekek fociznak, a színpadon szegedi zenészek hangolnak. A nézőtér mellett négy-öt ember állja körbe a kamerának épített állványt. A dobogónak dölve Frankie Látó és a főszervező sakkoznak. Zenész, néző egyenrangú kibic. Veszek egy sört, leülök a földre.

A rétnél ölelése már ismerős.

A rétnél ölelése már ismerős.

A csinos, cseh kolléganőmről a második napon kiderült, hogy esténként élő pornó-showban lép fel. És nem nézőként. Nos, én nem vagyok prűd. De azért ez egy kicsit mégis túlzás. Igaz, testi adottságainál fogva minden olyan paraméterrel rendelkezik, amely alkalmassá teszi a munka maradéktalan ellátására, de azért, talán mégse kellene. Pont ő?! Valakinek, igaz, ezt is el kell végezni. A sírásón se botránkozik meg senki.

A szegedi fiú aranyláncokat kínál. Megszólt. Érdeklődik, honnan jöttem. Én is érdeklődöm. Mi az, hogy csak ő kérdezhet?! Mindenáron meg akarok szólítani. Másokat is. Beszélgetni akarok. Illetve csak kérdezni. Ennyire el akarják adni

Rácz Gergely Hétköznapi bepillantás

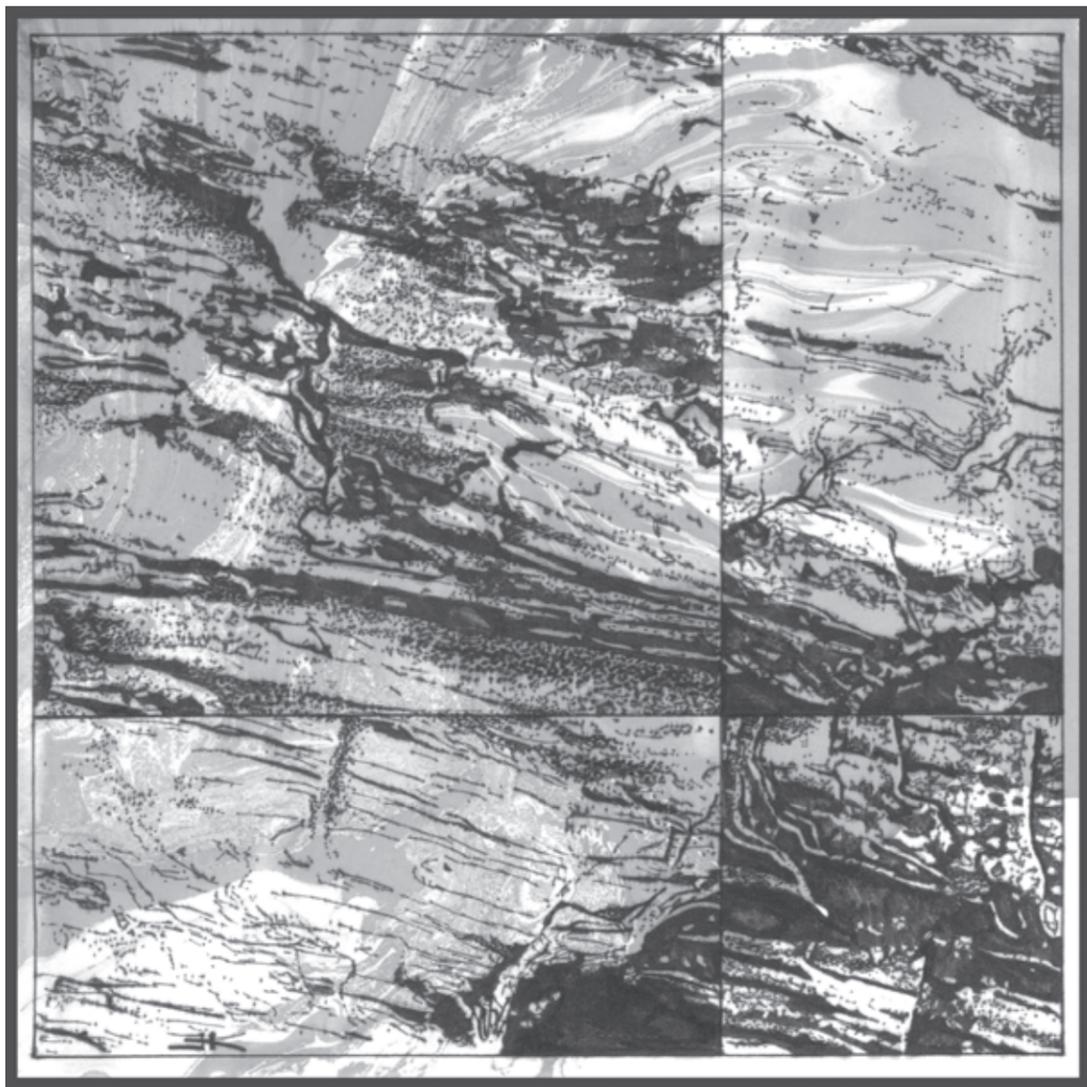

amikor jönnek hozzám... (szünet) és úgy örülök, amikor mennek. Talán nem véletlen, hogy sokszor eszembe jutnak ezek a szavak. Nekem is vannak hasonló érzéseim. Örülök, amikor valahova megérkezem,

ugyanakkor leírhatatlanul kellemes érzés, amikor ugyanazt a helyet elhagyom. Világos, az útközben-lét betegsége. Mindenütt jó, de legjobb otthon. Mondja a közmondás. Már akinek van otthona. Nem fizikai, hanem szellemi értelemben. Vagy, aki nem távolítja el magától a gondolatot, hogy van. Hozzám inkább egy kedves ismerősöm mondása áll közelebb: Mindenütt jó, de legjobb útközben. Vagy még tovább megyek: mindenütt rossz, de legrosszabb, ahol én vagyok.

az aranyat, illetve a fénylő utánzatot? Nem, valami más van mögötte. Megmutatja az órát. Mondom, szép, köszönöm, nincs pénzem. Némelyiknek, mutatom, nekem is van. Az enyém jobb. Feladják. Az órát. Megkérdezik: nőt, hasist akarok-e. Már értem. Ezt árulják. Az arany csak a csomagolás. Nos, milyen igaz: nem minden arany, ami fénylik. Még a foguk sem!

Egy öregasszonytól hallottam először a következő, figyelemreméltó gondolatot: tudod, olyan egyedül vagyok; úgy örülök,

Két jeltől áll ez a szám. A hetes a halál kaszája, azután pedig tojásdad nulla következik. Az egyik arra figyelmeztet, hogy kevesebb van hátra, mint amennyi elmúlt, a másik felveti a kérdést, marad-e valami utánunk.

Nem mintha rosszul érezném magam hetvenévesen. Azt remélem, hogy semmi bajom, bár soha nem lehet tudni, miféle titkos féreg foga rág. Azt mondják, a nyolcvanéves Tersánszky Józsi Jenő a Moszkva téren rohant az induló hatos villamos után, és mivel akkor még nyitott peronok voltak, felugrott rá. Pedig, emlékszem, öles felirat hirdette a váróhelység homlokzatán, hogy A VILLAMOSRA FEL- ÉS LEUGRÁLNI TILOS ÉS ÉLETVESZÉLYES. (Gondolkodtam is azon, hogy vajon melyik háztetőről szoktak egyesek leugrálni a villamosra.) Akkoriban, a múlt század ötvenes éveiben, persze általában életveszélyes volt ugrálni. Az a század többiben is betehetett volna nekem: negyvennégyben, amikor Horváth Rózsi takarítónő Horváth Matyika néven, zabigyerkeként bújtatott Balatonkilitin, és ötvenhatban, amikor mit sem tudva, az aláaknázott szántóföldön át szöktem Ausztriába.

Tervezhetek előre, még harminc évre, egészen a százig? Munkám lenne elég. Az emberi élet végső határa kezd kitolódni. A zeneszerző Takács Jenő nemrég, százhárom éves korában még minden nap zongorázgatót burgenlandi, cinfalvi házában.

Sárközi Mátyás

70

A Vaszary-tanítvány Lossonczy Tamás most százhárom, de naponta odaáll a festőállvány elé.

Zukor Adolf, Hollywood megalapítója százhárom évesen azt mondta, hogy addig nem hal meg, amíg meg nem bizonyosodik róla, hogy a pénzt felviheti a mennyországba, a százegy éves Lord Emanuel Shinwelltől megkérdezték, mi élteti, azt felelte, hogy minden reggel látni akarja, milyen új hírekkel szolgál a Times. Kedves atyai barátomtól, Hevesy Pali bácsától, a kiszolgált magyar diplomatától is érdeklődtem a hosszú élet titka felől, amikor száznégy éves volt. „Bármilyen szituációban mindig meg kell őrizni a nyugalmodat” – figyelmeztetett. „Akkor én már tíz éve meghaltam” – válaszoltam neki. Persze, Pali bácsi (a Nobel-díjas Hevesy György öccse) mindvégig legényember volt.

A szöcskelábain villamos után iramodó, hórihorgas vén Tersánszky képe elem villan, valahányszor futok a villamos- vagy a buszmegálló felé. Még egész jól bírom. Hegynek felfelé is. Nejem szerint egyszer így fognak szívrohammal összeszedni a mentők.

Mint hajdani másodosztályú atléta, négyszáz gáton a Vasas Mávag, majd Angliában a Southgate Harriers versenyzője (feleségem megjegyzése: „Tipikus! Neked nem elég négyszáz méteren futni, neked gátak is kellene!”), nem csak loholok a beérkező autóbusz felé, még azon is igyekszem, hogy szépen, stílusosan fussak.

Hetvenedik születésnapján az ember a célegyenesbe fordul. Ez után kell rákapcsolni és mindent kiadni, ami még bennünk van (halljátok kiadók?). Szépen, stílusosan.

Égetném a gyertyát kétfelől, de hitvesem óvatosságra int. Valóban hamarabb fáradozok. Délutánonként szunyókálok egy kicsit. Félálomban a francia-örmény sanzonénekesre, Charles Aznavourra gondolok, aki egy interjú során kijelentette, hogy ami őt illeti, ő egyszerűen soha nem fog meghalni. Valóban elhatározás kérdése? Churchill kilencvenegy évesen dobta be a törülközőt. Előbb azonban kijelentette, hogy a politikától visszavonulva annyi örömet talált a festegetésben, hogy ha halála után bejut a mennyországba, akkor ott az első egymillió évét pingálással fogja tölteni. Amennyiben ez az Aznavour-dolog nálam nem jön be, aggastyánként én is hajlandó vagyok felmenni a mennyekbe (mint a müncheni katolikus havilap londoni levelezőjének, ennyit bizonyára megtesz nekem a Jóisten), s ott egymillió év alatt csak megírom mindazt, amire itt a földön, idő hiányában, képtelen vagyok sort keríteni.

Hangok folyója

I.

Dobog a szív alatti szív, zubog a hang alatti szó,
hidak alatti örvény, mondat alatti mondat:
mit visz a felduzzadt vizû, mély folyó,
redõzött, bolyongó ágya mit sodorhat?
Ismétli folyton lebegõ testeit, áradását,
zárlatos városok nyomtatott áramkörét az éjben,
algás homlokú házak és morzézó utcalámpák
merülnek fel sötét, kanyargó emlékezetében,
neveket mormol és legmesszibb útjait
lejtõs kertekbe és part menti palotákba,
elöntött falvakat sorol, amerre útja vitt,
ázott, penészes vásznakkal bélelt minden álma,
emleget dinnyehéjat, vízfoltos falon a csöndet,
egy termet, ahol az idõ térképei rajzolódnak,
ismétli önmagát, hullámzó mondatokat görget,
tág öblöt, ahol hajóvonták találkoznak,
görgeti képeit, tükrén a billegõ holdakat,
az alakváltó idõ formáit írja egyre,
jelek átjárója az ég, sodorja mind a holtakat,
minden idézet és minden valaminek a medre,
van a szavak folyása mentén, kell legyen
egy hely, ahol minden fel van sorolva,
dobog a szív alatti szív, zubog a sejtelem,
örvény tölcseré szól, hangok zajló folyója –

II.

Ki beszél folyton itt és ismétli mint a hullám
holdkóros vonulók zajló tekintetét?
A szeme, a szeme, ha felidézni tudnám,
de aludt, háttal állt, fehér volt, mint a jég,
mi volt anyám, mi volt, amikor nem szerettél,
mit visz a mély folyó, A betûvel anyát,
mi történt éjszaka, mikor vízre tettél,
sír a történet és elmossa önmagát,
egyszer csak eltévedtem, egyforma minden utca,
nem volt sehol a sárga ház, a húsbolt,
és a biciklim is, csak apám meg ne tudja,
egyszer csak este volt, utána háború volt,
kövér gyerekkezek, rovátkolt férfikörmök,
mûanyag tálakat mosó asszonykezek,
végtelen kerítés, betonra hullt gyümölcsök,
vihár készül, gyere, mennyit kerestelek,
a csónakház előtt egy kék bicikli fekszik,
mit láttál odalent, rozsdás fedõt, halom pénzt,
jelek átjárója a föld, ábrákat bont, öregszik,
kiszikkadt útjait eltörli századonként,
van a szavak folyása mentén, kell legyen
egy titkos hely, hol ott vár partra dobva
ott áll dombokba gyûrve egy helyen
aminek neve van, de nincs kimondva –

TÓTH KRISZTINA

Fotó: Szabó J. Judit

III.

Zubog az emberi beszéd, gyereksírás a napban,
töltésen nyárfalomb, szülők hajnali suttogása,
kövek között hadar, színén ázott avar van,
mint a halak hasa, villan az emlékek visszája,
macskák ütődnek vedlõ háttal a parthoz,
alaktalan ruhák, törött vesszõkosár,
zöld lombos ág, hegyén egy zacskó csapkod,
fényes bútorlapon fonnyadt hínárfonál,
üreges botokat pörget a gyorsuló víz,
véletlen sorsokat húz a szemcsés iszapba,
csak a helyük marad, mint könny után a sóíz,
szétrajzó törmelék, minden valakinek az arca,
lehunyt szemek mögött tolják egymást a felhõk,
áttetszõ halrajok, a szív torkolatához
tartanak mind, akár a vándor kékbe fellõtt
szélben rikorlózó, körben forgó sirályok,
megbomlott paplanok, az oszló tollkupacban
egérhullák között elázott könyvlapok,
hullámzik, elmerül, zúg a kimondhatatlan,
nyitott szemmel a nyelv alá bukó napok,
dobog hang mögötti hang, zuhog a szó alatti szó,
névtelen vízesés, hangjában parti fákkal,
ártéri utca jár a mélyben, vak folyosó,
csöndek vízfüggönyén nyíló árnyékszobákkal.

A fészketlen varjú

...és ha olvasod... és valakire, valamire, esetleg Magadra, vagy másra ismernél, képzelj regényt ez csupán, melyben, hidd el, csak a véletlen játszik veled.

1946–56

Az alma mater

Mikor is történt, történt-e egyáltalán, -venkettőben, -venhatban?

Egyszerűen régen, nagyon régen!

Alig hallgattak el a fegyverek.

A Kollégium tömör fakapuja becsapódott mögöttünk.

A kinnlakó városi magyar fiúkon kívül voltak köztünk kollégisták: buszon, vonaton, sőt a „nyárádmenti vicinálison” érkező kömlyébeliek és ízes beszédű harisnyás székely fiúk, hímzett inget, széles bőrvet viselő (egymás közt titkon románul beszélő) csángók, sőt németiségükre büszke szászok is.

Zavartan álltunk az udvaron, kis csoportokra bomolva.

A kollégisták a régi többemeletes épületben laktak, sokágyas, *cameranak* nevezett szobákban, melyeket egykoron nagy európai városokról neveztek el. Minden szobának volt egy végzés előtt álló nagydiák főnöke, aki a *primárius* büszke címét viselte, két helyettese a *secundarius* és a *tertiarius*, és most ők vezették az udvarra, reggelitől jöve, a gondosan „kinyalt házuk népét” és minket, az újonnan jött kicsiket.

A régi szolgadiák intézmény és vele együtt a *vigilek* (éjjeli ügyeletések) és a *cursorok* (időjelzők) intézménye már kiment a divatból, csak emléke élt a diákhierarchiában.

A kapus, Pepó bácsi vezetésével, a rendkívüli alkalomra való tekintettel a Fölépcsőn, zajongva vonulunk sorban a Kollégium (református templomként is működő) Díszterme felé.

Felzúg az orgona, és mi felállva és énekelve (sajnos már csak képzeletben) fogadhatjuk századokig megvolt önkormányzatunk vezetőjét: a *Seniort*, a kollégium gazdáját: a *Contrát*, és két helyettesét: az *Executorokat* és a többi diák tisztségviselőt, majd a *Tanári Kar* és végül az *Igazgató* bevonulását és szertartásos elhelyezkedését a szószék két oldalán sorakozó trónszerű székek előtt.

***

Nyílik az osztály magas, faragott ajtaja.

Felállunk, hogy Tóni bácsi, a szeretve rettegett matektanár, kezében a hatalmat jelző füstölő pipájával, bevonulhasson (neki órán is szabad volt), és elfoglalja helyét az asztalnál.

Leülhettek... hála Istennek, vagyok vagy felszázan.

Nagy kazamatolással elhelyezkedünk a fura öntöttvas vázas padokban.

Albert Mózes

– Jelen!

– Nos?

– Innen jöttem, a Nyárád mentéről, Murokországból.

Halk kuncogás. A Tanár rendre int.

– Áááá ismerem a papot... ez derék dolog.

És a fiú, ki lelkészi ajánlással, díjmentes helyre érkezett, hálásan s büszkén vigyorog – itt a nagy Kollégiumban ismerik az ő falujának papját.

– Aztán becsüld meg magad, Mócsi, nehogy szégyent hozz Ádi bácsira, mire legációba mégy...

– Igenis.

És a fiú szeme előtt megjelenik az otthon képe, a hatalmas dombra kúszó udvar, jobbán a szőlőskerttel, s a kis templom, amelynek a minap, játék közben elvesztették a kulcsát... Huh... most is sajog a lelkész vesszejének helye. Mert miután a „gyülekezet vénei” sem tudták kifeszíteni az ajtót, a városból drága pénzen „fiakkerrel” kellett kihívni a lakatost.

Bab Sándor

A hátsó padból szegényes ruhában cigánygyerek emelkedik ki. Magasabb is, fejlettebb is a többinél, serkenő, gondosan ápolat bajszkával, olajtól fényes hollófekete hajjal, kész férfi, míg a többiek szinte gyerekek. Büszkén néz körül, míg elkapja a tanár tekintetét...

– Ja, Te vagy az – kapja fel a beszélgetés fonálát a tapasztalt tanár. – Hallottam rólad. Hát Isten hozott minálunk, nagyon becsüld meg magad, és viseld úgy magad, mint az előtted járók, mert a Kollégium kapuja nyitva van mindenki előtt. Ha valami baj van, keress meg a tanáriban, Neked!!! minden szünetben szabad!

Bilibók Jakab

– Da, azaz igenis Nagyjóram – emelkedik fel egy kerek képű, egészségtől duzzadó tömör, barna fiú a padból. A tegnapi, ünnepre való, hímzett ingét már levette, megcsokolta és a folyosón álló hosszú, lelakolt szekrényébe rejtette, virágos pörgekalapja és széles gyöngyökkel hímzett ünnepi bőrvet mellé, és most az unitárius presbitériumtól kapott, talpig ajándék új ruhában zavartan fészeng... Nem mutatja, hogy bocskorhoz szokott lábát mily kegyetlenül törli a tegnap óta büszkén viselt első cipő.

– Hát te „honnét gyüttél”?

– „Molduvából”. Ott jártam román iskolába mostanig.

– Honnan, te?...

– Hát Patakországból... mondja a legtermészetesebb hangon. „Csángójából” teszi hozzá magyarázóan.

– Na azért... osztán miért nem Csíkba vagy Udvarhelyre... hát pápista vagy Te, nemde? Ugy tudom, a moldovai csángók hívő katolikusok, még a románok is...

– Azok igen, de én nem.

– Hát ezt hogy csináltad? Akkor román vagy?

– Nem én, instálom, csak félig, anyám végett – húzza ki a fiú magát. – Unitárius vagyok én apámuram után, akinek az apja úgy került át a Homoród völgyéből, mert hogy fináncnak állt Fagetba, ami mindig Magyarország volt. Hallottam, titokban azt mondták, Csík megyeiek voltak az ottaniak, csak a minap tették át őket *falustul a bukarrestiek Moldovába*... azóta nagyon gondozzák őket, még oláh katolikus papot is küldtek, hogy ne kelljen szegényeknek az ördög nyelvén, magyarul hallgatni a szentmisét.

– No... Falustól románá tették? Nem volt nehéz?

Kitört a nevetés. A fiú nem zavartatja magát, folytatja:

– Tették a fenét, mondták egy reggel, hogy most már oda tart.

Osztán elvett apám egy román leányt, és átköltöztek kicsit lejjebb a völgybe, már túl a Rákóczi váron.

– Hol, te?

– Hát nem tudja? Bethlen Gábor fundált oda egy szép várat, azt hiszem, 1626-ban örhelynek, az ma is megvan...

– Szóval, már tényleg a Regátban.

– Még Onyestig élnek csángók, nemcsak a Tatros, a Tázló meg a Szeret mentén, a románokkal vegyesen. Mink es egyre bennebb kerültünk. Előbb Ágasra, aztán fel messze Kőstelekig... nincs oda már vasút sem. Mi eljövünk, de sok rokonyunk van arrafelé...

A fiú elgondolkodik. Szemei előtt megjelennek a farkas járta hegyek és a zúgó patakok, a ritkás tanyabokrok, ahol egy-egy család vagy rokonság él együtt.

– Apám ott is született... de csak nem hagyá a lélek, vágyakozott visszatérni magyarrá. Így maradt szinte az egész patakjárásom egyedül magyar is meg unitárius... meg aztán pap is van a családban. Arra mifelénk a románok ortodoxok, újabban görög katolikusok is, mikor egy reggel arra ébredtek, hogy papostul áttették őket...

– Hát Jakab, aztán hogy szalajtottak ide?

– Haát, hosszú sora van annak – kapja fel a fejét a fiú, beszéde érdekes, ízes, mint a havasok lehelete. – Elsősorban, mert apám akarta így, de megütötte a fa, és meghótt apámuram... Temetni elé-

DR. SZENDREY GÁBOR

hozták a Váron innen... Magyarországra. Nyugodjék magyar földben. A pap úr így látta jónak... Én meg jöjtek ide, mert a csiki iskola az katolikus. Hát jöttem... Nem jó az istráng ellen lázadni.

– Hát van ott unitárius pap?

– Az aztán nincsen, de kijár Csikból, ha hívjuk, mert mi, a rokonnyai ott vagyunk!

– Hát becsüld meg magad, Jakab.

A fiú boldogan ül le. A bemutatkozás sikerült, nem nevétek ki. Befogadták!

Muresan Ladislau

– Da – emelkedik fel helyéről az ortodox fiú, ki az imént a református templomba lépvé, nagy derűtségünkre keresztet vetett, és a kérdést meg sem várva, már ízes tájnyelvén fűjja is: „Ditrauból gyűtem”... Fűrészve körülnéz, mit szólnak, de az osztály figyel és hallgat.

– Hát te miért nem a Pápiuba jársz?

– Nekem nincs apám, csak úgy lettem szerelemből. Jó, hogy aki megcsinált, a nevére vett. Csendő volt. Azóta sem szerencsétetett minket...

Kitör a nevetés.

– Mi van, bivalyborjak!... Folytasd!

– Anyám Ditrauba valósi, úgy mondták, legyen mégis magyar!

– Úgy legyen... *Laci* – nyomja meg a szót. Látjátok, marhá! – teszi hozzá mintegy magának csendben.

Nicoara Octavian

– Hm, ismerem apádat... Hogy van a főorvos-kamarás úr *őexcellenciája*?

– Köszönöm, sokat van távol.

– Bennlakó vagy?

– A nevelőmmel vagyok. Ide jár ő is, aztán megy az orvosira. Moldován, a tizenegyedikből.

A tanár bólint, ismeri a szegény sorsú, de a gazdag régeni román főorvos pénzén orvosnak készülő görgényi fiút. Színjeles.

– Te is az akarsz lenni, persze, nevelőapád klinikáján?

– Nem is tudom. Ide járt...

– Tudom, felettem két évvel. Hát becsüld meg magad!

– Igyekszem. Talán engem is megsegít a Páduai Szent Antal, mint nevelőapámat.

– Micsoda?

– Hát maga nem tudja – csodálkozik a fiú –, nevelőapámnak húsz éve gégerákja volt, meg akarták műteni... de előtte elment Páduába a Szenthez... Térden tette a zarándoklatot, és a téren imádkozott: „Uram! Sok a szegény román beteg, meg kell mind operálni őket, de nincs mivel, nincs ki, és nincs hol”. És a Szent segített, meggyógyította, műteni sem kellett. Azt mondják, csoda... Kolostort fundált hálából a Görgényben.

– Boldogok, akik hisznek.

– Én hiszek! – és áhítatos arccal keresztet vet, három ujjal, háromszor, ortodox módra. Mindenki tudja, a Kamarás úrnak nincsen saját gyermeke... Octavian is örökbe fogadott görgényvölgyi gyermek, már a kilencedik, és mindet kitaníttatta.

Selner Sabin

– „Javoll”, ugrik fel az utolsó padból a szász fiú.

Vulkánként füstfelhő tör ki a pipából.

– Az apádat „javoll” – horkan fel a tanár –, még mit nem!

– *Azt ne szidja... elesett a háborúban... hajós, majd katonavolt... amíg élt.*

– Hmmmizé ül le, „osztán nem köll annyit bokázni”, és nem baj, ha magyarul beszélsz.

– Javoll – tűnik el a padban a fiú.

Nyílik az ajtó, és az osztályügyeletes elordítja magát: *Osztály vigyázz!*

Bevonul az Igazgató. Felugrunk, de int: leülhettek.

Kézen fogva vezet egy korunkbeli, furcsa fekete bársony térdnadrágot és rövid zékét viselő fiút, vékony lábán hófehér harisnya, mely fényes sárga csatos, fekete cipőben végződik. Minden szem rájuk szegeződik, a fiú riadtan forgatja, gyűri furcsa, szörmével szegélyezett sapkáját.

Mintha félne. Vörösszöke haja kis kerek fekete sapka alól makrancosan kitörve a válláig omlik, kétoldalt oszlopszerű fűrtben keretelve értelemről árulkodó fehér arcát.

– Megkésve hoztam társatokat, *Rokosovszky Józsefet* Marostújvárról. József árva fiú, a Hitközség ajánlásával és a Főtiszteletű Egyházkerület engedélyével érkezett hozzánk. Kérem az osztályt, fogadja szeretettel, és mindenben legyen segítségére. *Jut eszembe: nem leszel bennlakó, ugye?*

– Nem, kint lakom a városban, ismerős családnál – feleli gyorsan, de érezzük, nem szeretné, ha erről és családjáról kérdeznék.

– Rendben. Hát ül le valahova. Oda pont jó lesz. És érezd magad otthon Nálunk!

Az új fiú körülnéz – „Megengeded, kérlek?” –, és leül Albert Mócsi mellé az üres helyre: – Dodó vagyok, mondja a legtermészetesebb hangon.

***

A fiúk az udvaron körülkapják az újonnan jöttet: Ki vagy, honnan jöttél, hogyhogy nem felvételiztél? És Dodó mesél, marhavagonban tett hosszú utazásról, táborról, jó és rossz emberekről... Szájtátva hallgatják.

***

Lassan leesett az első hó.

A kezdeti ötvenkettőből alig maradtunk már harmincan, és még mindig vannak, akik hol sírva, hol dacosan átkozva rossz sorsukat, veszik a vándorbotot és megesküdnek: „visszajövünk még”... de nem jönnek soha: „megmérttek és hűjával találtattak”.

Egy késő őszi reggel elmaradt és nem jött többet Bab sem, a cigányfiú.

Híába vártuk, hogy feltűnik emberes alakja, később tudtuk meg, hogy elment vízszelőlőnek. Kellett a pénz a családnak. Nagyon sajnáltuk. Néha találoztunk vele itt-ott a városban. Olajos ruhában cipelte a csöveket.

Egy szép napon Frici bácsi, a lelkész bejelentette, hogy Jakab, aki az unitáriusoknál konfirmál tavasszal, karácsonyig velünk jár hittanra, mert az unitárius esperes elment Kolozsvárra, a Teológiára tanítani.

Szerettük a csendes, fura beszédű kis „hegyviszékely” vagy – ahogy ő mondta – csángó fiút, aki nagyon sokat tudott hitbeli dolgokról, mert mint mondta, „nálunk kétszerte nehéz, román pap van kettő is, ortodox meg a katolikus, de magamfajta, az aztán nincsen”.

***

Nyelvtanáraink általában kiérdemesült hadfiak voltak, kik tudományukat, ki itt, ki ott, a fogságban szereztek. Így lett oroszánar Dávid bácsi, valaha a város leggazdagabb patikusa, ki megjárta a Don-kanyar után Szibériát, és mire hazajött, elvették a patikáját. Így került az iskolába, kegyelemkenyérre. És most némán tűrte kamaszszemtelenségünket. Jellegzetes, maga csinálta zöld tintájával minden hétre felszáz példányban írta iskolánk orosz nyelvű újságát, melyet soha nem olvasott senki.

Oroszt (és németet) tanított Nébel Grete is, aki orosz és lengyel tudását zsidó őseitől örökölte, míg a német tudását... hát... „államköltészen” a lágerben fejleszthette, otthagynván fiatalságát, családját és – mint Dodó elárulta – gyermekeit.

Mindig hosszú ujjú fekete ruhában járt.

Addig-addig beszélgettünk, hogy mi lehet, míg egyszer Dodó elmondta:

– Én régóta ismerem, még Theresienstadt-ból, a lágerből. Ő javasolta, hogy ide jöjjen iskolába. Én megúsztam – és mintegy bizonyítékként felhúzza ingét. Eddig észre sem vettük, hogy karján hosszú vágásnyom vöröslök.

– Nekem is volt. Nagybátyám kivágatta... „Csak a marhákat billogolják” – mondotta.

Most már értették a fekete ruhát.

***

Volt olyan többdiplomás gróf, ki – miután kastélyában kórházat rendeztek be – mint szemeteskocsis, élmunkás lett, és kitüntetést kapott, és volt, kinek elrabolt kastélyába Románia legnagyobb pszeggyárát telepítették. Volt, aki fagylatot árult kis kocsiján.

Új társaink, két ijedt szemű kamasz, akik tegnap, még „méltságos úrfiak”, a kastély urai és öt, hét, vagy talán kilencágú koronák várományosai voltak, akiknek szolgák lesték minden gondolatukat, ma koldusok, még fűzetük sem volt.

Tintásüvegükbe vizet tettek, abba mártogattak egy-egy tinta-ceruzát.

Két nap sem kellett, összehordtunk nekik mindent, mi szükségeltetett, és az egyik az egyik tanárnál, a másik egy társánál lakott évekig – az érettségig.

***

Ádámkosztümben, az iskolaorvos asztala előtt vonultak az osztályok a fürdőbe vezető folyosón.

Így a társaság, vonulás közben, észrevétlenül esett át egy gyors vizsgálaton, gomba, tetű és „egyéb háziállatok” kiszűrése tárgyában, de Gyuri bácsi, a csúsfőzész iskolaorvos, itt fedezett fel sérülést, műtétet, fitymaszűkületet, lúdtalpat, ferde gerincet, sérvet, de a felsősöknek a rettegett bujakórt is. (Titkon suttogtunk arról: ebben halt meg Ady!)

Dodót az iskolaorvos csak legelső alkalommal állította meg asztalánál, néhány vizsgáló pillantást vetve vézna testére.

Ettől kezdve minden héten jelentkeznie kellett a rendelőben egy hatalmas kanál csukamájolaj „szigorú kontroll melletti elnyelése tárgyában”.

Fürdés után a portás lakásán felvette furcsa fekete ruháját és kalapját, és elment valahova, ahonnan csak napnyugta után tért meg, általában fiakkal, Hirsch doktor cselédjének és a lány kosarainak társaságában, aki a vacsorát fel is találta a kapus ebédlőasztalán.

Külön kegy volt, hogy evés után nem kellett mosogatni, sőt egy fél pohár bor is került az orvos Trébelyben szüretelt szőlőjéből.

A szombati ünnepekre készülvé már pénteken este a jó nevű orvostól túlnyomóan levesből és halvátozatokból álló vacsorák, majd reggelik, és kitűnő, többfogásos, gyakran sólet ebédek érkeztek, és mivel az ország majdhogynem éhezett, így Dodó mindig meghívott néhányat az internátusból.

A mindig éhes székely fiúk alig várták a péntek-szombatot. A *Primáriusok javaslata alapján* a *Contra* vezette „diákiskolákkal” és „jurátusokkal” teljes, tanármentes *Partikularis Sedia döntött azokról*, akik jóllakhattak.

A sör végigment a szobákban, csak a Seniori szobában nem esett soha. A Senior és a *Contra* önmagát nem jelölhette, igaz, nem is volt szüksége rá! Vasárnap az Igazgató, illetve a Hittanár lelkész vendégei voltak, ilyenkor ebéd után akár rá is gyűjthettek, mikor a verandán tárgyalták a Kollégium ügyes-bajos dolgait.

Első rész

2006. (Az unokája, Kisgeó naplóját olvassa nagyapja, Kozhma Gédzsi.)

Most, hogy nyugdíjba mentem, néha elgondolkozom, hogy is voltak a dolgok régen... Beleolvasok nagyanyám, anyám, fiam naplóiba, sőt az unokámtól tanulok a legtöbbet. Anyósom, Keller Goti hirtelen halála százévesen felbolydította a családi méhkast: napló eltűntek, s mivel fiam a mecsetbe is járt, és pont az izraeli elnök elleni merénylet gyanúja merült fel, megjelent a rendőrség.

A vörös Krisz Panna ezredes asszony és jobbkeze, a kopaszodó Csák Róbert őrnagy úr igazán előzékenyek. Sok mindent hallok, amit nem tudtam 45-50 éves fiam s tízenéves kisunokám ügyeiről (sosem meséltünk egymásnak a barátainkról, hiszen rendőrállamokban nőttünk fel). És persze most látom, hogy anyám és nagyanyám ügyeiről sem. Panna és Robi (összetegeződöttünk) sokat vitatkoznak, s mindketten megkértek, ugyan, meséljem el, amit tudok: hiszen a dédi, Emma néni állítólag több merényletre is utal az elvesztett Naplójában. Talán jobb lett volna, ha néha, legalább a '86-os enyhülés óta mégiscsak beszélgettünk volna a fiammal. Az egyik nyomozó szerint valami matematikai mintázat jelenik meg az ősök körüli halálesetekben, és van itt egy, amit elkerülhettünk volna szerinte... Nem, nem, soha nem kerülhet el az ember semmit.

Spitzer Hanna mindig Xantos Marcival harcol, ha páros van. És Marci mindig mindenfelét sutyorog a fülébe. Gizi néni már nem is szól rájuk. Kisgeó pedig meg se bír szólalni, ha Hanna ránéz, és bunyó közben izzad a tenyere.

Jobb, ha egy Nagypapa nem túl kíváncsi. A fiamat annak idején eltítottam a Xantoséktól. Anyám nevelőanyjától, Ryttoch Emmától hallottam valamit erről a családról, ami aggodalommal tölt el.

Ez a kopasz rendőr most szinte azt hányja a szememre, hogy ha elmesélem a fiamnak a család múltját, akkor talán másképp alakulnak a dolgok, és az állítólag öngyilkos filmrendező, Bódy ma is él és virul...

...A családi gyémántok! Amit elmeséltem nekik. Hiba volt elmesélni Marcinak és Hannának a gyémántügyet. A fiamnak sose meséltem az ősokról. A '86-os változás-kezdet előtt (Gorbacsov előtt) persze életveszélyes lett volna erről az egész rejtélyes ügyről említést tenni. Most biztos azt a gyémántot keresik a gyerekek. Legokosabb, ha velük tartok, gondoltam. Legalább annyira, hogy a Kisgeó mobiljának a tartózkodási helyét bemérem komputeren.

Nyilvánvaló, hogy a közeli zsidó Szeretetházhoz (azaz izraelita őregek otthona, sőt „visszhangozó szeniorok”, ahogy a fiam mondja mániákusan). Nagypaként csak bólintottam az újság felől, és a spájzablakon látom, ő már be is fordult a kapu feletti korszós nimfa szoborcsoport alatt a Szeretetház parkjába.

Mindketten ott voltak korábban a kázan mögött a pincében, Hanna is meg Marci is. De már csak a nyomaikból tudott erre következtetni. A poros asztalon látszott, hogy ráültek, egymás mellé. Mellettük bőrnöd, kinyitva. Üres. Kiderült, hogy a festő apja, meg az anyja, Mirjam és nagyanyja, Illa, meg annak a nevelőanyja, Alma dédi naplói gyerekkorukból. A fiam, a feleségem, anyám és a néném. De ezek a papírok most nincsenek sehohol.

A Nagygeó dédanyját (vagyis az én anyósomat), a százkét éves Keller Goti nénit halva találták. Azzal vádolták a fiamat, hogy ha nem is ő volt, de része lehetett az öreganyó halálában. Vagy legalábbis a Naplójának az eltűnésében.

És Geó, mint a híresen antiszemita családbeli dédunoka pont abba a mecsetbe jár, amelynek imámját ma behozták a fiúk kihallgatni, mert valaki feljelentette, hogy merénylet tervezett az izraeli elnök ellen. Minden héten megy ez a szöveg, hisz a Koránban is benne van, hogy a zsidók a majmok unokái, s meg kell ölni a hitetlen ebeket. De Robi szerint nem találtak semmilyen fegyverre vagy robbanószerre utaló nyomot a mecsetben. A gyanú alapján nem tartatott bent senki. Pláne akkor, ha kiskorú.

Az őrnagy szerint a síita imámok a proféta utódainak képzelik magukat, ráadásul dávidháziaknak számítanak. Mohamed (emléke áldva) azért adta Alihoz Fatimét, mert a fiú anyja a zsidó exilarcha, a dávidházi fejedelem leánya volt, s így Husszein imám (emléke áldva), a majd újra eljövő Mahdi (messiás) és mai sokszázézer feketeturbános leszámazottja mind rokoni azoknak, akik Alma dédi szerint ebbe a családi ágba tartoznak és e hagyományon néha összekapnak.

Julika a fekete parókás mostani igazgatónő, újra meghallgatom magnóról.

„A nevelőapám is itt lakott – mondta Julika –, szobrász volt, Feldman Lajos bácsinak hívták. Éveken át erdművészként cirkuszokban szerepelt Amerikában, ő volt a híres Egy-Ujjon-Álló Gólem. Nagydarab ember volt, nyugodjon békében. Itt vannak a fiókban a képeim róla, megmutatom. Szerkesztett hozzá egy ilyen fém csuklótartót. Később Johnny Weissmüllerrel szerepelt közös produkciókban. Aki a Tarzant játszotta abban a régi filmben, tetszik tudni... És egyszer Tarzan személyesen eljött meglátogatni az apámat ide Pestre. Már mint a Johnny Weissmüller.”

Második rész

(Fiam, Közmagyar Geó naplóját az ezerkilencszázötvenhatvanas évekből)

K. Geó gyerekkori naplója, 1967. (Ez a fiam gyerekkori naplója.)

Nekünk gyerekeknek nem szabad tudni, hogy a Weissmüller bácsi járt Dél-Afrikában, mert ott elnyomják a négerket, és nem szabad oda menni. De valami családi ékszeréről sugdolóznak, hogy ne halljuk.

A Goti nagy azt mondja angolul a Weissmüller bácsinak, hogy akinél a gyémánt van, az fordítja a Sors kerekét. Azt hiszik, nem értek angolul. A Ryttoch dédinél volt a gyémánt fülönfüggő régebben, mesélik, és másnap a trónörökös megölték. Akkor odaadta egy Barthou nevű embernek, és kikerült Marseille-ba, és ott is lelőttek valami királyt. És akkor odaadták felbecsülni egy dél-afrikainak, és a Weissmüller bácsi most hazahozta. Nagydarab ember, nagyon széles válla van, azt mesélik, liánokon kellett ugrálnia a filmben, amikor Tarzant játszotta harminc éve. De nem szabad senkinek mondani, hogy Pesten volt. Allah növelje hosszúra a szakálladat, kedves naplóm és dear Mr. Marlowe. Ezt meg kell tudniuk.

Nekem mesélheted az indiai hercegödöt, meg hogy ez az Alma néni nevelt fiának, a Ferkónak a lánya, vagyis most már unokája...

Én nem hiszek neked. Nem lenne jó, ha megint beindulna ez a dzsentri merényletes verkli. Nem akarom, hogy a kisfiam is egy ilyen hagyományba nőjön bele. Inkább elválok, ha kell, de ezt nem akarom.

Megpróbáltam utánajárni, ki ez a Verwoerd. Hendrik Verwoerd, későbbi dél-afrikai kormányfő a harmincas években Németországban tanulmányozta az etnikai tisztogatás elméletét. Ott találkozott dédanyámmal, Ryttoch Emmával. Ezt akarják eltitkolni a felnőttek.

1950-ben kiharcolta az apartheid törvényeit a dél-afrikai parlamentben (önkéntes módszerekkel embeireit ideiglenesen bevitte a Felsőházba ehhez). Például azt, hogy nem házasodhat fehér és fekete. Nem tilhet le egy padra a parkban. Félvéreknek sem volt választójoguk.

1960-ban a fekete tüntetők közé lőttek a rendőrök. Kiléptek emiatt az angol Népszövetségből, kikiáltották a köztársaságot.

A tévéfelvételen látni a tüntetőket és a fehérhajú, szemüvegét levevő Verwoerd miniszterelnököt, amint franciául azt mondja, hogy tudja, hogy a nemzetközösség vezetői az emberi jogokkal ellentétesen látják a fekete bantuszánok kialakítását, de szeretne mégis tárgyalni velük ennek indokairól.

Egy Dimitrios Tsafendas (más forrásokban Xafentas) nevű félvér görög (mozambiki anyától) 1966-ban leszúrta egy kétélű késsel Verwoerd-öt. Elmezavarral védekezett, állítólag egy óriási kétélű baltaszerű fereg a gyomrában követelte, hogy öljön.

Azt kivettem a Nagy beszélgetéseiből, hogy még elfogása előtt sikerült ennek a Xafendasnak a kormányzati igazolványával bejutnia a szállodába, ahol a Johnny Weissmüller lakott. Egy bíbor bársonyzacszóba odaadta neki a fülbevalót, amit Verwoerd zsebéből kikapott, miközben a miniszterelnök összeesett. Tudta, hogy Tarzan Fokföldről Budapestre utazik, régi artista-társát, Leslie Feldmant látogatja meg egy ottani zsidó Szeretetházban. Ő majd talán eljuttatja a jogos tulajdonosoknak.

Igy képzelem.

Harmadik rész

A királyok nyaklánc

(Fiam anyja, első feleségem, Kecse Mirjam naplóját gyerekkorából.)

1934. Tegnapelőtt kiesett a fogam, kedves Naplóm. A hetedik fogam. És mára vártam a fogamért az ajándékot.

Alma néni új lakói, albérlii intelligens emberek, kellemes ismeretséget köszön e helyzetnek, meséli Alma néni: Szerb Antalékét, aki feltűnik neki az olvasottságával. Régebben tudja már Alma, hogy kikeresztelkedett zsidók az albérlii. Ha egy fiú eszes, gondolja Alma, mindig kiderül, hogy nem is magyar!

Igy, a Szerb Antal, vagyis Tóni bácsi révén ismerkedett meg ekkoriban Alma a Váradról, sőt a költő Ady cikkeiből ismert Kecse rabbi fiával, Gyurival, apámmal, akinek ugye a Geller Gotitól való lányaként aztán a háború után hozzámentem az Alma által nevelt „Illa lányának” fiához, a Gédzsihöz.

Ma detektívesdit játszottunk, kihallgattuk a felnőtteket. Valami tengerparton elásott ékszerről beszéltek. Hogy Alma nének és Tóni bácsinak el kéne menni Marseille-ba, mert a szerb cár oda utazik. Hogy Albrecht főherceg megkérhetné a szerb cár lányának a kezét. Mert ő „Jeruzsálem királya”, azaz a Felkent, a Krisztosz, ezért. Ezt a házasságot kell megakadályozni, erről suttognak, de én hallom.

Egy barátónője leveléből idézek: „Ne légy bús és pesszimista, Almusom, mindenre megvan az emberünk, nem is hiszed, milyen jó és tökéletes munka lesz ez...”

Európaiak vagyunk földrajzilag, de lelünk Ázsiában keresi a jövőt. Utasításokat közvetítenek politikusoknak. Egy balkáni király fia és a Kyryll cár lányát. Helyette Albrecht (regényes magyar születéssel) szerezzé meg a cár leányát, s a kis entente ellen az orosz nimbusz védjen meg. Az úr felesége Rákóczi vér. A Rákócziak is a Paleológoszoktól és Dávidtól erednek. Reggel 4-ig ülnek nálam.” [...]

Ott hevert, mondom, a levél napokig a kisasztalon, mikor Tóninál voltunk, belenéztém és emlékezetből lemásoltam.

Különbönb hallom, holnap érkezik Dél-Afrikából egy gyémántszakértő, Verwoeldnek hívják. Vervuld-nak ejtik. Szeretne Almával megismerkedni. Hallotta, mennyit dolgoztak annak idején a zsidók kirekesztésén, a numerus clausus törvénnyel. Ők ott a Fokföldön most készülnek hasonló intézkedésekre a feketék ellen.

Ilyen előzmények után találkozott RyttochAlma Marseille-ben Verwoeld-del, a későbbi dél-afrikai miniszterelnökkel, aki a fajok elkülönítésének gyakorlatát tanulmányozta ekkoriban Németországban, és pihenni jött Franciaországba.

Ez a találkozás pár nappal Sándor jugoszláv cár marseille-i, Kerin-Dimitrov általi meggyilkolása előtt történt. Ennek a Kerin-Dimitrovnak az anyja szintén Baltazzi lány volt. Könnyen el tudott hát rejtőzni a királyi látogatás előtt Marseille-ben.

Hirtelen lővés döbben. Ugy látszik, minden a terv szerint halad. Mindenki döbbenetben néz, szinte mozdulatlanra merevedve. A cár lehanyatlak, szájából pirosan vér ömlik. Spitzer, a zöldéségsné leejti kezéből ládáját, a sok alma kigurul a térre.

Csak Barthou külügyminiszter indul el, kilép az autóból, úgy látszik, őt nem találta el a golyó, egyetlen lépéssel halad a guruló almák közt az idős ősz férfi, a rendőrök a lehanyatlott cár körül

sürgőldödnék, senki nem tartóztatja fel a közismert, népszerű minisztert.

Az idős diplomata mintha transzban lenne, de a levegő suhogását megbotlik, talán egy kézmozdulat szelétől.

Pár perc múlva, kicsit odébb hirtelen összeesik Barthou, és az orvos már nem tud rajta segíteni. Nem golyó, szívroham végzett vele. Alma elrángigálja Tónit és minket, gyerekeket a helyszínről. Odébb rúgok egy almát, a Spitzer felirat alatt az ajtón azt írja: Rögön jövőök. A szomszéd mozi kirakatában plakát: Tarzan fényképe, Johnny Weissmüller, az úszóbajnok játssza. Nagy cseppekben esni kezd az eső.

Valahogy ki kéne nyomozni, hol bujkál mostanában Baltási Feri. Szinte reménytelen, hogy valaha újra hallunk róla. Marseille-ből egy hajón Indiába menekült a nagyapja után, pedig nem is kereste a rendőrség. De a merénylet elfogatták, s mivel Baltazzi családból való az anyja, esetleg feltűnt volna a névazonosság, inkább elküldték a helyszínről. Almuka sokat sírt utána akkoriban.

Alma néni elmagyarazta neki is a Baltazzi-enigmát. Hogy egy görög fejedelmi család küzd a felkentek, a zsidópárti királyok ellen, mert mindkét család Dávid utóda, és figyelni kell a családtagok körül a Spitzerekre, Xantosokra, Baltásiakra. Van valami kisugárzásuk, ami azt eredményezi, hogy ha egy helyen összejönnek, akár véletlenül, a korszak Felkentjét megölik. Mert szerintük csak ál-felkent, anti-krisztus.

Jövendő Anyósom, Illa, le is jegyezte az Alma nénitől erre a célra ráhagyott füzetbe a majdani menyé, Mirjam (vagyis jómagam) és az Alma-unoka, Gedzsi körül az ismerősöket. De Goti anyu sehogyan sem akart belemenni a házasságba. Hogy így meg úgy, gyanús neki, miért akarják ezt Almuka és Illa. Szerinte van egy ritmus ezekben a merényletekben, és akkor most majd (Marseille után) csak harmincválahány év fog eltelni a következőig, 1966-ig. Ha vártok a házassággal, a gyerekek kicsik lesznek a következő csapás idején, és sikerül elhárítani fejük felől a családi átkot: a Sorskerék kizökken végre. Vagy legalább vigyázni kell, hogy ne találkozzanak.

Negyedik rész

(Anyám, Illa gyerekkori naplója)

A kis R. Illa naplója (A Geó nagymamájáé, anyámé), 1906.

Lám, már több mint húsz éve történt... Felidézem azt a fatális 1888-as évet.

A kopaszodó Romer Fóris nagyváradi kanonok reggel hatkor kel minden nap, s pár sor Tacitust olvas.

Megígérte Romer bácsi, hogy átjön hozzánk Nagypapához, a Ryttoch táblabíróék házába egy parti kártyára. A kanonok ma különórát ad kedves tanítványának, Rudolf főhercegnek. A trónörökös éppen megint Váradon vadászik, halottuk, ahogy hajnalban kilovagolt unokasógorával, Baltazzi-Xantopoulos gróffal a piros frakkjában.

Unokatestvére gondol a kanonok, a csinos, cseresznyeajkú Vetsera-Baltazzi Máriára, látszott a szeme csillogásán. Mary, ahogy a családban nevezik.

Az Alma mamái a Tauber Jankóval, én meg a kis Klein Józsvival korcsolyáztam a karácsonyi szünetben. Egyikünket sem érdekli, hogy a kis lovagjaink a zsidó néphez tartoznak. Vagy valláshoz.

Józsi mindent elmesélt, hogy jutott el Bécsbe, egy nagy kalapdobozba bújva. És hogyan talált rá a trónörökösre, mindenhol árnyéként követve őket.

Mary megkérte Almát, hogy kísérelje el Bécsbe, kalapot csináltatni, a Spitzer kalapszalomba.

Józsi elmesélte, hogy mennyire izgult az úton, hiszen most látta először Bécsset. A Stephansdom csipkéit. A Burg milyen hatalmas. Mary egész úton panaszkodott, hogy sehogyan sem tud Rudolf közelébe férközni.

Igy jutott eszébe Almának a Spitzer kalapszalomban, ahol külön teremben ugyan, de hölgyeket és urakat is kiszolgáltak. És a két terem között egy szűk folyosó vezetett, ahol csak az eladónők, és persze Beate Spitzer, a szalon tulajdonosa közlekedhetett.

Alig teltek el az ünnepek, rémülten hallottuk Váradon a rikkanástól: a trónörökös megölték! Vagy öngyilkos lett? A váradiak nem látták többet a pár héttel később váratlanul elhunyt kanonokot sem.

És pár hónap múlva, most itt van feketén-fehéren az újságban, hogy egy sápadt, zömök papot láttak a mayerlingi vadászház kertjében. Lehet, hogy a kanonok felszentelte? odautazott, hogy összeadja Rudolft és Mary-t?

Akkoriban nagyon megviselt, hogy megtiltották, hogy Klein Józsvival találkozzam. Elküldték Debrecenbe, a kollégiumba. Olyan sokan meghaltak azok közül, akik érintve voltak a trónörökös körüli botrányban, hogy jobb is volt, ha messzire küldik tanulni.

Ötödik rész

A Nagypapa összefoglalása

Surrog a szalag, az ezredesnél valamit kérdez. Hogy mikor jött a Tarzan Pestre?

„Hogy mikor? Azt hiszem, hogy 1966-ban. Az apám megkérte, hogy valami csomagot vigyen el. Az apám sakkfigurákat faragott akkoriban, még Kádár Jánosnak is faragott egy szettet. Kádár volt akkor az ország vezetője, nem sakkozott akármilyen figurákkal. A sakkfigurákat említette, de gyémánt nem volt rajtuk, az biztos.”

És ha a rejtélyes Baltazzi-gyémántot kereste a betörő, akitől megijedve meghalt a néneke? Merthogy Robi utánanézett: a Baltazziak a romániai elűzött görög királyi ház tagjai voltak. A Mavrokordátok és Xantopoulosok unokatestvérei. És nemcsak Rudolf Alma néni szerinti állítólagos gyilkosa volt Baltazzi-utód '89-ben, hanem aztán '34-ben a szerb cár lelőője is. Gyanús a dél-afrikai Verwoerd-gyilkosság is '66-ban, a merénylet görög, és Xafendasnak hívják.

Nem tudtak Pannáék végül rábizonyítani semmit a mecsetbeliekre. Rám, Gédzsire nem is akartak, de ahogy ők mondták, fiamra, „a közmagyar Kozmikusra” sem. Hát igen, nem szeretik a mecsetbeliek a Nyugatot, a demokráciát, haragszanak a zsidókra, mert az egész fejlődés irritáló számukra. De ez nem bűn, ugye. Az izraeli elnök meghallgatta a beszédeket a múzeumavatáson, és elutazott (később nem kiágásokkal vádolták meg), s az imámot kicsit túlbuzogón soká benntartották a fiúk, de már ő is szabadlában van.

És hogy én vagyok a hibás, hogy direkt eltitkoltuk a fiam előtt a zsidó és dzsentri ősokeket?

LANCZKOR GÁBOR

Mark Rothko termében

Az utolsó csókomat gézbe göngyölöm.

Francisco Zurbarán:
**Az ezüstitányéron
egy bögre víz
és egy rózsa**

Egy ezüstitányér közepén
dühöng a bögre: „Én, hülye!”
Csípőre tette a kezét.
S az lett a bögre két füle.

A tányér szélén ott hever
az elnyílt rózsaszín virág.
Szirmaiból nagy denevér-
szárnyat varrat Krisztus király.

Jacopo Tintoretto:
**Krisztus megmossa
tanítványai lábát
a vacsora előtt**

A combodon
három kemény, hosszú heg.
Kiknek vagy te így
kiszolgáltatva.

Nekem.
Letörölted a verejtéket
a homlokomról egy papírzsebkendővel.
Hogy katolikus vagyok-e? Megigazítottad

a galléromat. Már az ajtóban voltam.
Akkor ez a „Buon pasquale” most minek a paródiája.
Kereszté.
Késé.

Diego Velázquez:
A Rokeby Vénusz

Másnak a tükre
az, mit Vénusz elé a duci jó-
fiú, a kicsi Cupido
tart. Míg háttal fekszik a párnán könyökölve anyja és figyel. Kitorve

tekintetének önmagára visszaáradó sodrából.
Néz rám a másvalaki ében-
fakeretű, rózsaszín szalagos fésülködőtükreben.
Ahogy pislákol

szemem tükör-
képe. Betör-
ni ébenfakerete mélyén tükrödet.

Elfekszel. Véres homlokodra tapadó hajad helyett
csak véresen tapad
homlokodba sötét hajad.

Blažena Gallen, a cseh signora, ahogy az ördög házi használatra elnevezte, már órák óta a csukott ablak előtt ült, és a sűrűsödő homályt bámulta. Bal kezének hüvelyk- és mutatóujja között nagyalakú, a sarkainál már töredezett fotókópiát szorongatott, figyelmen kívül csapkodta vele a combját, időnként rá-rátékitett.

A túlexponált képről kerek, fekete bársonysapkába, nyakendő nélküli széles gallérú ingbe, frakk-, vagy talán szmokingkabátba öltözött, erősen őszi tincsu, barkóját mélyen a füle alá engedő, fémkeretes pápaszemet hordó öregember nézett vissza rá. Élete számtalan rejtélyének egyike volt ez a, csomagolás közben a komód aljáról hirtelen előbukkant hajdani fénykép.

Vajon mi célból és milyen alkalommal készíthették ezt a fotót Alexin papáról? Talán temetésre indult? Hacsak nem a sajátjára... Esetleg jelmezbárra öltötte föl ezt a szokatlan összeállítást? A férfi tekintete egészen másfajta hangulatról árulkodott. Noha szemmel láthatóan arra törekedett, hogy egy szelíd és bölcs rabbi megnyerő vonásait öltse magára – bizonyosan ezért is tartotta enyhén oldalra döntve és kicsit előrehajtvá a fejét, mint aki szerény, szinte alázatos benyomást akar kelteni –, de a hidegszürke szempár és az elvékonyodott felsőajak sarkainak lefelé kunkorodó vonala szenvtelen keserűséget sugárzott, s ez minden igyekezet ellenére átütött a mesterkelt beállítású képen.

Alexander Alexin, anyai nagyanyjának második férje, bár sohasem kedvelte, sőt gyerekkorában kifejezetten idegenkedett tőle, Blažena életének meghatározó szereplőjévé lépett elő, méghozzá mindjárt a halála után. Amíg élt, egyike volt a megszállást nehezen tűrő Prága bizarr titkainak, amelyekről persze mindenki tudott. Mi több, Alexin papához külföldi fiatalok, diákok jártak látogatóba, mert a környező országokban is elterjedt a különös vénember és az éneklő kutya híre.

Blažena mindig úgy gondolt rá, mintha már eleve öregnek született volna. Pedig Alexin is volt fiatal, csak hogy ez a fiatalság a történelem kezdetére, ha nem egyenesen a mondák és a legendák hőskorára esett. Vagyis a Monarchia idejére. Ezért tudott az öreg folyékonyan csehül, németül és természetesen magyarul is. Hogy az arab ügyfelekkel milyen nyelven társalgott, azt Blažena még csak nem is sejtette.

A fénykép egyébként – ezt Blažena, aki újabbban excentrikus fotóalbumokat jelentetett meg Rómában, igazán tudta értékelni –, túlexponáltsággal együtt, vagy talán éppen azért, igen jó minőségű volt. Egészen bizonyos, hogy hivatásos fotós készítette, ha nem is feltétlenül művész. A képkivágás az aranymetszés szabályát követte, a szemüveglencsék pedig egyáltalán nem csillogtak be, sőt, tökéletesen kivethető volt rajtuk keresztül a szembogarac szélén ülő parányi fényfolt. A baloldali szemüvegszár úgy árnyékolta az öreg alsó szemhéját, mintha tussal húzták volna ki. A háttér gomolygó sötétje folyamatos átmenetben olvadt össze a sapka és a kabát fekete tónusával, ami viszont azt eredményezte, hogy az enyhén jobbra hajló arc, és alatta a hosszú, keskeny kabátkivágásból előtűnő ing fehérsége uralta a kép centrumát, határozottan megragadva, mi több, még terelve is a néző figyelmét. Lehet, hogy véletlen szerencse, mégis tökéletes kompozíció.

Ez az ismeretlen célú és bizonytalan eredetű fénykép volt jóformán az egyetlen kézzelfogható emlék, amely Blažena birtokába került az öreg hagyatékából.

Alexin papa Smíchovban lakott Vera nagymamával, sőt egyenesen a Radlickán. Blažena gyakran villamosozott keresztül a fél városban, hogy jól nevelt unokához illően meglátogassa őket, bár többnyire ilyenkor is csak Verocskával találkozott. Ezt egyébként nem is nagyon bánta, jóllehet néha látványosan bosszankodott miatta, mert a nagymamával éppenséggel találkozható volt sokkal közelebb is. Tudniillik a mozgékony, locsi-fecsi és minden lében kanál, vagyis született fontoskodó Verocska, aki minden reggel órákon keresztül rúszozta, pirostitotta és púderezte magát, mielőtt kitette piszkafa lábait a rosszkedvű és közömbös utcára, Blaženák lakásához egészen közel dolgozott, a híres-nevezetes zsidó múzeum és temető pénztárosaként.

Előfordult néha, hogy Blažena náluk is aludt, alighanem olyankor, amikor a mamának randevúja volt, vagy valami más hasonló, halaszthatatlan elfoglaltsága akadt. De ezek az alkalmak se hagytak benne különösebben mély nyomot. Talán csak a komótos reggeli készülődésekre emlékezett élénkebben. A bakfislány számára ezek a fondorlatos asszonyi fogások igen sok tanulságot hordoztak.

A hatalmas, puha libapelhellyel töltött, fényes huzatba csomagolt párnák mögött oldalra fordított fejjel, fektében figyelte, amint Verocska – hajlott kora ellenére mindenki így nevezte az alacsony termetű, pókhasú, pipaszárlábú nagymamát – ki-merülten az ívelt karfájú fotelba veti magát. Általában sötétlila, olykor fekete, néha pedig halovány vajszerű, csipkés műselyem kombinébe burkolt, rémesen eldeformálódott, hordószerű testét szuszogva előredönti, hogy lásson valamit a vékony drótlábakra támaszkodó bádog sminktkörben, miközben hatalmas mellei az elképesztő méretű, páncélozott melltartók minden igyekezte ellenére valósággal ráomlanak a hajlított lábakon álló kerek biedermeier asztalkára.

Verocskának még a haja is rettenetes volt. Puha, vékonyszálú és rendkívül ritka. Emiatt reggelente színes golyókban végződő, szitaszerűen lyuggatott alumínium hajcsavarókkal tűzdelte tele a fejét, így mászkált fel-alá a lakásban, miközben a kombinéjére sötétvörös rózsákkal mintázott, fényes fekete selyem köntöst húzott. A becsavarás ellenére a frizurája csak elől és körben, vagyis a végeken öltött elfogadható formát, míg közepén, tehát

a feje búbján, a ritkás haj neveléséig szétállt vagy éppenséggel odalapult a koponyájához. Úgy nézett ki, mintha egy lyukas kalapot húzott volna a fejébe. Minderről persze a nagymamának halvány sejtelve se volt, hiszen a tükörben nem látszott, és soha senki sem merete venni a bátorságot, hogy mindezt szóvá tegeje. Az igazság az, hogy Blažena se.

Pedig ezek az érthetetlen és indokolatlan erőfeszítések egyébként is tökéletesen hiábavalónak bizonyultak. A nagymama megjelenése a divatjamúlt enciánké, máskor meg püspök-lila kötött vagy horgolt kosztümökben, melyek puha esésük miatt hangsúlyozottan körülrajzolták bizarr, ormótlan alakját, ellenben szabadon hagyták hihetetlenül vékony lábszárait, s mindehhez a félkész benyomást keltő szerencsétlen frizura, azzal a rengeteg púderrel és festékkel olyan neveléses vagy talán még inkább szánalmas benyomást keltett – legalábbis Blažena szerint, aki nemegyszer pokolian szégyellte magát, amikor együtt kellett mutatkoznia Verocskával az utcán vagy valamelyik közeli cukrászdában –, hogy néha csak nagy nehezen állta meg, hogy kamaszos hevületében ki ne borítsa a bilét.

BODANSKY GYÖRGY

Egy régi fotó (regényrészlet)

Mégis és mindezek ellenére a nagymama, aki egyébként mindenkihez kedves, előzékeny, és általában igen jószívű nő volt, valóságos intézménynek számított az egykori zsidó negyedben, vagyis Blaženák környékén. Az ott lakók többsége nemcsak ismerte és szerette, hanem nagyon sokan rendszeresen meg is álltak mellette, ha már összetalálkoztak az utcán, hogy néhány baráti szót váltsanak, vagy kissé eltréfálkozzanak az élet kiszámíthatatlan folyásán, de általában véve is számon tartották, és egymás között gyakran emlegették, mint a kávézenikék hadának egyik jellemző és igazán szívderítő színfoltját.

Verocska főképpen púderből használt fölös mennyiséget, ezért néha valósággal porzott a képe, amikor távozóban megcsókolta az unokáját, aki a továbbiakban, mármint ezeken a vendégségben töltött reggeleken, kénytelen volt Alexin papa sovány és savanyú társaságával beérni. Pedig az öregember soha nem lakott fent az első emeleti, világos, kényelmes lakásban, inkább a kétemeletes, modern társasház pincéjében húzta meg magát. Kialakított odalenti egy egészen különös, sántáni odúfényt, amelyet keresztül-kasul átjártak a ház közműveinek vastkos és nem is mindig csendes csövei.

Olyan volt az egész, mint egy hajléktalan fűtő átmeneti szállása a kazánházban, noha a „lakás” felszereltsége egyébként minden képzeletet fölülmúlt. Akkoriban másutt nemigen látható, így valóságos csodaszámba menő technikai szerkezetek sokasága lapult a mélyben, a távirányításos hifi berendezéstől a legmodernebb filmfelvevőig, sőt, vetítőkig, nem is beszélve a fellógatott és gombnyomásra leereszkedő gyöngyvászorról, amely tökéletesen mozszerűvé varázsolta a teret. E különös holmikra – állítása szerint – a munkája miatt volt szüksége Alexin papának.

Blažena akkoriban persze nem tudhatta bizonyosan, mi is az igazság ebben az ügyben, de mindenfelé rebeggették, hogy az öregfiú prágai, főként egyetemista lányokat közvetít dús-gazdag arab ügyfelekhez. S hogy miért kellett ehhez a „munkához” filmvetítő? Mert a lányokat előbb ki kellett képezni a megtisztelő feladatra. A női szerep közel-keleti felfogásán kívül meg kellett ismertetni őket sokféle viselkedési technikával, amellyel a szocialista cseh főváros mindennapi életében nemigen volt alkalmuk találkozni.

Halkést például a nép egyszerű leányai viszonylag ritkán használtak akkoriban, mint ahogy az osztriga illendő fogasztásának mikéntjéről se lehetett túl sok tapasztalatuk. Továbbá arról sem, milyen ruhadarabokat és kiegészítőket kell fölvenni előkelő nemzetközi fogadásokra, és hogyan kell ott kedvesen, de mégis semmitmondóan társalogni az őket birtokló férfi gyakran fölöttébb kíváncsi ügyfeleivel. Mert Alexin papa – ahogy mondták – kizárólag milliárdos arab sejkekkel és olajmágnásokkal üzletelt. És alighanem a titkosszolgálat jól fizetett ügynöke volt a lányával egyetemben, tette hozzá magában és persze csak most utólag, Blažena.

Volt idő egyébként, amikor azt se bánta volna, ha Alexin papa öt magát is fölveszi az eladó lányok sorába. Olyan reménytelenül küzdött a szegénységgel, szenvedett a nélkülözéstől, és annyira kilátástalannak érezte a sorsát, beleértve a várható jövőjét is, hogy készségesen elvállalt volna néhány évet egy dús-gazdag és bizonyára nagyvonalú arab sejk háremében. Noha ez a téma ténylegesen nem jöhetett szóba Alexin papa és öközött, Blažena azért nagyszerűen el tudta képzelni, hogy az öreg minden skrupulus nélkül bedobná a mélyvízbe, ha éppen arra kerülne a sor. Időnként kifejezetten jólesett neki ilyenmíkről álmodozni, és ezek a magányos éber álmok nem nélkülöztek némi erotikus izgalmat sem.

Csak hogy Blažena nem volt szép. Különösen nem a Prágában föllelhető pazar választékhoz képest. Hiszen odahaza még a legszakadtabb kis tizenéves kurvák is – akikkel mostanában esténként tömve van az egész belváros, de különösen a Vencel teret övező sötét kis utcák – olyan meghatóan gyönyörűek áttetszően vézna testükkel, poétikusan lobogó szalmaszöke hajjukkal, ártatlan búzavirágkék szemükkel, hogy Blažena mindannyiszor csúf öreg boszorkának érezte magát, amikor sietős lépteivel elhaladt mellettük.

Pedig sűrűn erezett kékesfehér bőre ma is feszes és fényes, mint a márvány, holott már jócskán elmúlt negyven; a nagyanyjától örökölt hatalmasan duzzadó mellei pedig nyomban odavonzzák a férfitekinteteket, még jóval azelőtt, hogy kissé megviselt, ám érzékeny és intelligens arcát egyáltalán észrevennék.

Mindenesetre Blaženának nem volt elegendő önbizalma, de főleg bátorsága a konzummunkára jelentkezni, így aztán nem is lehetett arab hercegek macája. Lehetett viszont nyomorgó bölcsészlány a múltjára büszke prágai egyetemen. Csak hogy amikor annyi fölösleges szenvedés után végre kézhez kaphatta a való életben, úgymond, egy fityinget sem érő diplomáját, váratlanul bekövetkezett az a bizonyos fölfoghatatlan baleset. Alexin papa és Vera nagymama hirtelen eltűnt egy délvidéki tengerpart közelében. A lassan szivárgó hírek szerint karamboloztak, az autójuk kigyulladt, és a gyorsan föllobbanó tűzben mindketten porrá égtek. Pedig, mint meglepetésünkre kiderült, hatalmas és különösen biztonságos luxus Mercedes béreltek a nyaraláshoz – persze csak a határon túl, nyilván, hogy ne szúrjon szemet az otthoni hatóságoknak. A temetésük – holttestek híján – még a hihetetlen és tragikus történetnél is sokkalta háborzongatóbb volt.

Blažena meg az esztétának készülő földönkívüli bátyja örökölte mindenüket. És hát ennek a mindennek még a ráeső fele is sokkal, de sokkal többnek bizonyult, mint amiről valaha életében akár csak álmodni merészelt. Alexin papa valójában földalatti milliomos volt, Blažena pedig egy pillanat alatt Prága leggazdagabb örökösnevőjévé lépett elő. Ő lett a legjobb parti az egész városban. Hirtelenjében fogalma se volt, mihez kezdjen a hirtelen nyakába szakadt félelmetes vagyonnal, és persze a nyomában járó felfokozott érdeklődéssel. Hiszen mindaddig csak a nagy semmit próbálta napról napra kinkeserveesen beszoztani.

Nem is tanult meg soha a sok pénzzel bánni. Örökösen szorongva takarékoskodni, amennyire lehet, eltitkolni, pirulva, szégyenkezve takargatni a jómódot, azt igen. Mint ahogyan ezt a félreeső római lakást kiszemelte és megvette magának, holott tellett volna éppenséggel százszor különbre is. A sokéves, aprócska használt autóról már nem is beszélve. Csak hát nem akarta, hogy mindenki, és persze különösen a férje – könnyelmű, léha muzsikusember, ráadásul még olasz is – tisztában legyen a vagyoni helyzetével.

Azért odahaza megmaradt a tágas polgári lakás a Pa-oižskán, Prága legvonzóbb utcájában, amely jó okkal büszkélkedhetett a hűvös eleganciájában is barátságos világváros nevével. Az az ingatlan valóban jelentős értéket képviselt, nemcsak készpénzben mérve, hanem Blažena emlékeinek örözként is.

Mindezeket túl az éneklő kutya okozta számára a legtöbb gondot, és viszont. A fényes fekete szőrű, izgága kutyussal sehogyan sem tudott megbarátkozni, holott az állat ismerte őt, és egyébként is igen alkalmazkodó természetűnek bizonyult. Alexin papa elsősorban azért tartotta, hogy őrizze a kíváncsis-kodóktól a híres földalatti birodalmat. Az állat kizárólag odalenti élt, és talán egyszer se tette be a lábát az emeleti lakásba.

Egyébként valóban rendkívül muzikális lény volt. Ha Alexin papa fölparancsolta a dohányzóasztalra és bekapcsolta a lemezjátszót, melynek fekete gumitányérral borított korongján mézédés nápolyi dalok forogtak, a kutya fölemelte kecsesen formált fejét, hosszú, izmos nyakát kimerevítette, és elnyújtott, keserves állati hangon vonyított, több-kevesebb sikerrel követve a zene dallamvezetését és ritmusát.

Blažena hirtelen ráeszmélt, miért is döbbsentette meg annyira az Alexin papáról készült fotó váratlan felbukkanása. Ha csak távoli árnyépként is, de az öreg leánykereskedő határozottan emlékeztette az új bérlőjére.

I. 1943. augusztus 20.

Mint általában augusztus 20-án, 1943-ban is összegyűlt a család a Veránka-szigeti nyaralóban megünnepelni a nagy királyt és a róla elnevezett nagybátyám neve napját. István tehát szellemében velünk volt, míg testileg mint honvédtiszt harcolt – már tudtuk, a közeledő orosz fronton. Másik nagybátyám, Géza, ugyancsak ott volt, egy tűzrezdében, apám viszont szabadságát töltötte Bácskában, tehát itthon. Ő főzte a hallevest a közösen (mármint kilencéves halászinás személyemmel együtt) fogott harcsákból, kecsegékből, pontyokból. A Duna vize még olyan tiszta volt, hogy a közepéből merítettük a hallevest való vizet.

Utána fánkot ettünk, egyikben Szent István ötpengős rejteztet, a tálat úgy irányították a fölöttük – tizenégyen voltak –, hogy én, a gyerek, meglelhessem az ezüstpénzt.

Valahogy az ifjú Dénes hiányzott a társaságból, holott nagyevő volt, tizenöt évesen két adagot fogyasztott mindenkiből, és most mégsem volt jelen, hogy megtegye. Akávé Erzsó nagynéném pörkölte, én daráltam, ő főzte lombikban, az erősszívűeknek kétszer is föl-lefuttatta a feketedő vizet, én kávé cukromat szopogattam, amikor befutott Dénes. Erős, zömök, kesehajú fiú volt, jó unokatestvér, de valahogy hiányzott belőle a körültekintő elővigyázatosság. Az iskolában jeles tanuló volt, osztályában a legerősebb. Egyszer nekiesett egy darázsészeknek, fejest kellett ugrania a Dunába, hogy agyon ne csípjék a darazsak.

Most egy zsákot tartott a kezében, abban egy ficánkoló, frissen fogott pontyot, kerek képe ragyogott a büszkeségtől. „Veránka alsó kövezeténél fogtam – mondta –, fenékhorga tűzött csuszával”. Apám átvette a halat, a kisbárkába tette, aztán leült idősebb sógoraival kártyázni. Az asszonyok elmosták az edényeket, tereferéltek, ketten kifeküdtek a fűre, a szilvafa alá, mely a nyaraló és a Dunához vezető lépcsős „kikötő” között állt, és lombjaival, szilváival gyéribben engedte át a napsugarakat. Az infravörös így is le lehetett barnulni. A repülőket Dénes vette észre először. Fönn zümmögtek, nagy rajokban, ezüstösen csillogó muslicafelhők gyanánt, a kék levegőgömbben, bántani jöttek, de egyelőre nem bennünket.

Aztán, mintegy a semmiből, nagy viheder keletkezett. A sáverdő levelein szüntelen golyószóró-sorozatokként peregtek a hízott esőcseppek. Hullámaival csapkodott a Duna, miként egy felbőszült asszonyszemély. Villámlott, dörgött, zuhogott az áldás – de nem többet, mint egy negyed órát. Aztán a sötét felhők – úgy, ahogy jöttek – elvonultak. Még javában tartott a verőfényes koradélután.

Eta néni, civilben patikus, nagybátyám felesége, Dénes anyja, szemlét tartott a csónakok fölött. Az övéké hiányzott. „Buci!” – süvöltötte. Ez volt Dénes beceneve. „Hol van a ladikunk?” „Hát lent, kikötöttem.” „De hogyan?”

Rögvést kilestük, mégpedig a repülőket figyelő messzelátóval, hogy Dénesék csónakja vagy egy kilométerrel lejjebb billeg lefelé, folyásirányt, a Duna közepén. „Visszahozod, te ördögfia!” – süvöltött ismét Eta néni, haragtól villámló szemekkel. Dühében nem gondolt arra, hogyha Dénes az ördögfia, akkor vagy ő maga az ördög, vagy a fronton harcoló István bátyám.

Dénes azonnal fejest ugrott és erős tempókkal úszni kezdett. Erzsó néném, kezében a gukkerral még egy darabig látta bucskázó fejét, majd végképp eltűnt a láthatárról, valamint a szabadszoros csónak is. Elmúlt vagy két óra: Dénesnek se híre, se hamva. Eta néni, Dénes tenyeres-talpas szülőanyja pánikba esett. Le-föl szaladgált a Duna-parton, és a szó szoros értelmében vörös haját tépte. Aztán kiáltozni kezdett: „Hogy lehettem ekkora marha, elküldeni otromba kamasz fiamat! Hogy az ördög vinné el csónakot, és az Isten hozná vissza a fiamat.” „Majd én megpróbálom” – szólt az apám. Úgyes ember volt, hat láb magas, és a családban a legjobb Duna-járó. Csiklibe vágta magát – így neveztük a legfürgébb halászcsonakot –, két evezővel fölszerelve.

Aztán elmúlt még két óra, sötétedni kezdett. A Duna sárgászöldes felszíne sötétszürkére váltott. Fölül a sirályok már eltakarodtak. Füleltünk. Én, mint a legfiatalabb, a lépcsőn ülve. „Loccs, loccs” – két evező ütemes loccsanása. A kanyarban, a vízen, felpúposodó, fölfeketelő árnyak. „Jönnék!” – üvöltöttem. Körém sereglett minden felnőtt. Jött is, lomhán elől az apám, a csiklivel, mögötte Dénes, az ő ladikjával. Dénes már jó ideje befogta az elsőkötött csónakot, de evező híján fölhozni nem tudta. Mostoha volt a Duna-part. Ezt a helyzetet látta át apám, amikor egy pótevezőt vitt magával.

Dénes vacsorára megette a maradék hallevest és befalta a megmaradt fánkokat.

II. Kisvárosi ballada

Sz. ék a sarkon laktak, mi a Deszkás utca harmadik házában. Házaink mögött rét terült el, a réten túl tó, ahová a Vörös híd alól volt bejárás, aminek tetején a pecás szobor honolt. A háború után majd mindenki szűkösen élt. Apám megpróbálta talpra állítani a fafeldolgozó üzemet, nevelőanyám viszont disznókat nevelt süldőkori saját magam segítségével. Iskola után, délutánoként a réten legettettem a malacokat. Közben filléres cowboyregényeket olvastam.

Itt talált rám, koraesti sétája során Sz. bácsi. Persze már ismertük egymást. Láttam lányá esküvőjét a háború elején a „Pápok” templomában, a karcsú, feketefürtös, bogárszemű menyasszony hosszú fátylat, fehér pártát viselt, a vőlegény szemü-

veget, apró bajuszkát. Büszkén domborított, ifjú neje lefelé a lépcsőn már nekilendülve csacsogott. Dorottya egyébként egy ügyvédi irodában dolgozott, ahol férje, Zoltán is. Am röviddel az esküvő után be kellett vonulnia, idővel a Don mellől küldött képeslapot. Sz. néni is ismertem, Dorottya mamája sátoros ünnepeken finom lekváros buktát sütött, olyankor behívott, megkínált vele.

Azt mondja nekem Sz. bácsi: „A cowboyregények érdekesekek, de kisebb fiúknak valók. Te már kezdesz kinőni belőlük. Hozok neked egy H. G. Wells-regényt, kölcsönbe, azt kóstold meg!” Vissza is ment a házba és kihozta nekem a Világok harcát. Két nap alatt fölfaltam. Sőt, elkóricáltak az ügyeletekre bízott malacok, annyira belemerültem a könyvbe. Harmadnap vártam, hogy Sz. bácsi kijöjjön a könyvéért. Meg is tette, és hozott egy másikat cserébe. Sz. bácsi vékony, csontos ember volt, mindig sötét ruhát viselt és nyakkendőt, talán így kívánta a városházán a regula, ahol napközben dolgozott. „Na, hogy tetszett a könyv?” – kérdezte.

KABDEBŐ TAMÁS

Ami az életrajzból kimaradt

Lelkendeztem. Leírtam a fantasztikus, az úrból érkező lényeket, akik fölfalni jöttek a mi civilizációnkra, rengeteg mindent elpusztítottak, de végül rajtavesztek: megölték őket a bacilusok, melyekhez mi, emberek, már hozzászoktunk. Átéltam a kis család, a főhősök borzalmát, akik tanúi voltak a katasztrófának, és szerencsésen túléltek.

Sz. bácsi bólogatott. „Látod, így járnak a gonoszok. Nemrég háborút hoztak ránk a barátságot színlelő idegen hatalmak, pusztulást, fogságot, deportációt. Félmillió magyar katonát hajtottak ki az orosz frontra.”

Értettem, mire céloz. Veje, Zoltán a Donnál harcolt, ott tűnt el, már vagy egy esztendeje. Lánya, Dorottya így özvegyen maradt.

Szemközti szomszédunkat, Braunbergeréket elvitték Auschwitzba. Még két évvel azelőtt az udvaron pincikéztem a hároméves Ivánnal, aki, kérésre, így produkálta magát: „Én Braunberger Iván, sofőr, mozdonyvezető vagyok, fűtőülni is tudok, így ni!” Éles mozdonyfűtőt hallatott a pufók kisgyerek. Egy áldozat a másik félmillióból.

Aztán eltakarodtak a németek, majd jöttek az oroszok. Minden harmadik-negyedik házba bekvártélyozták magukat. Itt-ott cukorkákat osztogattak, amott kifosztották az otthonokat; ha nem volt tüzelőjük, eltűzelték a bútorokat. Aztán legtöbbje elpuccolt, csak egy helyőrséget hagytak itt a tűzoltólaktanyában, meg egy feneketlen ragályt: elleptek bennünket a kelések, Sz. bácsit is, de annyira, hogy menni alig tudott, járt hozzá az orvos. Mindazonáltal gondoskodott szellemi táplálékomról. A mi könyveinket, egykori lakásunkkal együtt tévedésből fölégették az oroszok. Kisfilmekkel gyűjtöttak be a kályhába, odaégett ott akkor minden. Könyvtárunk is.

Ám, ezen az első szabadnak ígérkező tavaszon tovább jöttek a kölcsönkönyvek. Dorottya hozta ki őket a mezőre. Azt kérdezte tőlem egy nap: „Vakok közt ki a király?” Porcelán fogain csillogott a mosoly.

Nem tudtam. Aztán kezembe nyomta az idevágó Wells-könyvet, és saját kérdésére ezt felelte: „A félszemű!”

Decemberre disznók lettek a malacokból, többet eladtunk, kettőből hízó lett. Mintha ez hozta volna a gondolatársítás.

Sz. bácsi lánya módfelett meghízott. Megemlítettem ezt apámnak. „Ketten vannak” – mondta. „Hogyan?” „Hát úgy, hogy Dorottyanak kisbabája lesz.” Ezt már végképp nem értettem. Tudtam már azt, hogy nem a csóktól lesz a gyerek, és az iskolai enciklopédiából azt is kiolvastam, hogy a férfi megtermékenyíti a nőt, s rá kilenc hónapra az megszüli a gyereket. No de hát Zoltán, Dorottya férje több mint két éve odaveszett a Donnál.

Januárban, disznóvágás után átküldött apám Sz.-ékhez egy tál kóstolóval, friss kolbászt, hurkát vittem át nekik. A H. G. Wells-könyveket már kiolvastam, Sz. bácsi egy Verne-könyvet adott kölcsön: 80 nap alatt a Föld körül. Sz. nénitől csodálatos bejgliket kaptam, Dorottyatól egy parittyát, férjétől maradt rá. Egyébként ismét karcsú volt, a baba bölcsőben ringott a nappali szoba kellős közepén.

Kint sokáig nagy hó volt, a csecsemőt csak valamikor márciusban lehetett babakocsijában kitolni. Ezt hol az anyja tette, hol a nagyszülők.

Történt aztán, később tavasszal, hogy apám félrevont. „Kisfiam, van a városban egy kölcsönkönyvtár, oda beíratlak. Ne menj egyelőre Sz.-ékhez, gyászolnak.”

Megdöbbenve vettem tudomásul, hogy egy este, a halottnak hitt Zoltán telefonált egy budapesti kórházból, ahol ápolták. Orosz fogságból tért vissza Magyarországra, és Pesten várta, hogy hazatérhessen családjához. A telefonbeszélgetés éjszakáján Dorottya lenyelt egy doboz altatót.

Zoltán a temetésre tért haza, csontsoványan. Idővel magára szedett néhány kilót, és úgy tologatta a kicsit az utcán, mintha édeslánya lett volna. Aztán nevére vette.

III. Hősünk mint hőscincér

Önéletrajzának az ember akarva-akaratlanul is főhőse lesz. És bár igyekszik igazat mondani, ritkán fordul elő, hogy kudarcairól számolna be. Most, egy pár sor erejéig szakítok e tradícióval.

Húséves voltam, és pénztelen egyetemista. Kaptam egy kis ösztöndíjat, valamint az uszodában némi kalóriapénzt, de akkori farkasétvágyammal mindent felettem. Kellott tehát a kiegészítés. Ilyen volt az úszásoktatás. Szombat és vasárnap reggelente adtam úszóleckéket, főleg gyerekeknek, olykor félénk felnőtteknek is.

S. Mari volt a legszebb tanítványom. Tizenhat éves volt, középiskolás, és bármelyik divatlapba bekerülhetett volna, felöltözve vagy fürdőruhásan. Mikor megtanult úszni, nem hagytam abba a vasárnapi találkozásokat. A vasárnap délelőtti úszásból esti randevű lett: hol fagyalatozni mentünk, néha táncolni – olcsóbb helyekre –, hol moziba. Fogamhoz vertem a garast, de persze én fizettem mindig.

Történt egyszer, hogy Mari hétközben felhívott telefonon és így szólt: „A következő Vasárnap nem találkozhatunk, mert az iskolámmal hajókirándulásra megyünk Dunaújvárosba.” Akkorra már az egykori Pentele átment a sztálinvárosi vedlési folyamaton, és elnyerte mostani nevét. Vasárnap délután eszembe jutott, hogy – apám drága fényképezőgépevel a vállamon – megvárom a hajót az Eskü téren, és lekattintom az érkező Marit. Mivelhogy nem volt róla még fényképem.

Jött a hajó, kiömlött belőle egy leányiskola, de S. Mari sehol. Sebj, gondoltam, elmegyek egyedül a moziba. A margitszigeti teniszstadionban a Stendhal regényéből készült filmet, a Vörös és feketét adták, Gerard Philippe-pel a főszerepben. Aki nem tudná, a regényben és a filmben a főhős minden nőt meghódít, minden férfiellenfelet legyőz, ám a végén lefejezik.

A film befejeztével az emberek tódultak kifelé az alkalmi nézőterőről, és mit tesz Isten, a hátam mögött felismerni véltem egy csengő szopránt. Megálltam. Így beértek. S. Mari egy ávos hadnagy kíséretében. A találkozás elkerülhetetlen volt. Mari üdvözölt, egy pillanatra némileg megszeppenve. A hadnagy, colos, de cingár legény így szólt: „Szóval te vagy a Kabdebő Tamás. És most verekedni akarsz...”

„Nincs dolgom veled” – mondtam. Az emberek itt-ott elsepertek mellettünk. Marin egybeszabott fehér vászonruha volt, arany gombokkal. Sötétszöke hajában aranszínű hajcsat. Olyan szép volt, mint egy Botticelli-kép. De – gondoltam, mert gondolkodtam, hogy mitévő legyek – nem olyan okos, mint amilyen szép. Toporogtunk a szigeti aszfalt-járdán. Eszembe jutott nagymamám mondása: „Egy szép lánynak csak annyi esze legyen, hogy ne álljon a csurgó alá, ha esik az eső.” Végül azt mondtam: „Mari, most gyere velem, én kísérlek haza anyádhoz.”

Válaszképpen fölcsettant a szoprán: „Azzal megyek, akivel jöttem.”

Hát így. Jött egy 26-os autóbusz, megállt. Felpattantam rá, elrobogott velem, és a sűrű mozilátogató nép egy csapatával. Csak állóhely volt a buszon. Egyik kezemmel a fogantyút, a másikkal a fényképezőgépet fogtam. Velem szemben három suhanc, akkor így mondtuk: jampik.

Az egyik készakarva bokán rugott. A másik kettő nyervevetet. Az ülő utasokhoz fordultam. „Kérem, fogja meg valaki egy percre a gépemet.” Gondoltam, ha ez meglesz, én szétrancsirozom a jampecokat. De senki nem ajánlkozott. Az emberek megmerevedett arccal bámulták a Dunát, majd a Margit hidat, ahol a busz megállt.

A jampik leugrottak, és számárfületek mutogattak. (Se hódítás, se győzelem, csupán bokán rúgás.)

Arendes család elérhetetlen nyugati csokoládé, vagy pókemeres képregény: kész csoda. Zolika ül, áll, sétál, úgy, marad. Bordó kardigános, bili frizurás kisgyerekeként szerettem volna megszerezni mások apukáját, de úgy, hogy mire a házunkhoz ér, mint a Cserényi apukája a Zsukkal, már az én apukám legyen, az apukám feje legyen a Cserényi apukája feje helyén. Nem irigyeltem mások családi ebédjeit, csak utáltam, hogy nálunk nincs ilyen, hogy nem kérdezi senki, akarok-e legalább hasonlót. Az a különösvös változat nem volt inyemre, mikor szakaszokban evett a fél család: anyám is külön, én is, nagymamám a legvégén, mint valami szolgál. Amikor nagypapám élt, akit Apósnak hívtam, akkor sem volt ez másképp. Az egész utca tudott a dolgairól. Például az én elvált szülők gyereke szerepem tetszett nekik: akiknek a gyereke hasonló sorsban volt, azért, akiknek nem, a megkönnyebbülés miatt, hogy nem az ő gyerekével történik a szörnyűség. A szocialista polgár is csak a magáéra tudott gondolni, ugyanúgy, mint a rendszerváltás utáni kérdőjel polgár. Az apahiányt valahogy úgy fogtam fel, mintha nem lenne citrom a reggeli teámban.

Jó pár kilót felszedtél, öregem, Matiszt hangja úgy nyaldosta meg a filemet, mint egy hamis életmentő kutya. Arról nem beszélt, hogy a fogaimat is megcsinálthatnám, ahhoz gyáva, de én láttam a tekintetében, ő tudta ezt, ennyi neki bőven elég volt. Matiszt Gyulával egy utcában nőttünk fel, s kamaszkorunkra eljutottunk a barátság széléig, de a képzelt kerti sövényt se ő, se én átlépni nem akarta. Látszott rajta, hogy minden szavát kiélvezi a mondatnak, lassan megforgatta őket a szájában, majd arisztokratikus nyomatékkal megzengette mindet, úgy tetszett: külön-külön. Egy kommunikációs társasjáték közepén érzem magam, mikor beszélünk, gondoltam. Egy kommunikációs társasjáték közepén érzem magam, mikor veled beszélek, mondtam, és erősebben csuktam be a kocsija ajtaját. Nagyon félek az életemtől!, közvetítette telepátikus úton. Tessék?, nem értettem, mit mondtál az előbb?, kérdezte, és határozott kézmozdulattal fordította el a slussz-kulcsot. Megérdemled, dobtam vissza a labdát. Semmit, nem érdekes, válaszoltam. A Matiszttal való találkozások és beszélgetések olyanok, mintha harapófogóval csipkednék a személyiséget, nem tudom, mért történnek meg egyáltalán. Hazajövök szülővárosomba a kedvesemmel és a kislányommal, majd feltűnik ez az ember avval, hogy okvetlenül beszélünk kell, megjelenik gyakran változó autóival, körbevisz a városon, aztán beülünk egy vendéglőbe unni egymást. Képzeld, Robi már fél éve nem iszik, mondja, és a tükörben oldalról figyel az arcom. Nem tudok egy kurva nőt sem felszedni, közvetíti telepátikus úton. Nagyszerű, de úgy mondd, mintha alkoholistá lett volna, vagy ilyesmi. Ha ki sem mozdulsz otthonról, mi a faszt akarsz?, dobtam vissza a labdát megint. Tudod, nálunk nyugaton kolbászból van a kerítés, tréfálkoztam. Megálltunk az autóval egy kisvendéglő előtt.

Anyu, mikor lesz karácsony? Majd ha nagy leszel, és csinálsz magadnak, fiam!

Mikor Eszter lányom született, elmentem anyám mellett a kórház bejáratánál, nem vettem észre, másnapos voltam, valószínűleg azért. Egyébként már évekkal azelőtt elmentünk egymás mellett, fél sem tűnt, meg sem lepödtünk közben. Csak azért szólt rám, hogy majd később el tudja mondani, olyan ember vagyok, aki a saját anyját elkerüli az utcán, és különben is. Olyan. A kedvenc csokiját vittem be a kórházba a kedvesemnek, meg gyümölcsöt és olvasnivalót, bár olvasni ilyenkor nemigen lehet. Különös világ napjai voltak azok, kezdve attól a pillanattól, mikor Marcsiéktól telefonáltam taxiért, mert eljött az idő. Az érzelmek új bolygót, új földrészt teremtettek bennünk. Valamit beadtak neked?, kérdeztem a kórház folyosóján a kedvesemtől, mikor kijött még egy kicsit, mert nem bírta fekve várni az ügyeletes orvost, aki majd levevényli a szülést. Nagy fájdalmi voltak, persze, hogy mondtok mindent összevissza, én meg annyira feszült, amit még abban a helyzetben is képes volt megmosolyogni. A fogadott orvosunk egyszerűen hazament, építkezett, és hát az ácsok meg minden. Mikor kihozták őket a műtőből, gratulálok, apa lett, mondta az orvos, vagy a nővér, de lehet, hogy nem is így volt. Milyen szép kisgyerek! Vagy már kijött a nővér közölni a jó hírt? Már teljesen összekuszálódik az emlékezetemben, mert ilyenkor az összes érzékeimmel és avval, ami én vagyok, csak a lényegre tudok koncentrálni, szóval akkor ott a kislányom születésekor, valaki vagy valami legördített egy bordó szőnyeget az én születésem pillanatától, de hogy kinek, azt csak az ösztönök fogják megmondani.

Az a kardigános gyerek a balassagyarmati mentőállomás udvarán, az én vagyok. Az agyammal fényképeztem le magam. Belsőfényképeztem. Anyám mindig elvitt magával a testvéremhez látogatóba. Amíg hagytam. Vittünk süteményt, meg rántott húst, gyümölcsöt. Elvittük saját félelmeinket, vizsgálásunkat az egészségtől, és egyre nagyobb csomaggal tértünk vissza máskor. Odafelé a buszsofőr alig várta, hogy leszálljunk, talán érzett valamit. A testvérem csak anyámat ismerte meg, engem soha. Hiába magyarázta anyám, mennyire jó neki, mennyire elég a saját világa, nem értettem, hazugság és kész, gondoltam. Sok hozzá hasonló gyerekroncs volt még azon a helyen, üvöltöztek,

vagy magukba roskadva ültek egy sarokban, némelyiket ágyhoz szíjazták az ápolók. Van egy olyan határ, amit ha átlépsz, vagy átléptetik veled, elfelejtesz sírni. Ha kisgyerek vagy, kimész az udvarra játszani: orvosost.

Sopi, ne gyere ki, mert megöllek!, ordította Krisztián az utcáról be a kocsmába, a csukott kapun keresztül. Hárman vitték ki pár perccel előtte. Bekulcsolták a kaput, hogy ne tudjon bejönni. Hívták a rendőrséget és a mentőket. Már akkor éreztem a bajt, mikor mentünk hárman fölfelé a Hangulatba, ő meg lefelé jött, haja és a szemöldöke leborotváltva, száján rúzs. Alig nézett ránk, úgy köszönt, gyorsan elhúzott mellettünk: szia, sziasztok, a többiek, mikor elég nagy távolságra volt már, elkezdtek röhögni, én is mosolyogtam, nem néztem hátra. Buzikat nem szolgálunk ki – mint a viccbe –, mondta a bunkó kocsmáros Krisztiánnak, aki azonnal kirohant, majd egy vasdarabbal kezében

SOPOTNIK ZOLTÁN

LASSÚ TÁRSAS

vissza. Kiabált és az asztalokra vert: a poharak leestek, a pillanatnyi kábulatból felébredő helyi keménylegények ráugrottak szegényre és kirakták. Csúnya dolgokat mondtak neki közben, remegtem, utáltam érte őket. Mire a rendőrök és a mentő kiértek, már sírt, könyörgött nekik, hogy ne vigyék sehova. A rendőrök kurvára nem értettek az egészségből semmit, azt hitték, részeg. A kurva rendőrök. Az a srác a haverom volt. Állítólag aznap reggel megverte a szüleit. Az öcsémet is Krisztiánnak hívják.

Apámat nem ismertem igazán. Kéthetente vasárnap volt láthatás. Akkor rendszerint elmentünk egy cukrászdába, vagy preszszóba, én sarokházat ettem meg gesztenyepürét. Apám konyakot meg sört ivott. Sajnos már nem emlékszem miről beszélgettünk, olyasmis lehetett, hogy én nem értettem az ő nyelvét, ő meg az enyémet, de szerettem, sok mosolyt hagytam azokban a vendéglátó egységekben, azt hiszem. Majd ebéd a másik nagymamánál, aki apám anyja, és aki magában hordozta, megélte előre három fia halálát. Lehet, hogy ettől volt a másik. Félttem szomorú tekintetétől.

Képzeld, Betti terhes, kiálltattam már az ajtóban Cappának, aki ajtót nyitott, és úgy nézett ránk a hír hallatán, mint egy adóellenőr. Nyugodt, rezzenéstelen arca csak percek múlva engedett fel, mikor észrevette magát és elengedett egy gratulát. Cappa Frank Zappa után kapta becenevét, vagyis ő adta magának, erre külön büszke volt. Cappa a legjobb barátomnak számított. Sokat köszönhetek neki: ő adta kezembe a Hajnóczy

Péter összegyűjtött írásait, meg az Útont Kerouac-tól, ő mutatott olyan zenéket, amelyeket nem ismertem addig. Meg egy csomó misztikus története volt ózdi, meg pesti, meg mindenféle emberekről, a barátairól, akikkel csupa érdekes és fantasztikus dolog történt, történik. Meg szomorú dolog is, de azt csak évekkel később vettem észre. A kocsmában aztán kifejtette, hogy ez a lehető legrosszabb választás. Csak az én érdekemben.

Az érzékenységet valószínűleg apámtól örököltem. Apámtól, aki az italba menekült, vélhetően az élete elől, de ez most egyáltalán nem fontos. Nagyjából ahhoz az önámításhoz tartozott, amelyet úgy hívnak: Nagy Generáció. Fajsúlyos példája annak, hogy a nemzedéki összetartozás élményekben ne bízzak. Állítólag fiatalon nagymenő volt a helyi bálkon. Anyyira a parkett ördöge, hogy még egy erőszakolási ügybe is belekeveredett, de tisztázta magát. Egy ideig tisztességesen viselkedtem vele: nem hallgattam anyámékra, és néha meglátogattam. Soha nem mondta, hogy ne higgyem el, amit mondanak, és ez jelent valamit.

Egy hónapig nálunk lakott az egyik általános iskolai osztálytársam – időleges embermentési akciónk keretében –, akit a kedvesem csak Szemüvegesnek hívott. Nehezére esett kimondania a nevét, valószínűleg a felkavaró személyiség hiányát próbálta így kifejezni, azt, hogy szinte nem látszik a fiú, mintha nem lenne, metaforikusan persze. A Szemüvegest egyébként Istvánnak hívták, és szerelmes volt a kedvesembe. Mivel tudtam, hogy soha nem lesz ellenfél, mosolyogtam, és vérbeli házigazdaként nem vettem a tényről tudomást. Egyébként a magányt próbálta nálunk kiheverni. Igazából úgy volt ott, hogy pár alkalomtól eltelve élő bútornak is nézhettük volna, bármikor átléphetne az ember, kihagyhatta dolgokból, arrébb ültethette, elküldhette a boltba. Egy fontos volt számára: a társaság, melynek erejét, pozitív energiáit (le)szívhatta, a későbbi boldogság reményében. Valamiért kedveltem a szerencsétlenségeit. Izgalmas szerelmeskedéseink voltak akkor a kedvesemmel. Mikor a Szemüveges elaludt az éjszakai film közben, akár gyermekkori olvasmányélményeim indiánjai a harci ösvényen, nesztelenül lopódtunk ki a fürdőszobába, szinte remegve a szexuális és szociális izgalomtól. A fürdőszobaajtót nem lehetett rendesen bezárni, ettől még izgalmasabb lettek titkos pásztoróráink. Annak az esélye, hogy bármikor felkelhet, kijöhet, mondjuk vizelni, perverz módon annyira egymásra hangolta az érzeinket, a közösülés iránt érzett vágyat, hogy szinte félig öntudatlan állapotba kerültünk közben, és míg az elején próbáltuk tompítani a nyögéseket, a végére teljesen elfeledkeztünk magunkról. Úgy éreztem, ilyenkor hirtelen megváltoztak a helyiség színei, és a tárgyak körvonalai is mást mutattak, mint egyébként. Egy tonetszéken ringatózva, rázkódva kerültünk át egy másik tudatállapot szélére, majd a belsejébe, aztán a szélére ki újra. Nem vette le a hálóingét, de a mellbimbóit majdnem kiszúrták a szövetet. Mikor a nyakát csókolgattam, elindult felénk a szemközti fal, mikor a csipőjére tettem a kezem, a salétromfoltok aranszínűnek tündek, mikor megtámasztottam kezemmel a fenekét, hogy mélyebbre jussunk, kintől furcsa kántálást véltem hallani, mikor eléveztünk, egy percig nem jött ki hang a torkomon. Később fáradtan az ágyban fekvé azon gondolkodtam, hogy a szüleink biztos nem tudnának elképzelni hasonló együttlétet, és ez nagyon jóleső érzéssel töltött el.

Az a helyzet, hogy nyomoznom kellene apám dolgai után, legalább annyira menni utána, mint mikor más a dédapja, vagy a dédnagyapja élete után kutat, és ez nagyon furcsa érzés. Három utcára laktunk egymástól, nagymamám, anyám meg én, és apám az anyjával meg a testvéreivel. A válás a gyűlölet szava; a kifinomult, alattomosan terpeszkedő gyűlöleté. Anyámnak vannak fényképei apámról, kettőjükéről meg rólunk, sugárzó képek azok, igazi emberekről, akiknek addig csak tisztító veszekedéseik voltak. Apámat Károlynak hívták, a beceneve Tollyú, amin azért elindulhatok. Sovány, magas ember volt, valószínűleg a testalkata miatt kapta gúnynevét. De mi van akkor, ha a könnyen bármilyen áramlatra felkapaszkodó lelkülete miatt, vagy érzékenysége okán? Karcsi, Tollyú. Károly föl! Mit piszkálja az orrát Karcsi fiam! Károlyka, maga olyan snájdig legény! Eszik maga rendesen, fiam! Károly, magát egyszer elviszi a szél! Felkapja, mint a madártollat, tollyút, Karcsi fiam. Mi van Tollyú, ne izélj már, üsd már meg! Tollyú, tollyú szeme, mint a borjú! Tollyú, gyerek voltál ötvenhatban, láttad, hogy húzzák le a munkás bácsik az üvegyár bejárata fölül a vörös csillagot, láttad a lámpavason himbálódzó ávosokat, ja, azt nem, kisvárosban olyan komoly dolgok azért nem, vagy mégis. Karcsi, te galeri vagány, te! Utáltad a korszakot, melyben felnőtél, nem láttad benne a helyed, és a korszak sem tudott fekete Volgaként megfordulni a fejedben. A bányát is, a vasutat is, az utcákat is, az egész rohadt vastüdőt! Károly, a Párt vigyázó szemével vigyázz! Mondd, hol volt az a pont, ahol beadtad a kulcsot? Amikor először kellett a gyárkapun belépned? Netán, mikor a fiaidat megmutatták a kórházban? Vagy a legénybúcsú utolsó óráiban? Nagyjából ezek a romantikus változatok, már amik így hirtelen.

Hogyishívják

Szindi nagyon szeretett kolbászni. Volt, hogy órákon át kolbászott. Vett egy háromnegyvenes kolbászbotot, kiült a partra, és leste az ízét. Mindent csak az ízé végett kóstolt meg. Így volt ő a kolbásszal is, s szinte rögtön megszerette. A kolbászat a hobbija, mit hobbija, az íze lett. Szindi egy szép napon lecsérélte a háromnegyvenes kolbászbotját egy négyhetvenesre. Kiült a partra, és leste az ízét. Pár perc alig telt el, máris ízé. A kolbászbot meghajlott, roppant egy roppant nagyot, és derékbatört. Szindi sírásban tört ki. Kezében a törött kolbászbottal egy csapat török harcos fogadta. Nincs mese, küzdenie kellett, mert mögötte becsukódott az ízé, a vár kapuja. Szindi lányos zavarában csak ennyit tudot mondani a vérszomjas törököknek: ízé, ízéke, szeretitek önök a kolbászt? A meglepődött török katonák ügyvezető igazgatója azon nyomban átnyújtott Szindinek egy isztambuli nyaralást. Szindi hirtelen nem is tudta, hogyan illik átvenni egy nyaralást, így hát alulról fogta meg, mint egy báránytűdöt, s egyből beleszeretett az isztambuli útba. Mondanom sem kell, a török katonák megszelídültek, mint egy marék gesztenye, s maroknyi csapatuk célba vette a partot, majd az összeragasztott kolbászbottal órákon át lesték az ízét. Szindi mindössze ennyit írt a nyaraláskor küldött isztambuli képeslapra: esküszöm, tudtam, mi az az ízé, de hogyishívják, elfelejttem.

Kvázi

Tulajdonképpen volt egyszer egy kisfiú. Tulajdonképpen egész jól tanult, tehát nem jelentett neki nagy megpróbáltatást egy dolgozat megírása. A szóbeli felelet viszont problémát okozott számára, amelyet írásbeli feleleteivel kompenzált. Tulajdonképpen egy erős közepesre jött ki a mérleg, elégtelen szóbelik, kitűnőbbnél kitűnőbb írásbelikkel. No de mi gond is volt a szóbeli feleleteivel tulajdonképpen? Mindössze annyi, hogy a kisfiú kizárólag azt a szót vonta hajlandó elmondani a táblánál, hogy tulajdonképpen, és passz. Ez a szó tulajdonképpen nem sokat sejtet a felelet további részéről, s ha nem következik utána messzemenő fejtegetés, tulajdonképpen egyenlő a nullával. Mindezek ellenére a tanárai tulajdonképpen kedvelték a kisfiút, s aki nem kedvelte, tulajdonképpen nem tudta megindokolni, miért is nem kedveli igazából, s hosszas töprengés után a végén kibökte, tulajdonképpen mégiscsak kedveli a kisfiút. A tanári kar konferenciát szervezett a kisfiú személyiségének szentelve, hogy neves előadókat meghívva, tulajdonképpen megfejtsék a kisfiú lelki világát. Elsőként dr. Mon Tubro Kotin köszöntötte az egybegyűlteket, majd így folytatta: tulajdonképpen..., ezután kínos csend következett, dr. Mon torkát köszörülve kotorászott jegyzetei között, de nem tudott újra megszólalni. Amikor dr. Mon elhagyta az emelvényt, a tanári kar kitörő tapsviharral fogadta a rövid, de annál velősebb felszólalást. Aki nem tapsolt, tulajdonképpen nem tudta megindokolni, miért is nem tetszett neki dr. Mon előadása, s rövid töprengés után rájött, tulajdonképpen mégiscsak tetszett neki a szónoklat.

Szép számmal

Slovrenszky Pali bácsi egy kellemesen esős, ködös reggelen beslattyogott a hivatalba, hogy megváltoztassa a nevét 456 78 93-ra. Sorbaállítás közben párszor elismételgette magában ezt a szép számot, ami csak nekünk, átlagos Jánosoknak, Sanyiknak és Gedeonoknak jelent néhány véletlenszerűen egymás mellé írt számot: a 456 78 93, Slovrenszky Pali bácsinak maga a gyönyörűség. 456 78 93, 456 78 93, ismételte, míg végre reá került a sor. Az ablak mögül kérdőn kitekintő ügyintéző hölgy már meg sem lepődött, sőt, pillanatokon belül ő is felfedezte a 456 78 93-ban azt a rejtett szépséget, amelyet eddig csak Slovrenszky Pali bácsi érzékelhetett. 456 78 93, ismételte az ügyintéző hölgy, s közben kicsordultak a könnyei a meghatottságtól. Slovrenszky Pali bácsi odasúgta a hölgynek, hogy a 456 78 93 foglalt, már az enyém, de higgye el, kedves, a 789 45 61 is hasonló értékeket rejt magában. Az ügyintéző hölgyet még jobban megbabonázta a második számsorozat, izgalmban rágyújtott, s egy füst alatt két névváltoztatási kérelmet is kitöltött. Egyet Slovrenszky Pali bácsinak, egyet pedig magának. Pali bácsi nem télenkedett, rögtön randit kért, és kapott is az ügyintéző hölgytől. Minden simán ment. Pár héten belül elfogadták névváltoztatási kérelmeiket, s néhány hónap múlva meg is házasodtak. Az anyakönyvvezető összeadta őket, s így a pontos összegük 1246 24 54 lett. Végtelen boldogságukba csak annyi bánat férközött, hogy nem büszkélkedhettek népes családdal, mivel mindössze 1 gyerekük született.

Fókusz plusz

Lötyi bácsi szeretett politizálni, sörözgetni, fröccsözni, meg töményezni is persze, naná, majd kimarad a jóból. Ahogy battyog haza a Sport kocsmából, politizálgatva magában, egyszer csak, mint a villámütés, semmi különös. Hazaérve látja ám, hogy minden döbbenetesen változatlan. Meghökölt egy pillanatra, de hamar véget vetett a hőknek, mert nem volt rá létjogosultsága. A konyhába lépve, politizálgatva, dűnnyögve vette tudomásul, hogy a tűzhelyen, ahol 2-3 zsíros lével teli lábas szokott tespedni, mit ad Isten, 2-3 mosatlan edény foglalja a helyet. Az élet tele meglepetésekkel, meséli este a Sportban a haveroknak, akik szinte tátott szájjal hallgatják Lötyi bácsi szenzációsan unalmas történeteit. Az egyikük még a Fókusz pluszt is majdnem felhívta, igaz, elég sok híja volt, hogy telefonáljon, mivel nem történt semmi eget rengető, ennek ellenére 2-3 százalék esély mégis volt rá, hogy a Fókusz plusz stábjá fél órán belül megjelenik a kamerákkal, hogy aztán „kamerák keresztútjében” Lötyi bácsi politizálhasson végre kedvére, meg a mi örömünkre természetesen. Lötyi bácsi kihörpölte az aznapi utolsó hosszúlépését, majd apró, tétova léptekkel elindult hazafelé. Ahogy a kulcsot beteszi a zárba, elforgatja, nyit, belép, elképedve látja ám, hogy az előszobában egy nagy fogas áll, már vagy harminc éve, hihetetlen, ráakasztotta hát zakóját, s nyugovóra térés előtt még politizálgatott egy keveset, dűnnyögve, morogva magában.

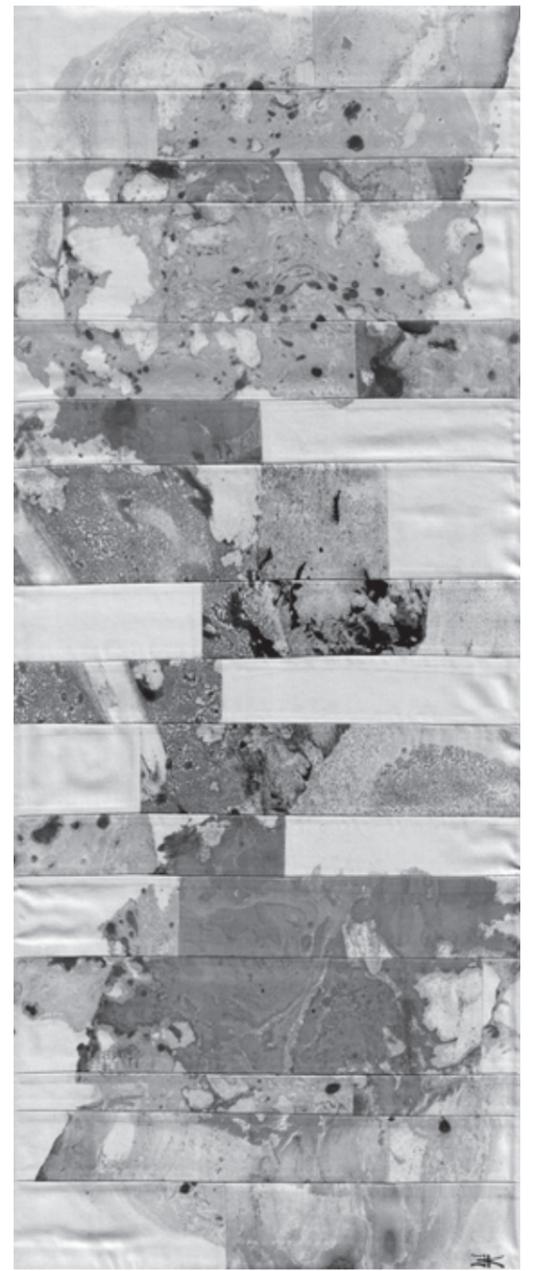
Kártyás?

A használt mobiltelefonok megkopott kijelzőkkel néztek vissza a vitrinből.
– Még etet mutassa meg, bökött rá egyre az anyuka.
– RTG 654-es? Ez egy nagyszerű modell. Tudja, a Strajtingot, meg a WSTM-P4 2007-es verziója is fel lett rá telepítve – lendül bele műszaki ismertetőjébe az eladó, majd az erősen sminkelt anyuka közbevág:
– Kártyás?
– Ha teszünk bele, akkor az lesz. És tehetünk még bele 2Glp-s Flighthert is, plusz négyezerért, s akkor már felér a készülék a legújabb RFHY 45...
– De kártyás? – Kötötte az ebet a karóhoz az asszony.
Ekkor a kis Dzsémsz belekapaszkodott a telefonok bűvületébe esett édesanyjába, s olyan éles hangon visított, mint aki nem érzi át a használt mobilok jelentőségét:
– Naaa, anyúúú, menjünk maán!
– Muszájbul vinyákolsz? A bácsi mostan mutassa nekünk a telefont, hogy fel bírjuk vele hini apádat, mer nem kúdi a pénzt!
Az eladóban bebizonyosodott, hogy a kis Dzsémsz meg az ő anyukája készpénz hiányában nem potenciális vevők, s rövidre zárta tudományos tájékoztatóját:
– Nem, sajnos nem kártyás a készülék. Itt egyik sem az, mondta lemondóan, s tekintetével már a soron következő vevőt kereste.
A kis Dzsémsz édesapja, Elemér viszont kártyás volt, nagy kártyás, meg italos is, s mobiltelő ide vagy oda, a mai napig nem küldött nekik semmiféle pénzt.

Más

Élt egyszer egy kisfiú, aki mindig más akart. Anyukája egy ragyogóan depressziós hétfő reggelen leadta az oviba, de a kisfiú más akart. Az óvo néni kiterelgette a lurkókat az udvarra, elvégre itt a jó idő, ne ideben zajongjanak, meg lehet örülni tőlük, de az egyik kisfiú más akart. Nem meglepetés, hogy épp az a kisfiú akart más, amelyik a mi kis főszereplőnk. Lebiggyedt szájjal gubbasztott a sarokban, a kislányok babaháza mellett, az élősarok közelében. Az óvo néni különös hangulat kerítette hatalmába. Úgy érezte, ő is valami más akar. Megkérdezte hát a kisfiút, mi más akar, hátha egyezik az ő másságuk, hátha ugyanolyanok, talán ugyanarra vágynak. A kisfiú kibökte: semmi más nem akar, csak egy kakasnyalókát. Az óvodát családott lett, mert ő egészen más értett a más alatt. Más óvodát, ahol a gyermekek reggel nyolctól délután négyig mélyen alszanak, ő pedig nyugodtan keresgetheti ismerőseit az iwiw-en, mivel épp a múlt héten kötötték be a Netet az oviba. Vagy a merészebb vágyak, hogy megnyeri a következő Megasztárt, mert szerinte a világon ő éneklí legszebben az Én kis kertem kerteltem című remeket. A kisfiú, aki folyton más akart, még mindig a sarokban guggolt, egykedvűen. Ekkor az óvo néni hímzett köpenyének zsebéből elővarázsolt egy celofánba csomagolt kakasnyalókát, és átnyújtotta a kisfiúnak. Más vagy, mint a többiek, súgta a fülébe. A kisfiú kicsomagolta a piros szárnyast, majd szájában a nyalókával kiszaladt az udvarra, és elvegyült a többiek között. Estefelé, amikor anyukája elvitte a boltba, s a pultos hölgy nekiszegezte a kérdést, hogy esetleg másvalamit, a kisfiúba visszaköltözött a gonosz.

J
C
G
K
R
I
S
T
I
N
A

textilművész

- Diplomáját a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán szerezte 2003-ban. Mesterei Pinczehelyi Sándor festőművész és R. Fürtös Ilona textilművészek voltak.
- Egyetemi éveit textiltervezői ismereteit Rómában, a Faro Disegni design stúdiójánál gyarapította.
- Illusztrációkészítéssel 2006-ban kezdett el foglalkozni, melynek első eredményeképpen a Gara Arnold könyvillusztrációs pályázaton 3. díjban részesült.

„Mindenki számára eljön egyszer az a pillanat, amikor felteszi magának a kérdést, honnan jött és hová tart. Talán ez a harmincas korosztály, melybe én is tartozom kezd el először töprengeni mindezen, hiszen már van némi élet mögöttünk, de a jövőnk még előttünk áll. Így vagyok ezzel magam is, amikor keresem a válaszokat, hogy vajon jó úton járok-e, arra haladok, amerre az élet sodor, vagy amerre magam is szeretném, hogy vigyen.

Volt már néhány szakma, amelybe belekóstoltam, de lehetett az bármilyen funkcionális tárgy vagy művészeti alkotás ami épp a kezeimből kikerült, mindig a szépség és az esztétikum felfedezése volt az elsődleges számomra.

Kedves japán barátom mondta egyszer: »Te olyan vagy, mint a teknős a mesében, amikor versenyre kel futásban a hetvenkedő nyúllal«. Aki ismer, az valóban látja ennek az igazságát, hiszen abba az irányba haladni célunk felé, amerre azt magunk is szeretnénk, mindig lassú és küzdelmes folyamat.

Mindezek az útkereső, boldogság kereső kérdések jelennek meg az utóbbi években készült munkáimon, legyen az absztrakt formákat tartalmazó textilmű, színes mintás nyomottanyag terv, vagy akár illusztráció.

Fiatal korom ellenére nem egy családtagom elköltözött már, de furcsamód nagyanyám temetésén éreztem először valami fajta boldogságot a pusztá szomorúság helyett, mialatt hátrahagyta bennem erejét és tudását örökségül. Textilképeimen is fellelhetők ennek az ég és föld közötti kapcsolatnak a motívumai. Itt vagyunk és hová megyünk taglalják az osztott textil applikációk vagy a színes alapon feketével megjelenő grafikák.

A munkáim csak olyanok, mint én vagyok; látszólag nyugodt, de belül nyugtalan. Ez a kontraszthatás képeimen is gyakran előbukkan formai vagy színbeli ötvözésük által. Segítségét adnak ehhez még a nyitott és zárt kompozíciós elemek, alakzatok kicsinyítése-nagyítása, osztlások, irányok változtatása. Így a látszólag egymástól független egységek rejtett kapcsolatba kerülhetnek egymással. Festett anyagfelületek, vagy azokra rajzolt motívumok összemontírozásából jönnek létre e munkák, ahol a képi dinamika különböző formái ugyancsak megmutatkoznak. A mozgást a tagolások rendje adja, valamint az egymástól független felületek egymás mellé sorolása.

Több ízben a végleges látvány két képből tevődik össze kitarasokkal, elfedésekkel. Ilyenkor mindkét kép önmagához képest folyamatos, de ahol úgy mond az egyik elbújik, ott a másik lép előtérbe. Majd újra az első és így tovább. Nemkülönb, mint azt teszi a magam nyugodt és nyughatatlan természete; futok előre a világ sodrásával, de mintha az idő eközben állna körülöttem.”

Beszéd a palackból

Szócs Géza rovata

A *Sorsunk* című kiváló folyóirat Pécssett jelent meg a negyvenes években. Még a háború előtt indult Várkonyi Nándor kultúrhistorikusnak, a kor egyik legműveltebb gondolkodójának (többek közt a Sziriát oszlopai szerzőjének) szerkesztésében. 1943 júliusában a *Sorsunk* a következő verset közölte, mint Lőrincz Ferenc alkotását:

Ha élne, este csöndesen döcögve
kiállna a vén, kopott küszöbre
s kemény kezembe lankadt jobbot adva
érdeklődő vidámsággal fogadna:
„Zivatarfelhők nem jártak felétek?
A pisztrángoknak jó volt a csalétek?
A hátizsákod nem sértette vállad?
Ott fenn a fenyveserdők mit csinálnak?”
Aztán turista-élceken derülne,
Vacsora-váró asztalomhoz ülve;
én meg vidulva ritka tréfa-kedvén:
legszebb halam a tányérjára tenném.

Ebből az újszövegszerű szelvésekből, ha csak itt-ott is, és ha csak alig-alig hallhatóan is, kiérezhető egy olyan távoli akusztika, amely Juhász Gyulára meg a fiatal József Attilára emlékeztet. De vajon ki a szerzője? Juhász Gyula és József Attila biztosan nem; akkor talán Lőrincz Ferenc?

Alig jelent meg a lapszám, a Magyar Nemzetben a mindig kiválóan tájékozott, francia szerzők eleganciáján nevelkedett Bóka László csap le a magas labdára. Megalázó fölényességgel oktatja ki Várkonyit, hogy irodalmi tolvajlás esete forog fenn, épp hogy orgazdának nem nevezi a szerkesztőt. A vers igazi szerzője ugyanis nem más, mint Áprily Lajos, aki több mint húsz éve írta, s akinek több kötetében is olvasható.

Melyek az ügy tanulságai ma, háromnegyed század elteltével?

Bóka kemény szavaira indignáltan reagálva, Várkonyi Nándor így fogalmaz: „Badarság bárkitől [e] honban azt követelni,

hogy a tízezerre menő magyar verset mind fejből ismerje”. De Bóka engesztelhetetlen: „Nem is bárkitől követeljük ezt, hanem a modern magyar irodalom historikusától s egy mai magyar irodalmi folyóirat szerkesztőjétől. Én ismertem olyan szerkesztőt, Várkonyi Nándor is ismerte, ki előtt nem lehetett olyan magyar verset említeni, hogy ne ismerte volna. Babits Mihálynak hívták.”

Kritikusunk ezúttal nem alkotott stiláris remeket: mondatában háromszor is felsistereg ugyanaz az ige – de ettől eltekintve, Bókának alighanem igazat kell adnunk.

Itt álljunk meg egy pillanatra.

1943-ban tehát mintegy tízezer magyar verset kellett volna, vagy lehetett volna ismernie egy szerkesztőnek (s ha nem konkrét számnak, hanem nagyságrendnek tekintjük e számnevet, kb. „tízezernyi” vagy „tíz meg tízezer” értelemben, akkor Várkonyi és Bóka ennek két-háromszorosára gondolhatott). Nos: ha ez volt a helyzet 74 éve, akkor vajon hány magyar verset „illik” és mennyit kötelező ismernie a.) egy művelt olvasónak, b.) egy költőnek, c.) egy tanárnak, d.) egy szerkesztőnek? Az azóta született magyar versek száma biztos, hogy százszoros nagyságrendű – és még mindig csak a magyar verseknél tartunk.

Plágiumügy hetven éve

HÁNY KÖLTŐNEK KELL HÁNY PALACKOT SORSÁRA BÍZNI, HOGY MEGTEREMTŐDJÖN A POÉTIKAI ÜZENETEK PIACÁNA KÍNÁLATI ÉS KERESLETI OLDAL EGYENSÚLYA?

Az internetnek, mint minden eszköznek, két éle van: egyrészt lehetővé teszi a klasszikus lírai életművek rengetegében való gyors eligazodást, bővíti a szerkesztő ellenőrzési, rákeresési lehetőségeit – de a kalózkodás esélyeit is, hiszen szinte áttekinthetlenné növekedett a jó versek, a közölhetőségi szintet megütő alkotások halmaza.

Innen most érdekes gondolatmenet vezetne ahhoz a kérdéshez, hogy hány jó verse van szüksége a nemzetnek, vagy az emberiségnek, egyszóval a nemzeti irodalmaknak és a világirodalomnak. Mint – gondolom – sokaknak, nekem is van erre válaszom (legalábbis feltevés), de ahhoz szükséges térrel, hogy kifejtsem, itt és ezúttal aligha rendelkezem.

(Közbevetve: Lőrincz Ferenc létező figura volt, ráadásul gimnáziumi tanár. Érdekes módon az ugyancsak művelt és versbeszédében otthonos Székely János is lépre ment egy plagizátornak, aki Ratkó József egy versét küldte be az *Igaz Szó*-hoz. A vers megjelent, skandalum lett belőle, akkor kérdezte egy kolozsvári költő-barátunk: Ne szórakozzatok már, minden egyes Ratkó-verset ismernünk kell? Ő is ugyanazt az ígét használta, mint amit harminc évvel korábban Bóka László.)

E plágium azonban további izgalmas kérdéseket is felvet, némileg kapcsolatban az imént tárgyaltakkal, mármint, hogy meghatározható-e az ismerni-felismerni kötelező versek optimális száma.

Játsszunk el a gondolattal: ha Lőrincz Ferenc tanár úr nem egy húsz évvel korábbi verset választ ki, hogy saját neve alatt beküldje Várkonyi szerkesztő úrhoz, hanem egy százhusz évvel korábbit, vajon mi történt volna?

Vajon mettől meddig terjed időben a jelenkor, vajon hol húzódik, hogyan határozható meg az olyan időhatározók érvényessége, mint pl. „mai” vagy „kortárs”, vagy jelen idejű – mennyi idővel korábban írott versekről hihető el, hogy „most” írták őket, egészen frissen, éppen ma?!

Ha Lőrincz Ferenc rábukkan valahol egy ismeretlen, ám zseniális Csokonai-versre, és azt küldi be bármelyik szerkesztőségbe: vajon elhítték volna-e, hogy ezt valaki a 20. század derekán írta?

Nyilván nem.

Közelítsünk. És tegyük félre egy pillanatra az ízlés és a stílus változásával összefüggő esztétikai tényeket és opciókat. Petőfi valamely verséről (pusztán csak a nyelvi megformálást tekintve, nem a stilárisat) hihető lett volna-e 1943-ban, hogy akkor írták?

Nem.

Felvethető, hogy a nyelvi és stílusbeli változásokat markánsan hordozó elemek szorosan összefüggenek, nem bonthatóak szét. Tegyük egy másik próbát. Prózaí vagy színpadi művekben, főleg egy-két bekezdés szintjén, kevésbé tetten érhetőek a stílusjegyek, mint a költeményekben. Bessenyei vagy Kármán prózájáról, Katona vagy Madách drámai alkotásainak részleteiről el lehetne-e hinni, hogy a huszadik században írták őket?

Semmiképp sem.

Zrínyi Miklós addig ismeretlen, megrázó versét Izsák fia haláláról, amelyet a 19. század végén fedeztek fel, hiába közölte volna valaki, mint sajátját 1890-ben. Nem hitték volna el, hogy valaki „ma” így ír. És nem a barokk elemek miatt.

A plagizátorok tudják ezt. És ezért, kitűnő hallásukkal, csakis olyan versek révén próbálkoznak elismerést szerezni maguknak, amelyekről érzik, hogy a kor beszéde, a jelen idő hangja szól belőlük.

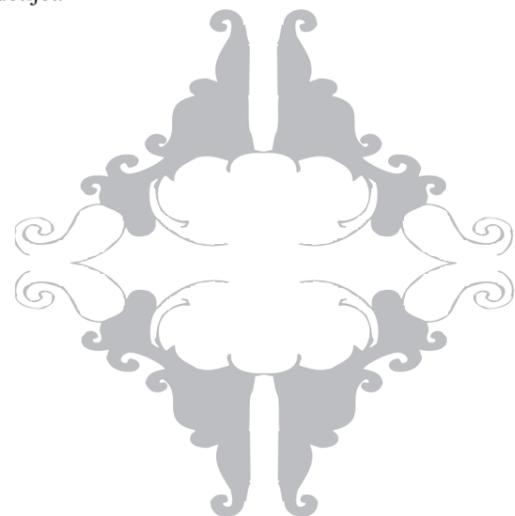
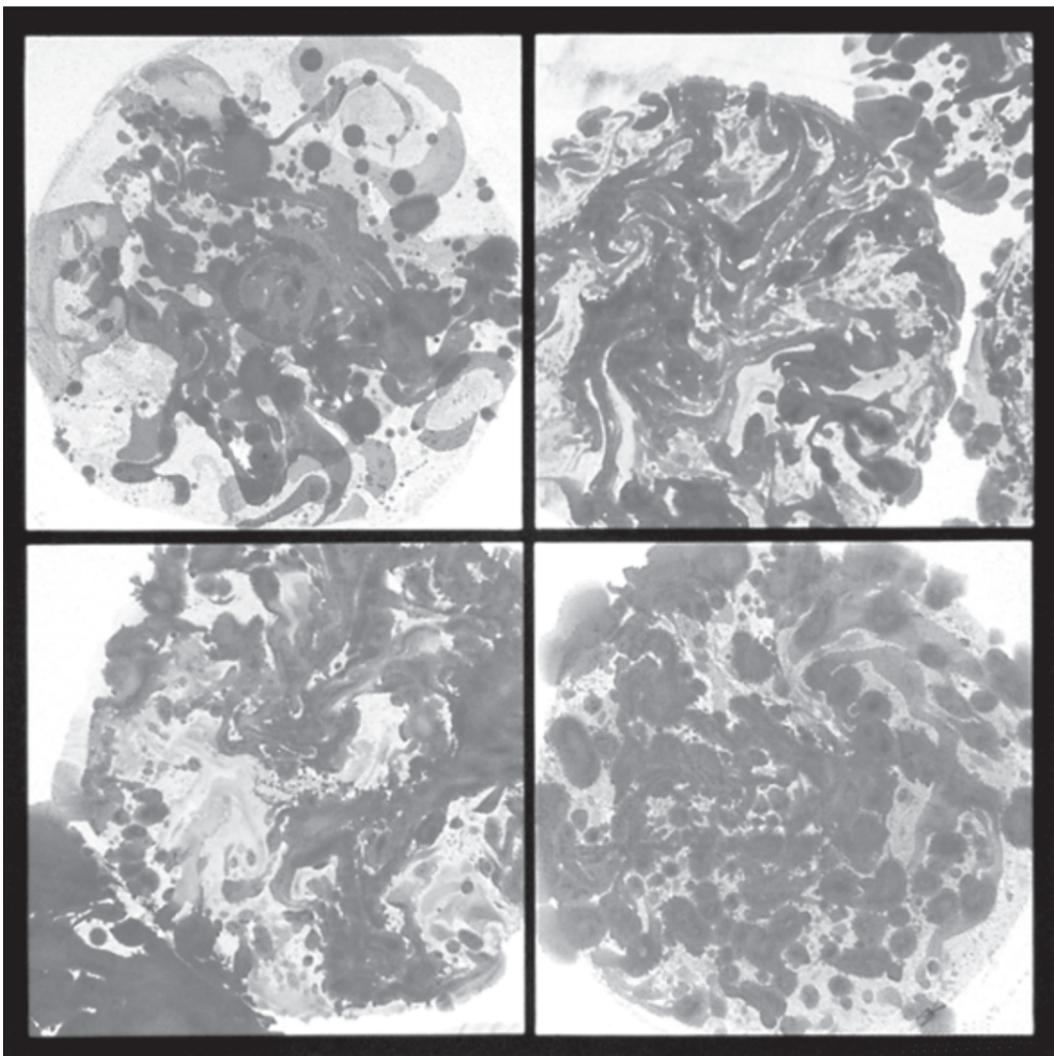
Nemcsak a stílus avul el: a nyelv is.

Ez az avulás persze nem zárja ki a műélvezetet. Balassit is szeretjük, Heltai Gáspár egyik kedvenc szerzőm. Az angolok ma is élvezik Shakespeare-t, holott már rég nem beszél senki azon a nyelven. Magyarra viszont 50-80 évenként újra szokás fordítani, még akkor is, ha az előző fordításokat a legnagyobb magyar klasszikusoknak köszönhetjük. És így nekünk 6-8 Shakespeare jutott, míg az angoloknak meg kell egyet elégedniük.

Azt hiszem, körülbelül százévenként keletkeznek a nyelvi valóságban azok a törésvonalak, amelyek elválasztják a ma irodalmát a tegnaptól, a beszéd jelen idejét a múltbelitől. Áprily verse még bőven befért ebbe, sőt, még mintegy húsz-huszonöt évig alkalmas lehetne rá, hogy tájékoztatlanabb szerkesztőket meg lehessen téveszteni vele. Később már nem.

Áprily maga állítólag nem vette rossz néven a tréfát, nem orrolt meg Várkonyira, és jót nevetett az egészen. Lehet, hogy őt is foglalkoztatták ezek a kérdések, és eltöprengett azon: vajon tekinthetjük-e a nyelv változását fejlődésnek? avagy éppenséggel távolodunk valamtól, valamilyen fontos tudástól? Ahogyan Martin Heidegger fogalmazott tizenhét évvel később, jóval azután, hogy Hamvas papírra vetette életműve legjava részét: „Az ember a neki mindenkor sorsszerűen juttatott nyelvet mintha elfeledte volna, és ilyen értelemben nyelvtelenné lenni látszik, bár emberemlékezet óta még sohasem beszéltek folytonosan annyit a földkerekségen.” (Keresztury Dezső fordítása mintha kevésbé lenne emlékeztető, mint az eredeti: „... in diesem Sinne sprachlos zu werden, obgleich seit Menschengedenken noch niemals so unausgesetzt Vielerlei rund um den Erdball geredet wurde.” A sprachlos szót ezúttal érdemes lett volna nyelvnélkülinek, vagy akár nyelvét-vesztettnek, esetleg nyelvfosztottnak fordítani. Heidegger: Nyelv és haza. „Az ember, úgy látszik hontalan lett”, folytatja a filozófus, Der Mensch scheint heimatlos zu werden.

Heimatlos, vagyis hazátlan, ahogyan e nevet Bulgakov hőse, Ivan Nyikolajevics Hontalan választotta magának. Vagy kinek ne jutna eszébe minderről az erdélyi magyarok (Áprily Lajos is az volt) hontalansága, akiknek csúfneve (lehet, hogy fedőneve?), a hírhedt „bozgor” állítólag ugyanezt jelenti. Csak azt nem tudjuk, milyen nyelven. Mert románul és oroszul ennek a szónak semmiféle értelme nincs. Szerintem valamilyen régi és homályos plágiumból származik, amelynek nem találjuk az eredetijét.

Donald Kacsa

A nagy vöröstéglás iskolaépület udvarán izgatottan szaladgáltak a fehér inges, nyakkendőös úttörők. Ifivezetők rendezték a sorokat. Őrsi zászlók előre, osztályonként három, mögöttük oszlopba fejlődve az űrs tagjai. Legelől a csapatzászló. Figyelem, legyetek méltók szabadságharcos elődeinkhez! Kétszer balra kanyarodva irány a villamosmegálló, lépés in-dulj! Négy száz gyerek mozdult, majdnem egyszerre. Miért nem tudom megkötni rendesen a nyakkendőmet? Miért van kifúrt gubacs a nyakkendőmre húzva tetszetős csomó helyett? Miért úttörődíszben kell jönni? Ilyeneket kérdezett tőlem H. Pisti, osztály- és padtársam, a kissé pufók másodosztályú mintagyerek. Vállat vontam. Apám mesélt 56-ról, a nagy tüntetésről a Parlament előtt, ahol igazából is löttek, meg a betört kirakatokról, ahonnan senki sem lopta el az árut. Büszke voltam, hogy mi is megyünk tüntetni. H. Pistinek gyorsan elmondtam, amit tudtam, de ezekről semmit sem hallott, és csak azt kérdezte meg, hogy most háborúzni fogunk-e az amerikaiakkal. Nem hiszem – mondtam –, de magamban sajnáltam, hogy nem hiszem. Arra a kérdésre, hogy csak az oroszok szoktak-e löni fegyvertelen tüntetőkre, vagy az amerikaiak is, csak a vállamat vonogattam. Ekkor elindult a menet. Fenntartott villamoskocsikon ment az egész iskola a Parlamentig. Új és érdekes volt minden, annyira, hogy csak néha jutott eszembe, hogy milyen szerencsém van, mert ez a felvonulás elsöpörte az oroszórát. Nézegettem a plakátokat. Szürke, szárnyszegett bombázók torz rajzai. Fölöttük a felirat: El a kezekkel! Alul pedig, hogy miről is van szó: Vietnam. Miért nem Vietnamból? H. Pisti vállat vont. Az ifik ott elől lelkesítettek, és mondták, hogy amikor békét követelünk, akkor tapsoljunk, amikor pedig a Dzsoszon nevű elnököt említ a szónok, akkor fűjünk, aki tud, hangosan fűyülhet is. Ki tud a legnagyobbat? Én! Én! Az amerikai követtség erkélyével szemben állt a Bagoly űrs elszánt csapata. Úttörőszíppal a számban alig vártam, hogy kitörjön a hangorkán. Valaki beszélt valamit egy emelvényen, tőlünk elég messze, aztán egyszer csak felmorajlott a tömeg. Fűj, vagy éljen? A biztonság kedvéért a Bagoly űrs hol ezt, hol azt kiáltotta, majd elviselhetetlen fűyülésbe kezdtünk. Pompásan szórakoztunk. Egyszer csak a követtség erkélyén megjelent két ember, kedvesen integettek a teret betöltő tengernyi nyakkendőös, fehér inges úttörőnek. Fűűj, fűűj kiáltoztunk. Ekkor az erkélyen álló emberek lehajoltak. A következő pillanatban két kézzel, mint a hálót kivető halászok, szórni kezdtek valamit az úttörők közé. Színes forgács-

ként repültek az ujjnyi kis csomagok, az egyik éppen a mellemnek ütődött. Aztán egy egész maréknyi. Ketten is lehajoltak mellettem. Nézték, tapogatták, mi lehet, aztán vadul feltépték. Rágógumi!!! Ekkor felnéztem. Akövetség dolgozók rágógumilőtárolán belül minden úttörő négykézláb kutatott, vagy egymás kezéből tépte az égi áldást. Az ifivezetők szaladgáltak, ordítottak: Hagyjátok a mocskos ajándékukat! Nem méltó hozzátok! Nem voltak túl meggyőzőek. Az egyik közvetlenül elém került. Olyan tizenhét éves forma lehetett. A levegőben kapta el a lehulló csomagot. Kibontotta zsákmányát, gyönyörködve forgatta, majd teljes eufóriában, félig lehunyt szeméit az ég felé

fordítva odaszólt a társának: Donald Kacsás, bazzzdmeg! Már a hátsó sorok is értesültek a fejleményről, és előrelendültek. Leírhatatlan kavardás kezdődött. Ekkor újra az erkélyre néztem, hogy szórnak-e még. Már csak egy ember volt az erkélyen, de nem rágógumi volt a kezében, hanem kézi filmfelvevő. Azzal pásztázott bennünket. Már fél marék rágót gyűjtöttem, amikor láttam, hogy a rendet itt úgysem sikerül helyreállítani, és elhatároztam, hogy hazamegyek. Az úttörővezető tanárba botlottam. Összeszidott, hogy hol a nyakkendőm, és visszavit a gyülekező helyre. Valóban, a gubacs lecsúszhatott róla, és a kavardásban valahogy elvesztettem. A rágókkal sokáig dicsekedtem, és nagyvonalúan, de mindig számítóan is, elosztogattam. Csak egyet tettem el, a legjobb illatút, az úttörő igazolványommal és a sípommal együtt egy kis dobozba. Ez később elkallódott, én pedig meg is feledkeztem róla. A rendszerváltás után felújítottuk a lakást, és a pincéből előkerült a doboz. Azonnal ráismertem. Sokáig forgattam, aztán megmutattam a fiaimnak, és elmeséltem nekik a történetét. Azóta is gyakran megjelenik előttem az ifivezető arca, amint abbahagyja a rendreutasítást, és előmlik rajta a mámor: Donald Kacsás... Valami elveszett. Talán éppen akkor, amikor a jó illatút, nevető Donald Kacsa képében meglátogatót a jövő.

Érdekes

(avagy:

lőgyakorlat 1975-ben)

A gyakorlótéren, amely egyben a mezővároska legelője is, az őrnagy pisztolyos lőgyakorlatot tartott a századnak. A század egyetemre már felvett, rövidített szolgálati idejű sorkatonákból állt. Ember alakú céltáblára, tizenöt méterről négy lövést kellett leadni. Az őrnagy magyarozott, vezényelt és bemutatott. Mögötte nagybaccsa juhnyáj legelészett. A juhász érdeklődve nézte a katonák készülődését, az őrnagy bemutatóját, aki gondosan célzott, majd lött. A golyónak nyomát sem találta a céltáblában. Az őrnagy újra lött. Semmi. A harmadik lövés mintha érintette volna a lap szélét. A katonák összenéztek, aztán elfordultak, a válluk hangtalanul rázkódott. A juhász odaballagott az őrnagyhoz:

– Tiszt úr, megmutatná azt a pisztolyt?
– Mit akar itt? Valami baj van vele, elferdült az irányzék, vagy mi... Egyébként sem az én fegyverem.
– Valamikor én is voltam katona. Maga jószívű embernek látszik. Megengedi, hogy újra fiatalnak érezhesse magát egy öregember?

Az őrnagy lopva a katonákra sandított. Felsült, mint céllövő, most még szívtelennek is tartásák?

– Na öreg, próbálja meg! Tudja, hogy működik?
– Köszönöm, boldogulok.

A katonák csodálkozva nézték, amint a juhász kihúzza magát, tekintete kifényesedik, végigpillant a csövön, keze a célra lendül. Azután lő. Egyet. Majd anélkül, hogy leengedné, gyors egymásutánban még hármat. A tábla közepén, mint a dobókockán a négyes, sorakoztak a lukak. Az őrnagy az orrát babrálta, a katonák egymásra néztek.

– Érdekes – szólt az őrnagy, miközben átvette a pisztolyt –, pedig én a felszabadulás előtt juhász voltam!

– Érdekes – bólintott rá az öreg, és tartása újra összeesett a nagykabát alatt, ahogy juhait felé fordult, és már csak magának dűnyögött valamit.

– Mit mondott a juhász? – kérdezte az egyik katona a társát, aki legközelebb állt az öreghez.

– Azt mondta, hogy a felszabadulás előtt? akkor én még őrnagy voltam.

A katonák nevettek, az őrnagy kivette a tárat, az üres fegyvert a pokrócra hajította, és maga ment kicserelni a lölapot.

Kántor Lajos

K. Jakab Antal
tora

Negyven évvel ezelőtt – huszonöt évesen – így idézte az *Utunkban* Szabó Lőrincet: „Mintha még folyvást tartoznánk. Még nem temettük el magunkban eléggé a tíz éve elhunytat. Nem temettük el az embert eléggé ahhoz, hogy föltámadhasson a költő. Elemlegetjük szellemi szemüvegét, kézről kézre adogatjuk képzelete kedvelt használati tárgyait, föl-fölidézzük, mit mondott emekkor meg amakkor, s kéjgyanus buzgalommal turkálunk ellentmondásainak hálószobatitkaiban.” (*Szabó Lőrinc tora*. *Utunk*, 1967. okt. 20.)

Hogy temethetjük volna el magunkban a még csak tegnap is velünk volt Jakab Antit, akivel kötekedtünk lapjaink megítélésében, vagy egyéb, fontosnak, főbenjárónak vélt kérdésekben? Szemrehányást tettem neki, amiért – mint egykor volt Korunk-szerkesztő – (1968–1970) nem válaszolt kérésünkre, nem írta meg az évfordulós számba az ifjú filozófiai rovatszerkesztő emlékeit. Amire ő: – Köszönd meg, hogy nem írtam meg. – Egyéb elmaradt szövegeit is hiányoltam, mondhatni három évtizede. És most már a végleges hiányt kell tudomásul vennünk, a kötekedéseknek az ideje elmúlt. S az embertől ránk hagyott emlékek mellé lassan oda kell tenni a kritikust, a gondolkodót, a stílus mesterét. A gyilkos pontossággal fogalmazót.

K. Jakab Antal, hatvanöt évéhez viszonyítva, kevés kötetet hagyott az utókorra. (Tulajdonképpen *A névmás éjszakája* szerzője ő, még 1972-ből.) De hát – legalábbis fiatalon – nem az utókorral, hanem a jelennel törődik az ember. Ezért írt Szilágyi Domokosról, Páskándi Gézaról, Bodor Ádámról, Palocsayról, Szilágyi Istvánról, ezért kereste írásművészetük lényegét, alapmetaforáit elemző kritikákban, vitákban. Mái

emlékszem, hogy Pezsgő-díjat osztó beszélgetéseink egyikén (K. Jakab 1971 és 1982 között vett részt a szavazásban) milyen frappáns műszót talált Lászlóffy Aladár költészetének jellemzésére. Pályája kezdetén főként a dráma és a színház érdekelte, meg akarta fejteni az abszurd titkát.

A ma középkorú és idősebb olvasók alighanem az *Utunk* „Levélváltás” rovatának szerkesztőjére, illetve szerzőjére emlékeznek elsősorban. Valósággal műfajt teremtett a szerkesztőségbe bátortalanul vagy agresszíven beküldött, nagybörészt dilettáns vagy fél-dilettáns írók megválaszolásából. Általában kényszerből végzik ezt a kiosztott munkát többé vagy kevésbé tapasztalt munkatársak. K. Jakab nem unta – kifejezetten élvezte az üzenetírás, itt élte ki a legteljesebben iróniáját. Ha egyszer majd összegyűjti valaki és kiadja ezt a zavaros éveket végigkísérő Jakab-féle „levélváltást”, bizonyára igazolódni fog az 1980. június 6-án leírt jóslat: „...aki bízik az ön jóstehetségében, annak el kell ismernie, hogy mi itt a *Levélváltás* hasábjain messze megelőzzük korunkat”. A szellemet, az eredetiséget gúzsba kötni akaró rendszer ebbe a „műfajba” nem tudott belekötni.

A teljes K. Jakab-hagyaték felmérésekor számba kell majd venni egyéb munkáit is, a magyar irodalom klasszikusaiból válogató szöveggyűjteményeit, a Nobel-díjas írók általa összeállított antológiáját. Nekem Jakab Anti a rendkívüli képességű kritikusként marad meg, akivel jó volt bármiről beszélgetni, nem utolsósorban a hetvenes években jelentős értéket teremtő erdélyi magyar irodalomról, mondjuk inkább így: jó és rossz költőkről, próza- és drámaírókról, kritikus társakról. Barátokról, ellenségekről.

A szerkesztő kapui

(Folytatás az 1. oldalról)

– *Hogyan kezdődött ez a majdnem ötven év?*

– Nem egészen tudom, bár nyilván próbáltam már felidézni. Találtam egy levelet Gáll Ernőtől, amelyikben behív a *Korunk* szerkesztőségébe, hogy beszéljünk. Hogy az ő figyelmét ki hívhatta fel rám, azt a mai napig sem tudom. Balogh Edgár nem lehetett, őt korábban nem ismertem, nekem Csehi Gyula volt tanárom, aki *Korunk*-szerkesztő is volt, és persze Szabédi László, aki a *Korunk*-nál szerkesztőbizottsági tag volt (kérdés, ez akkoriban mennyire volt fiktív státus a lapnál). Szabédi elvileg beajánlhatott, mert vele olyan kapcsolatban voltam: komolyabb dolgozatokat is írtam nála az egyetemi évek alatt.

A szerkesztőségben az irodalmi anyagokkal Csehi foglalkozott, övé volt a világirodalom. A magyar irodalommal foglalkozó szerkesztő Kacsó Sándor volt, őt később ismertem meg igazán, amikor kezdtem átvenni a romániai magyar irodalomra vonatkozó dolgokat. (Azt gyanítom, ők azután lettek szerkesztőbizottsági tagokból szerkesztőkké, amikor Benkő Samut és Tóth Sándort eltávolították a laptól.)

Emlékszem, két recenziót írtam nekik (talán ezek voltak az első munkáim), az egyiket Szilágyi Andrásról, egy másikat Steinbeckerrel, az *Érik a gyümölcsről*. Ezeket a Csehi lakásán beszéltem meg, és ezeket a témákat nem én ajánlottam, hanem már felkérésre írtam. Én spontánul egyetlen dolgot küldtem be 1957 végén vagy 1958 elején, egy cikket *Az ember tragédiájáról*: reakció volt Tordai Zádornak egyik nagy vihart kavart írására. Akkor felháborított a Tordai Zádor szövege, bár ma már jobban értem, miért írta. Az övé akkor azért volt fontos álláspont, mert valójában szembefordult az akkori kötelező politikai optimizmussal – tehát egy politikai mondanivaló alátámasztására használta fel *Az ember tragédiáját*, ami azért sokkal komplexebb mű. Én persze távolítani próbáltam a politikától a *Tragédia* értelmezését, Sötér István vagy Horváth Károly akkori tanulmányaira is támaszkodva, akik irodalmi műalkotásként, nem politikai kiáltványként értelmezték a szöveget. Valószínű, hogy akkor már készültem az államvizsga-dolgozatomra, amelyik a *Tragédia* autóéletéről (ma úgy mondanánk: recepciótörténetéről) szólt, tehát úgy reagáltam Tordai Zádor szövegére, mint a Filológiai kar lelkes és szorgos hallgatója, és Madách olvasója, akit foglalkoztatott ez a szöveg. Az államvizsga-dolgozatomat Csehi egyébként lenyolcasozta, amit sohasem tudtam igazából megbocsátani neki. A dolgozat továbbfejlesztett változata 1966-ban aztán megjelent könyvformában is a budapesti Akadémiai Kiadónál.

– *Az említett írások előtt, ha jól tudom, már közöltél az Utunkban.*

– Igen, annak az a története, hogy a volt Református Kollégiumba, a Petőfi utcai épületbe, ahová akkor jártunk, eljött a szerkesztőség egy találkozója: ott volt Asztalos István, Kiss Jenő, Oláh Tibor, Nagy Pál; én akkor kilencedikes lehettem. Ők felolvastak, és amikor kérdezni kellett volna, senki nem akart megszólalni. Én feltettem néhány kérdést, meg mondtam is valamit (nem emlékszem már, mit), és erre állítólag felfigyeltek. Be is hívtak a szerkesztőségbe, és mindenféle dicsőséges szöveget regényeket adtak ki nekem, hogy recenzáljam őket. Rövid *Könyvjelző*-anyagokat írtam tehát – ez volt a rovat neve. 1953-ban jelentek meg az elsők. De szerintem a rovdani *Korunk*-szerkesztők nem ezek miatt figyeltek fel rám...

Volt viszont egy egészen korai sikerem is. Amikor negyedik elemista voltam, vetítették a *Kövirág* című filmet, ez egy színes mesefilm volt, és köréje szerveztek egy versenyt: a filmről kellett írni. Arra beneveztem, és az írástomat öt mozijeggyel díjazták, így én is a megdíjazottak között voltam. Az egész inkább azért érdekes, mert ez nem korosztályos verseny volt, hanem felnőttek is benevezhettek.

A pályakezdésem kuriózumai közül még egy dolgot tartok említésre méltónak – már fiatal *Korunk*-szerkesztő voltam, és éppen egy novemberi szöveget összeállítását készítettünk. Én választottam ki az anyagokat a hozzánk beérkező folyóiratokból, elég jó orosz voltam. Főszerkesztői utasításra még egy Jevtusenko-verset is lefordítottam, amelyik elég kényes szöveg volt egyébként, Sztálin holttestének a kihozatalát követelte a mauzóleumból. A *Nagyvilágban* később Rab Zsuzsa fordításában jött. Ez az élmény volt az alapja annak, hogy született egy írássom, amelyik *A szöveg költészet fiatalága* címet viselte. Ezt be is tettem a Forrás-kötetembe, és a cenzúra kivette – addigra már úgy alakult a helyzet.

– *Próbáltam összeírni néhány olyan területet, amelyen tevékenykedtél az életed során, és amely területeken fontos könyvek, folyóiratok, rendezvények is dokumentálják a munkádát. Egyenként sorolnám ezeket a területeket, és arra kérnéllek, elevenítsd fel velük kapcsolatban valamely korai élménye-*

Ifjabbkori arckép

det, vagy azt, amelyik leginkább meghatározó számodra. Az első ilyen területet részben érintettük már. Az ember tragédiája kapcsán: az irodalomtörténetet.

– Én lényegében irodalomtörténésznek készültem, és talán az is lettem valamennyire.

– *Amikor egyetemre jártál, már tudtad, hogy az leszel?*

– Igen, már első évtől kezdve igyekeztem úgy készíteni el a dolgozataimat, hogy azok többet jelentettek számomra kötelező penzumnál. Thury Zoltánról írtam egyik első dolgozatomat, amelyik meg is jelent a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közleményekben* (NyIrk). Addig Thurnak még nem volt számottevő recepciója.

Később Szabédinál írtam egy szemináriumi dolgozatomat kiindul stilisztikai tanulmányt, a *Rózsa Sándor összevontja a szemöldökét* nyelvről, az is megjelent a *NyIrk*-ben. Nagyon tetszett Szabédinak, és azt is mondhatnám, hogy annak kapcsán kerültem egy kicsit közelebb hozzá. Ezek jutnak eszembe a kezdetekről, illetve még az, hogy Csehi biztatására is készítettem többmagammal egy tanulmányt a két világháború közötti *Korunk* világirodalmi anyagáról.

Azt én eredetileg nem céloztam meg, hogy szerkesztőségbe kerüljek, de az az igazság, hogy a végére egyre kiábrándítóbb lett a helyzet az egyetemen. A kutatást szerettem, de a tanítás egyébként nem igazán állt hozzám közel. Próbálták hívni az egyetemre, győzködtek. Egy adott pillanatban lett volna hely, de akkor már körvonalazódott, hogy felvennének a *Korunk*-hoz, és én inkább azt választottam.

– *Tudom, nagyon nehéz egyvalamit kiemelni az irodalomtörténeti munkáidból, de mégis megkérdezem: melyik könyvedet érzed legközelebb magadhoz?*

– A Szabédiről szólót, amelyik *Erdélyi sorskerék* címmel jelent meg a Balassi Kiadónál 1999-ben. Az végül is lecsapódása személyes élményeknek, összefoglalása társadalmi-politikai helyzetnek. Valamennyi műelemzés is van benne, bár az kevesebb – nincs benne minden, amit Szabédiről írtam.

Rengeteg olyan dolog volt még, amivel például kiadói felkérések eredményeképpen, klasszikus művek újrakiadásakor kezdtem foglalkozni, ezeknek sokat köszönhetek. A Krúdy, Kosztolányi, Móricz Zsigmond életművében való elmélyedést például. Egyik első könyvem egy Móricz-kismonográfia volt, amelyik vitába szállt a Czine Mihály által felvázolt Móricz-képpel – bizonyos jelekből később éreztem, hogy Czine rossz néven is vette ezt.

A doktori értekezésem, amelyik kötetben *Líra és novella* címmel jelent meg, talán a „legtudományosabb” írássom mindmáig, az egy időben kötelező olvasmány is volt néhány egyetemen. Régebb gondolkoztam rajta, hogy ezt a témát később még előveszem, hiszen a próza lirizálódásának kérdéskörét hosszasan lehetne még fejtegetni a különféle irodalomtörténeti korszakokban. De erre valószínűleg nem fog már sor kerülni, most egyéb dolgok foglalkoztatnak.

– *A másik címszó: kritika. Mennyire fontos ez számodra, és mikor lett fontos?*

– Volt egy tanárom az iskolában, aki arra figyelmeztetett az iskolai dolgozataim alapján, hogy nagyon célratörően és koncentráltan foglalom össze az egyes művek lényegét. Azt hiszem, ilyesfajta kritikai érzék valóban volt bennem, ezt aztán próbáltam érvényesíteni a publikált szövegeimben is.

A kritikusi működésem kapcsán azt mondanám, hogy a mi nemzedékünk induláskor nagyon nehéz helyzetben volt, minden utánunk indult nemzedék könnyebben nyert beocsátást az irodalomba – a szocreál szempontok érvényesítése, illetve általában a

A tenispályán

ahhoz, hogy szerkesztőként odaédesgessen minket az *Utunk*-hoz, és megbecsüljön minket. Mondhatnám, hogy az *Utunk*-nál Láng Gusztávval mi ketten voltunk az alapkritikusok.

– *Ebből lett aztán a közös irodalomtörténetek is?*

– Igen. Nyilván az is egy felkérésre született munka volt, de annak alapján kérhettek fel bennünket, amit az időszak irodalmi műveiről írtunk, nagy rendszerességgel.

– *Ugorjunk egy következő címszóhoz: képzőművészet. Bevallom, kevesebbet tudok arról, hogy miként kezdődött az ezzel való foglalatosságod.*

– Gyermekkori dolgokat itt is tudnék említeni: otthon jó képek vettek körül, nagybátyám is festőnek indult, bár később elment tanárnak. Fontos, hogy ki milyen vizuális környezetben nő fel. Amikor a *Korunk*-hoz kerültem, Jánosy György volt, aki a képzőművészeti anyagokat és a képeket szerkesztette a lap számára, illetve világirodalommal is foglalkozott. Őt hamar, a hatvanas évek elején elhívta Hajdu Győző az *Igaz Szó*-hoz, és akkor rám szakadt az egész: nem vettek fel új embert helyette, így hozzám került a művészeti rovat és a képszerkesztés. Akkor járn kezdtem a műtermekbe, megbarátkoztam a nálam idősebbekkel, fiatalabbakkal, kortársakkal, és nagyon megszerettem ezt a dolgot. Sokat jártam Nagy Alberthez, Mohy Sándorhoz, Györkös Mátyi Alberthez, Balázs Péterhez, Tóth Lászlóhoz, Cseh Gusztávhoz, Deák Ferenchez, Paulovics Lászlóhoz Szatmárra, Vásárhelyre Balázs Imréhez. Találkozók, terjesztési ügyek rendezése alkalmával, ha más városokban jártam, mindig a helyi képzőművészek munkáit is megnéztem.

– *Ez lett a Korunk Galéria háttere is?*

– Először nem galériaként kezdődött, hanem egyszerűen azzal, hogy üresek voltak a szerkesztőségben a falak... Fel-tettünk néhány képet. Aztán azt, hogy ebből galéria legyen, már tényleg én akartam, van is egy kép, ahol egy Kopacz Mária-megnyitón Gáll Ernő afféle megengedő mosollyal néz bennünket, hogy mit is akarunk. Ez volt az alapviszonyulás ehhez. Később, a nyolcvanas években Tóth Sándor mondta, hogy az akkori *Korunk*-ból nem sok marad majd meg, de a *Korunk Galéria* megmarad. Ez értelmiségi találkozóhelyként is működött – a templom és a színház mellett. Hozzánk persze kevesebben fértek be, azt hiszem, amikor a legtöbben jártak a *Korunk Galériába*, egyszerre úgy kétszázan lehettek. Volt tehát egy olyan hangulata az egésznek, hogy forradalmat csinálunk.

– *A színházba is egyre jobban beleástad magad. Az hogy kezdődött?*

– A színházat nagyon szerettem, ma is szeretem, csak ritkábban jutok el, és még kevesebb időm van színházról írni. (Legutóbb Visky András *Tanítványok* című darabjáról és az előadásról is lett volna kedvem írni, mindkettő nagyon jelentős szerintem.) A színházzal való kapcsolatot szintén Marosi Péterhez tudom visszavezetni: nem voltak akkoriban színikritikusok, legfeljebb néhány újságíró, aki alkalmilag színházról is írt. (Most már van ilyen irányú képzés, ami akkor nem volt.) Én gyakran jártam vidékre, lapterjesztési ügyekben, meg az említett képzőművészeti dolgokkal. Marosi mondta, ha már Szatmáron vagyok például, írjak az ottani friss előadásról. Később az *Utunk* elosztotta a színházakat a kritikusok között, nekem a sepsiszentgyörgyi színház jutott, illetve a szatmáriról is sokat írtam. A kolozsvári színházról főként Marosi írt, de azért néha én is, ezek az írások vagy egy-egy részproblémát jártak körül, vagy más lapban jelentek meg.

Fejtő Ferenc kapja a *Korunk* Kulcsát (Bem mozi, Budapest, 2006)

Koszorúzás a héjasfalvi Petőfi-émlékűnél, Balogh Edgárral (1969)

Bori Imrével, Újvidéken (1999)

A Retyezát tetején, leendő feleséggel (1961)

– Szóval elsősorban az Utunknak dolgoztál mint színikritikus?

– Igen, főleg ott jelentek meg ezek a szövegek, de írtam például az *Új Elemek* is. Nagyon szerettem a színházat, egy időben mondtam is, hogy lehet, színházzal vagy filmmel foglalkoznék, ha más időben, más körülmények között kezdtem volna a pályámat.

– Aztán a színház-ügyből is lett egy könyv, *Kötő Józseffel Erdélyben* című kötetünk 1994-ben.

– Igen, illetve még korábban egy saját kötet, *Amegtalált színház* címmel, 1974-ben. Láttam néhány jó, nemzetközi hírű előadást, két Peter Brook-produkciót Bukarestben, aztán Németországban, Angliában is eljutottam színházba, amikor lehetett. Ez volt az előzmény, utána jött egy másik felkérés is, a budapesti Színházstudományi Intézetből, hogy készítenek egy kötetet a kortárs határon túli magyar színjátszásról, és arra kértek, írjam meg én a romániai magyar részt. Nekem már megvolt ez a szöveg, s Kötő Józseffel, aki korábban foglalkozott a két világháború közötti színjátszással, önálló könyvvé egészítettük ezt ki. Így jelent meg a *Magyar színház Erdélyben* című kötetünk 1994-ben.

– Ugorjunk még egyet, és ez lehet, hogy rövidebb lesz: milyen volt a viszonyod a politikához?

– A politikába belesodródott az ember. Kezdehettém ezt is a pionírszervezettel, bár abban nem játszottam túl jelentős szerepet. Az IMSZ-szel már más volt a helyzet, oda egy idő után igyekeztek a legjobb diákokat beszervezni vezető pozícióba. Én is így kerültem be. Például Veress Zoli volt az IMSZ-titkár az iskolában, amíg le nem tartóztatták – ami jelzi, hogy itt nem feltétlenül politikai megbízhatóság alapján válogattak.

Az egyetemen én nem voltam IMSZ-vezető, viszont akkor alakult a Diákszövetség, amelyiknek, miután korábban köztársasági ösztöndíjas és Gheorghiu-Dej-ösztöndíjas voltam, titkára lettem, mindjárt az alakuláskor. Hogy oda ki választott ki, nem tudom – párhuzamosan ment a politikai (az IMSZ) és a szakmai-kulturális-szociális rész (a Diákszövetség). Hozzánk tartozott az üdültetés is például. 1956 őszén kezdődött, 1957–58-ig voltam benne.

Utána (1963-ban) felvettek az Írószövetségbe, és benne voltam a kolozsvári írószövetségi KISZ-bizottságban. D. R. Popescuval, Vasile Rebreanuval hármasban töltöttünk be ilyen funkciót több éven keresztül, én voltam „a” magyar. Tennivalónk nemigen volt, de évekig legyártottuk azért együtt a jegyzőkönyveket erről a semmiről. Egy ideológiai lapnál szerkesztőnek lenni sokáig biztosítékot jelentett – KISZ-es vagyok, és fiatal vagyok –, de Lázár József, aki a pártsoport megbízottja volt, azért időről időre gyözködött: Kántor testvér, most már be kellene lépni. (Régi Népi Szövetséges volt, ezért szólított így.) 1966-ig tudtam ezt húzni, tovább már nem ment, akkor léptem be a pártba. Elvárás volt később ez már minden szerkesztővel szemben. Utóbb az írószövetségi pártbüroba is bekerültem, és ez valamifajta védettséget is jelentett, anélkül, hogy bármiféle disznóságot kellett volna csinálnunk.

A kapcsolatok, kinti közlések miatt aztán már kisebbfajta botrányok is voltak körülöttem, de ezeket sikerült elsimitani. Fokozatosan kialakult azért, hogy ellenzékieknek számítottam, nem a hivatalos vonal volt, amit képviseltem. Aztán kezdődtek a levelek, tiltakozások. Részt vettem az úgynevezett Lánrcránjan-ügyben, 1989-ben a Tökés László melletti kiállásban, azelőtt Szöcs Gézának is aláírtam egy tiltakozást. A *Korunk*-nál is egyre nehezebb volt a helyzetem, részben az akkori főszerkesztő, Rácz Győző miatt. Kezdték engem letiltani, szóba került, hogy áthe-lyeznek a *Korunk*-tól a Nyelvészeti Intézetbe – volt olyan gyűlés, ahol az én tevékenységem volt a téma, és ahol már nem is elvtársaztak. Ez rossz jel volt. 1962-ban, 1980-ban, 1987-ben voltak komolyabb ügyeim, amelyeket végül is átvészeltem.

1989-ben, a változáskor bekapcsolódtam a szervezkedésbe, a *Szabadság* című helyi napilap megjelenésében is megvolt a szerepünk, az ott megtartott 1989. december 24-i gyűlésen aztán javasolták, hogy én legyek a Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács elnöke. Később hívtak Bukarestbe is művelődésügyi államtitkárnak, azt nem vállaltam.

– Mikortól akartad ezt a politikai szerepvállalást leépíteni?

– Lényegében már elég korán le akartam építeni, ha lehet csinálni a *Korunk*ot, mondtam magamban, akkor az a legfontosabb. Közben persze rengeteg országos szintű gyűlésbe jártam. Végül 1994 júniusában léptem ki az SZKT-ből (Szövetségi Képviselők Tanácsa), nem értettem egyet az akkor éppen körvonalazódó politikai vonallal. A SZET-ben (Szövetségi Egyeztető Tanács) azért továbbra is benne voltam, korábban, mint a romániai magyar újságírószövetség elnöke kerültem bele. Az első időszakban, a rendszerváltás után mindenesetre ez az egész még érdekes dolog volt számomra.

– Nem bántad meg, hogy kipróbáltad?

– Nem. De a jelentősebb politikai felelősséggel járó felkérésekre igyekeztem nemet mondani.

– *Kanyarodjunk a jelenbe. Mennyire hasonlít a mostani Korunk arra, amilyennek elképzelted, elképzeled?*

– Elégé hasonlít. Persze az ember szeretné, ha rossz szövegek soha nem jelennének meg a lapban (szerkesztők tudják, hogy ezt nagyon nehéz elkerülni), de egészében azt hiszem, sikerült kialakítani egy működő keretet, és ebben nemzedékek vettek részt. Még akkor is, ha vitáink voltak. Salat Levente, Visky András, Kereskényi Sándor, Józsa T. István, Selyem Zsuzsa, Kelemen Hunor és a többiek mind alakítottak a lapon – a vetésforgó jó dolog volt, és ez kevés intézménynél volt meg. Sikerült mindig az adott pillanatban nagyon jó embereket odahozni a laphoz. A hatvanas-hetvenes években például nagyobb volt a stabilitás, és jó emberek dolgoztak a lapnál akkor is, de egy idő után bezárultak a kapuk, és már csak politikai alapon lehetett embereket felvenni. Most ez felgyorsult, több csere volt. Mindenki hozhatta a kapcsolatait, nemzedékét, azt, amit fontosnak tartott. Azt hiszem, ilyesfajta nyitottság nem nagyon van más lapoknál, sem politikai, sem esztétikai értelemben.

– Volt kilencvenben egy főszerkesztői programod, amit szerettél volna megvalósítani?

– A modernizálás, a nyitás a világ felé, Magyarország felé – román irányban nem nagyon kellett, az folyamatosan létező dolog volt. Talán elmondhatom azt is, hogy kezdetben, amikor odakerültem, nekem kissé idegen volt a *Korunk*-típusú folyóirat, irodalmibb lapot szerettem volna, de végül is az az érzésem, ha közös munka van, a szerkesztőknek elsősorban a szerkesztéshez kell érteniük, ha a különböző szakterületeken jó szakemberek támaszkodhatnak. Szükséges a stabilitás is a lapnak: hogy több lábon álljon, legyenek mellékintézményei például. Ez már a rendszerváltás előtt is így volt, voltak *Korunk*-délelőttök, volt a Galéria, a tudományos társulás csirái is megvoltak a lap körül, nem lévén más szervezkedési lehetőség, könyvkiadással is foglalkoztunk. Nem egy korszerűtlen forma ez, és fontos, hogy működjen az internetes honlap és a többi *Korunk* hoz kapcsolódó intézmény.

– *Két könyved jelent meg 2007-ben, az egyik Reményik Sándorról, a másik Sükösd Mihályról. Hogy alakult, hogy ezek most jelennek meg, és miért tartod fontosnak őket?*

– Mind a kettő tekinthető véletlennek is, de olyan véletleneknek, amelyeknek hosszú előzményei vannak. A Reményik-könyvre már régebben gondoltam, különböző tervezett alkalmi kiadványok számára egymás mellé kerültek ezek a szövegek, amelyek külön-külön megjelentek nagyjából. Reményikről mindmáig nem volt önálló könyv, tanulmánykötet. És persze úgy érzem, ennek a könyvnek a szemlélete olyan, ami előbbre viszi ezt a dolgot, és egyáltalán irodalomtörténetileg behelyezi egy folyamatba Reményik költészetét. Felajánlottam a kéziratot a csikszeredai Pallas-Akadémiának, és ők nagyon hamar, pár hónap alatt megjelentették a kötetet a budapesti könyvfesztiválra.

A másik anyagot már korábban összegyűjtöttem. A *Kapu* és *A mennyei kapu* írásakor már kezembe kerültek Sükösd Mihály hozzám írott levelei. Elkezdtem olvasni őket, használtam is őket az említett könyvekben. Az új kötet, amelyik *Az Idő Vaskalapja* címmel jelent meg a pozsonyi Kalligram-nál, a benne közölt levelek és kommentárok révén egy korszakot fog át – és ráadásul Sükösdt, aki a budapesti *Valóság* szerkesztője volt, érdemtelenül elfelejtették. Azok közül, akik ismerték, sokan egyetértenek abban, mekkora jelentősége van.

– *Úgy ismerlek, mint aki nehezen tud meglenni újabb könyvtervek nélkül...*

– Elkezdtem írni a harmadik „kapu-könyvet”, *A Korunk kapuit*, amelyik majd akár több kötetnyi is lehet. Ötven-hatvan oldal már meg is van írva, régi *Korunk*-évfolyamokat olvasok újra, leveleket, és arról írok, bennem hogyan él ez a korszak. Másképp, mint Balogh Edgárban vagy Gáll Ernőben, akik szintén írtak erről az időszakról. Tulajdonképpen ez már a negyedik kapu-könyv lesz, mert a Sükösddel közös könyv volt a harmadik, igaz, annak a címében nincs benne a *kapu*. Szerettem volna Lászlóffy Aladárról, Páskándi Gézáról is könyvet írni, nem tudom, azok valaha megvalósulnak-e. A Szabédi-ügy viszont továbbra is izgat, és már beszéltem néhány emberrel az új ötletemről: arról, hogy egy Szabédi-regényt írnék. Főként az ő szövegeiből próbálnám megragadni ezt a sokszorosan tragikus életutat, megfejteni azt a rejtélyt, ami annyira foglalkoztatott, amit Székely János is megpróbált kibontani a *Mór o*mban, de ez csak részleges kép. Jékely Zoltántól Szilágyi Domokosig és Lászlóffy Aladárig zseniálisnak tartották Szabédit, s ezt nekünk nem hiszik el. Én évtizedek óta ajánlom prózaíróknak, hogy írják meg: ez egy nagyon nagy történet. Eddig senki nem vállalkozott rá. Szeretnék tehát egyfajta kollázsregényt írni ebből. Nem tudom, sikerül-e.

– *A zárókérdésem: időnként a szerkesztőségi asztalod mellett feltűnik egy tenis�ütő. Kikkel teniszeztél eddigi életed során, és melyek a további terveid ezzel kapcsolatban?*

– A tenisz mindig levezető sport volt számomra, korábban kosárlabdáztam. (Rövid ideig a román ifjúsági válogatott keretben is benne voltam.) A teniszezést tulajdonképpen *Korunk*osokkal kezdtem el, Jánosházyval, Weizsmann Endrével, Szabó Sanyival, utána változó partnerekkel, de Kocsis Istvánnal játszottunk talán a legtöbbször. Utána egy orvos barátommal. A „legendás” partnerem Senkálzsky Endre volt, a színművész, aki nyolcvannégy éves koráig pályán volt. (Tenispályán – mert hogy a színpadon ma is, jóval túl a kilencvenen.) Most Buchwald Péterrel játszom, aki első elemítől osztálytársam volt, és vegyész lett, majd különféle közeleli funkciókat is vállalt. A tenisz is ötven éve tartó levezető sport tehát, ha még tíz évig csinálnám, akkor elégedett lennék. Senkálzsky máig színpadon van. Én nem leszek kilencvenegynéhány évesen *Korunk*-szerkesztő, de jó volna azért nyolcvanévesen még a tenispályán lenni.

– *Ezt kívánom hetvenedik születésnapod alkalmából!*

JÓNÁS TAMÁS

Szeretőknek

Elhagyott, mielőtt megtalált.
Meghagyott, mielőtt elfogyott.
Túl korán találtam meg benne az egy hiányt:
őt még nem regisztrálták az angyalok.

Fényből vagyok, mint az éjszaka.
Ami nincs meg bennem, az a lényegem.
Nem értem, mert nem indultam még haza.
Próbálok finomítani az öröklött végzetem.

Nem hívlak. Nem jönél. Nem fájna.
Nem rám figyeltél, ne láss belőlem engem.
Én parancsoltalak magamnak erre a világra.
És nekem kell téged most tönkretennem.

Nekem fáj a tested, bár neked se tud fájni.
Nem érzed a jó, a rossz finomságokat.
Hangoskodsz, mintha tudnál kiabálni.
Sokalod a keveset, hiányolod a nagy túlzásokat.

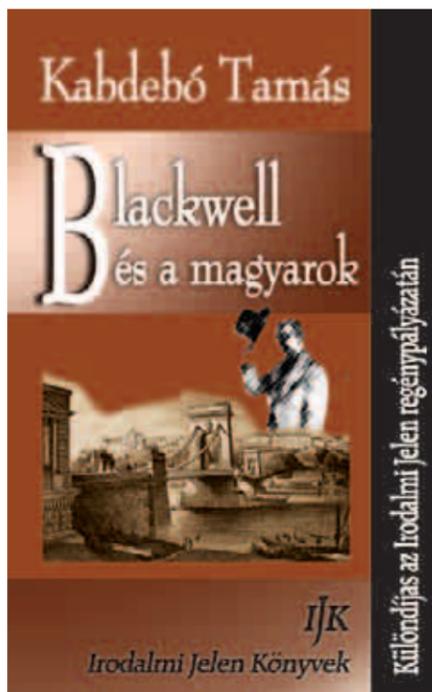
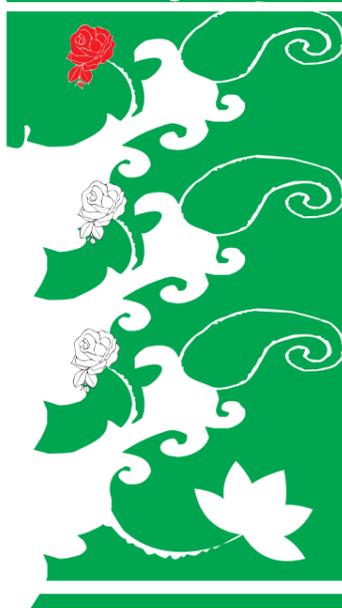
Merevség

I.
az ember megáll az utcán
nem érti miért van dolga
balra kéne hogy menjen
de valahogy mégis jobbra
logika nincsen ebben
s érzelem sincsen abban
fogy az indok hogy menjen
s úgy fogy hogy egyre jobban
már az is bántja hogy ott áll
sőt az is bántja hogy mégse
a szív vágyakkal rakott tál
gondolja s ha tudna lépne

II.
nem hiszek már az ingben
pólókat hordok folyton
mélyebb jelentése nincsen
de nem is azért mondom
lényeg hogy vigyen a sok sor
még az is mindegy hogy merre
ahogy az idő sokszor
vad haza vad idegenbe
nem hiszek nadrágban gombban
mindegyikkel csak a gond van
elszakad leszakad minden
visszasodor vagy el innen
ahogy az idő is mindig
és jöhet bármilyen ünnep
nem jutok vissza az ingig
folyton a pólók jönnek
elszakadt sliccek és zoknik
mindegyik szövet elfoszlik
ahogy az idő is elfogy
leszakadoznak a gombok
elrongyolódik a nadrág
vagy kinövöd ami nagy rád
unom a ruhát a rendet
nem mennek jól: menetelnek
kiállnék szívest a sorból
de a törvény visszagombol
lennék ha lehetnék póló
abból is valami olcsó

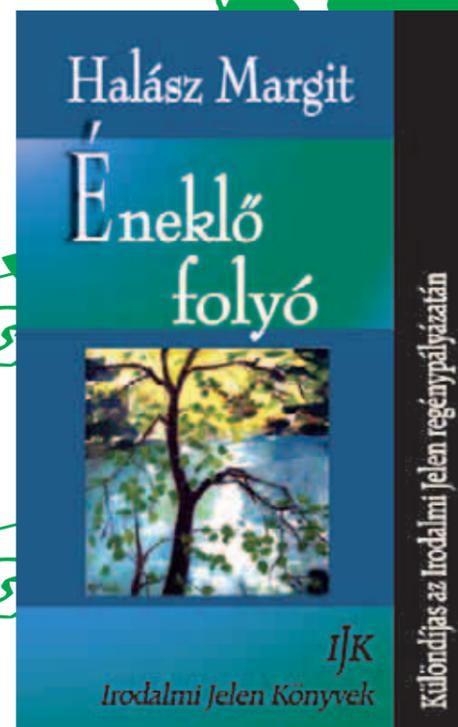
Jónás Tamás Ózdton született, 1973-ban. Magyar költő és író. Szerkesztő. Öt verses- és három prózakötet szerzője. Soros-, Arany János-, Artisjus-, Herder-, Móricz Zsigmond-, NKA-alkotói és Nizzai Kavics-díjas. Budapesten él. Versei a kortárs költészet meghatározó darabjai. Néhány évvel ezelőtt felmászott egy hídra, ahonnan a tűzoltók szedték le. **Az eset kapcsán készült beszélgetést az Irodalmi Jelen honlapján, a 22-es vasárnap levélben lehet olvasni. (<http://irodalmijelen.hu/vasarnapilevek.php>)**

Irodalmi Jelen Könyvek

Kabdebó Tamás: *Blackwell és a magyarok*

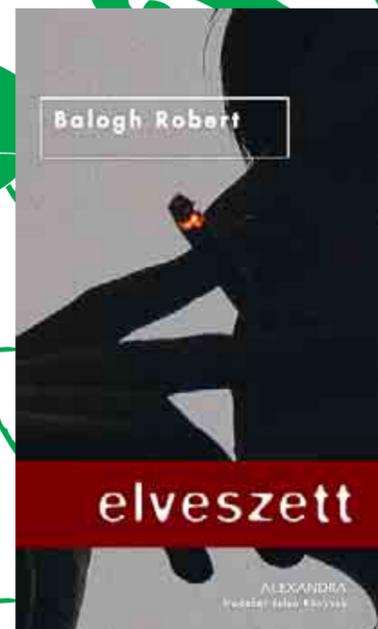
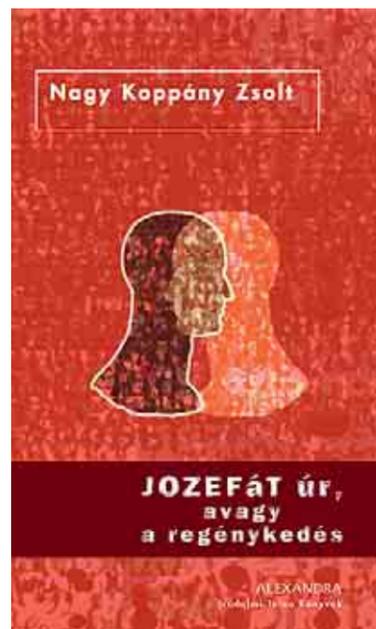
Valóságos személy, Joseph Andrew Blackwell angol diplomata kalauzolja az 1830–40-es évekbeli magyarországi utazáson az olvasót a *Blackwell és a magyarok* című, az Irodalmi Jelen pályázatán különdíjat kapott regényben. Megbízható, jól tájékozódó, biztos ítéletű kalauz a Duna mentén, a lánchidat építő Pesten, a diéták színhelyén, Pozsonyban, a magyar vidéken. Megismerteti az olvasót a kor több meghatározó személyiségével, Széchenyi Istvánnal, Kossuthal, Deák Ferencsel, az ország állapotával és természetesen a kor távolról sem egységes eszmevilágával. A kalandregény izgalmasága és a történelmi dokumentumregény megbízhatósága: ez a *Blackwell és a magyarok*.

Halász Margit: *Éneklő folyó*

Én tényleg csak egy szórakoztató, mesés-legendás Tisza-par ti szerelmi történetet szerettem volna írni, amolyan édesnemes hungarikummal fűszerezett Júlia-füzetet. De a történet felénél a szereplőim olyan makacsul és elszántan kezdtek rohanni a szakadék felé, hogy elállt a lélegzetem. Mit tehettem hát? Loholtam utánuk, és próbáltam őket jobb belátásra bírni. Természetesen nem hallgattak rám, így a regény végére nekem is az arcomra fagyott a vigyor.

Alexandra és Irodalmi Jelen Könyvek

axel springer

AS-Nyomda Kft.

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: 76/401-401; Fax: 76/401-204

E-mail: szilady@axelspringer.hu

www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B formátumú ofszet rotációs gépeken:
- színes napi- és hetilapgyártás
- könyv- és folyóirat-nyomtatás
- Ragasztókötés
- Irkafűzés

JÓ MINŐSÉG! PONTOSSÁGI RUGALMASSÁGI!

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÁSZÖVEYSÉG LAPJA

Szerkesztőség:

1062 Budapest, Bajza u. 18.

Tel./Fax.: 342-8768,

413-6672, 413-6673

Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.

E-mail-cím: magynap@hu.inter.net

Honlap: www.magynaplo.hu

Ismét együtt a magyar- és a világirodalom!

Az év novellái 2007 (szerk.: Bíró Gergely)

Az év versei 2007 (szerk.: Szentmártoni János)

Az év esszéi 2007 (szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)

Az év műfordításai 2007 (szerk.: Turczy István)

Az antológiák egységes ára: 2730 Ft (A/5, keménytető, védőborítás)
A Magyar Napló Kiadó ismét jelentkezik a már évek óta népszerű antológiákkal, amelyek – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

FEKETE RICHÁRD

Himnusz Mihályhoz

E verset most a forma hozza létre,
egy kis emlékezés, na meg az éj.
S a színtelenség méla szövedéke,
mely kátrány-tollamba súgja: „mesélj!
Idézz fel nékem hat versszaknyi élet!
Tintákról szóló cifraságokat!
Hogy vánkossodba nyomni jár e lélek,
vagy vágyad még továbbra is
bölcességbe olvad?”

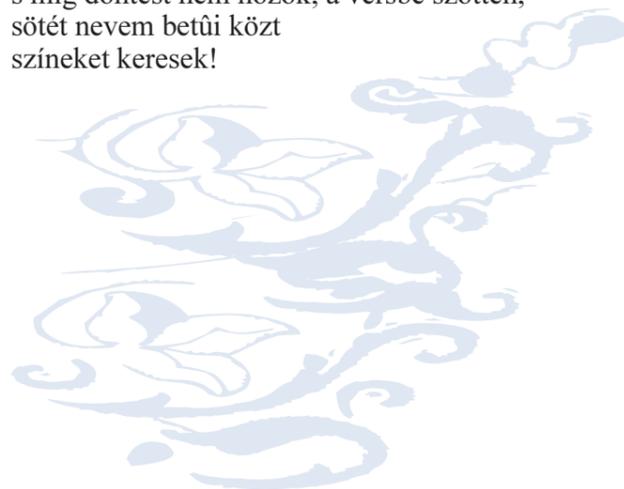
Mihály, keverj bájt, jó szeszélyt az éjbe!
Szitálj szatént, mely mulya földre hull!
És állj vigyázz-t a hajnal szegletébe,
hogy a világ ne bántson oly vadul!
Regéld fülembé képek garmadáját!
Színezz ki mostan, rigmus követje!
Suhints varázst, mely önmagamba jár át,
s ha nem törhetsz ki, engedj hát
bűvös körödbe be!”

„Tisztelt barátaim, ilyen a mélyem.
Kedvem sötét, színes a himnuszom.
Mint az a koldus odakinn az éjben,
mindennek csak a köretét tudom.
A múlt kisebztett, nem tudom feledni,
jövöm már elmúlt, nem segít rajtam.
A semmi sem sirat, sár-sorsom ennyi:
egy holdvirágos éjjelen
szétszakad az ajkam.

Talentumok közt isten, aki séma –
Indus szívemből egy szentencia;
magába tér, hiába ír e néma,
ezüst bokájú istenek fia.
Hiába vágyom én a messzeségbe!
Hiába aestetich klapanciám!
Vagyok moralis tinta-törmeléke,
ki tétó, és nem léphet be
a világ ajtaján!”

Mihály, az nem lehet, hogy nem segíthetsz.
Te vagy a vers, a gondolatkirály!
Mihály! Te vagy a kép, neved is rím lesz!
Te minden vagy, te álom vagy, Mihály!
Hiszen dió vagy, mely kitörni készül!
Hiszen vitéz vagy, kit szeret az Úr!
Omega, alfa, ki az égbe kékül!
Jer, légy nekem irányadóm,
te régi nép, te új!!!

Ringlispílemből én sem szökhetek ki,
hiába forr bennem is égi kegy.
A mai napon én vagyok a semmi!
Mihály, Richárd, hiszen ez egyre megy.
Azt sem tudom még, hogy mi lesz belőlem
(Miért a kérdés válaszok helyett?),
s míg döntést nem hozok, a versbe szötnen,
sötét nevem betűi közt
színeket keresek!

ESZTERŐ ISTVÁN

Szavak fölött

Zeusz mennyeket dörgető lányomát,
dühének villámlásait azon nyomban
skiccelni kéne szertecikázó vonaglásuk
és rizikójuk szerint, akár visszeres
görcsökre, repedő toronykupolára
hasonlítanak, kisiklott szerelvényre
ég felé kapkodó sínekkel vagy szavak
fölött kihunyó madárcsontvázra, ha
megszívlelné még utolsó kívánságunkat.

Matúra

Azok az *el*kötelező háziolvasmányok
nem hagynak fel a fenyegetéssel,
ha még mindig arra várok sötét
diktátumok kiszolgáltattottjaként,
hogy bár egy hős nevét megsúgná
valaki a néma társak közül, színhelyet,
konfliktust a megcsonkított éjben,
tisztesseges végkifejletet,
s újabban megkönnyebbülést
sem érzek ébredéskor.

Pointilizmus

Verébricsaj lehunytt szemem túl,
annyi óarany, smaragdöld, rózsaszín
vibrálás a kertben, pointilista villogása
tónak, széles karimájú kalap
árnyékában derengő arcú nő, kinek
egy férfi pasztell árnyalatú bókókat
halványabttól elevenebbig, míg az
utolsó szinte kihívó, elmázolt meggy
mintha, vallomás heve, hogy felpattannak
a kékelő szemek, s elnémul mélyükön
a léha *v e r é b s é g*.

JANCSÓ NOÉMI

Hic. Nunc. Et semper.

drága, szeretett D. L.-nek

– csak gurulni
csak a réten
csak felállni
csak keréken
csak a feketére festett
nyikorgó tolószéken –
csak felállni
csak ölelni
csak bár egyszer átölelni.
Csak a kart karodba tenni,
Csak megfogni, csak ölelni,
Csak bár három lépést tenni.
– Buddha-mosoly.
Nyugalom.
– Csak bár egyszer...
– Nyugalom.
Az ablakból bekiabál
a fény, az erdő, az őzek.
Ott fent pedig teát főznek.
Forró italt, kék csészében, aranycukorral.
A felhők a fák fején henyélnek.
– Nyár van; lüktet az aszfalt,
a szervezetekben lüktet a vér.
A felhők egymáson henyélnek
és csókolóznak, bujálkodnak a méhek.
– A bőrömbé betűket vések,
D. L., piros festékekkel, hic, nunc,
Semper... amíg elenyészek.
– Csak lennél az ablakon innen.
Csak valaki, aki hús-vér.
Aki még ma ideér.
Egyetlen kirgiz szempár.
Egy út Japánba, Indiába, Óradnára,
Vagy egy séta a parkban, legalább.
Egy csók. Egyszer.
Itt. Most. Drágám, igyekszel?
– Messenger-ablakok.
Egy kamera a képernyő bal alsó szögletén.
És néha én is ott vagyok.
– Rozsdásak már az ablakok.
S veszettül nevet kint a fény.
Egy csók kell, csak egyszer.
Ha elkésel, tudod, addigra meghalok.
– Messenger-ablakok. Itt, most.
Sietnem kell, hogy elérjem a villamost.
várj rám, várj, várj.
várj
várj
várj
várj
várj
várj
várj türelemmel.
hic, nunc. Et semper.

Pán

Sárga liliomok.
Liliomok. Lila
tulipán. Egyszerű
sípján Pán
furulyál.
Fütyty kanyarog
ujja nyomán.
– tavaszodik –
Ujjong az isten, s
csörögve járja
mezőit két
kecskepatán.

Nyájas olvasóink ugyanvalóst meg fognak lepődni. Ez az üde írás ugyanis egy 9 és fél éves kislány tollából származik. Jó kis téma, ügyes szerkezet, szellemes szójátékok – oly dolgok, melyek egyeseknek sohasem sikerülnek, nemhogy ily zsenge korban.

Önéletrajz

Anevem Veres Anna, 1997. november 12-én születtem, és Kézdivásárhelyen élek. A Molnár Józsiás Általános Iskola III. Step by Step osztályában tanulok. Jövőben, negyedik után, ugyanabban az iskolában zenetagozatra szeretnék járni.

Az iskolai tantárgyak közül a fogalmazást, anyanyelvet, rajzot

és az angolt szeretem a legjobban. Szabadidőmben sokat olvasok, tanulok hegedülni, és szoktam furulyázni. A sportok közül legjobban az úszást kedvelem, de szívesen biciklizem, görkorizom, és atlétikára is járok. Sok barátom van, akikkel nagyon szeretek játszani, erdei iskolába vagy táborba menni.

VERES ANNA

Történt egyszer, hogy fent, a felhők fölött, az esőcseppek országában gyűlést tartottak. A főnök, Mr. Főcsepp szónokolt:

– Ide, ide mindenki, Felhőgomoly lakói! A minisztérium bátor, kalandvágyó cseppeket alkalmaz, olyanokat, akiknek segítségével – és persze megfelelő vezetővel – felfedezzük az egész földet, legalábbis az alattunk lévőket. Aki vállalkozik, holnap, legkésőbb este tíz óráig jelentkezzék a Zuhéfelügyeleti Főosztályon, a záporteremben.

Így hangzott Mr. Főcsepp hangja Felhőgomolyban, Cseppopolisz fővárosában.

Ezt a rendeletet felhőszerte hirdetik. Ezt ordítja Mr. Főcsepp főnöke, Mr. Mégfőcsepp, ezt skálázza Mr. Mégfőcsepp főnöke, Mr. Legfőcsepp, erről ad tudósítást Mr. Legfőcsepp főnöke, Mr. Legeslegfőcsepp, mivel egy cseppeket harsányabban kellett toborozni a cseppeket, mert hát ők, vagyis a cseppek keveset tudtak az alattuk lévő csillogó-villogó, száraz-nedves, halk-zajos világból.

Eközben a városban, egy útszéli kis kocsmában, nevezetesen az *Égszakadás-földindulásban* zajos megbeszélés folyt. Természetesen Mr. Főcsepp szónoklata volt a téma. Ennyire még sohasem volt dugig literrel a kocsmá. Mindenki lelki vízában ott vízhangoztak a nagy író, Cseppszpeare sorai: „Vállalkozni, vagy nem vállalkozni, ez itt a leleti kérdés!”

No, de álljunk csak meg egy picit! Pontosabban kikben is hangzottak fel ezek a szavak? Soroljuk fel őket! Elsőként Zuhé Lajos. Tudni kell róla, hogy kijárta a víziiskolát, csurranott-tizes-vizesre végzett, vagyis csupaokosra. Ott van még a kissé műveletlen, de bátor Eső Zoli, meg az ő-vel beszélő kocsmáros, Csöppös Ödön, de nem maradhat el a rimben beszélő eső-költő, Csepereg Marci, és Szakad Gábor sem.

Közben a Zuhéfelügyeleti osztályon is nagy volt a kavarodás. Mr. Főcsepp és főnökei érezték, hogy most többet fognak jelentkezni, és be lehet indítani a veszélyes expedíciót. Be ám, de ki legyen a vezér? Ezen vitáztak:

– Talán Esikpereg tábornok? – kérdezte Mr. Főcsepp.

– Á, ő túl hamar feladja – vélte Mr. Legfőcsepp.

– Mondjuk Cseppcsupp hadvezér – szólalt meg egy sovány csepp a vezérkarból.

– Még csak az kéne... Így tanácskoztak hosszadalmasan, míg végre Mr. Legfőcsepp kért szót.

– Tudják mit? Legyen Cseppneki alhadnagy.

Ezt mindnyájan elfogadták. Azonnal fel is hívták, és elmondták neki a tervet, s arra kérték, hogy másnap este kilenc órakor legyen a Zuhéfelügyeleti Főosztály záportermében.

– Rendben, ott leszek. – S azzal az ajtó felé indult.

– Ja, és még valami – szólott utána Mr. Legeslegfőcsepp –, kinevezem csepphadnagynak.

– Köszönöm!

Aztán feszesre loccsantva magát szalutált, és kifolyt az ajtón.

Másnap a záporteremben már nyolc órára literbe gyűlt mindenki, akiről eddig hallottunk. Fél kilencre megérkezett Cseppneki hadnagy, és megkezdődött a választás. A cirrusfelhőpapírból készült listán a következő nevek álltak: Zuhé Lajos, eső-költő, Csöppös Ödön és Eső Zoli. Cseppneki felírta a névsort.

– Holnap indulunk – adta tudtul –, és Cseppopolisz északkeletnyugat felhőjéből reggel fél hétkor esünk le a földre. Ezzel bezárták a gyűlést és hazamentek.

A következő napon Cseppopolisz zuhanófelhőjén, az esikszakadon legelőször Cseppneki jelent meg, azután sorban a többiek. Cseppneki elkialtotta magát:

– Felkészülni! – és azzal a mélybe vetette magát, azaz csak vetette volna, de a nevetlen Zoli visszahúzta.

– Ej, ilyen-amolyan teremburáját, ki húzott vissza? – kérdezte.

– En, kérem alássan – felelte Zoli –, ugyanis még túl korán van.

– Esőre fel! – azzal valamennyien levetették magukat.

Zuhanás közben látták, hogy egy nagyvárosban érnek földet, és szerencsésen landoltak egy tócsában.

– Nő, möst hől vögyünk, mörre öndüjünk? – tudakolta Csöppös Ödön.

– Arra megyünk, amerre visz az eszünk – mondta Költő.

– Hagyják a tereferét! Indulás előre! – hangzott a parancs.

Elindultak óvatosan, legfőképpen az eget kémelve folytak tócsáról tócsára. Hogy miért kellett ennyire vigyázni? Cseppneki csepphadnagy utasításából már lehet következtetni.

– Figyeljenek meg gyorsan mindent. Gyorsan! Egyelőre még van időnk, mert nem látni a napot, de nemsokára előbukkan. És ha előbukkan, még mielőtt befejeznék a felfedezést, idő előtt visszapárolgunk Cseppopoliszba – mondta.

– Mamaaa! Beázott a cipőm! – hangzott egy kisérteties kiáltás fölöttük.

– Ez mi volt? – kérdezték ijedten a cseppek.

– Böcs, úgy gondolom, én lehetek az őka – így Ödön –, véltőlöntül átmöntem vőlömi fehérön – mondta sajnálkozva.

Továbbmentek, miközben csak néhány baleset történt: Lajost majdnem szétfröcskölte egy autó, Zoli összeütközött egy idegen cseppel, de a végén szerencsésen összekerültek.

– Hamarosan vissza kell indulnunk – kiáltotta Zuhé Lajos.

S abban a pillanatban kislütyt a nap. A cseppek érezték, hogy testük könnyű, párás lesz, és elkezdtek erőlködve emelkedni, fel Cseppopoliszig.

A városban nagy ujjongással fogadták őket. A jegyzeteikért mindnyájan megkapták a „Cseppe sem csepperejű csepp” díjat. És kalandjairól egy könyvet is írtak. Kíváncsiak vagytok erre a könyvre? Eppen most olvastátok.

Az északír, nedves fényű kisváros mozigépészéről van szó. Eppen lakása ajtaját zárja. Lakása enteriőrje hűen tükrözi egy ötvenes éveiben járó mozigépész társadalmi helyzetét, lelki- és izlésvilágát, vallási és szexuális szokásait. Utóbbiakat egyik irigye szokta így mondani. Mert egy jó mozigépésznek irigyei is vannak. A másfél szobás lakás falait lelkiismereti és takarékosági okokból, továbbá a hivatás iránti szenvedély okán moziplakátokkal tapétázta ki. A plakátokat az intézmény (ebben az esetben a mozi) utalja ki neki, miután már aktualitásukat veszítik. Azt a plakátot, amelyen egy nagy fehér-cápa készíti magasabb vérnyomásra a strandolókat, először a klozet ajtajának belső felére ragasztotta. Ám mivel a fogaknak ez a roppant kiállítása kedvezőtlen hatással volt emésztésének végső fázisaira, a plakátot áthelyezte inkább a spájzba. Kidobni nem akarta, és mindenféleképp egy kevésbé forgalmas helyet szeretett volna a színes papírnak. A véccéajtóra meg új plakát került. A cápás helyére a titánikosat rakta ki, amin már éppen nagy bajban vannak a népek, akik nem szokták a hideg tengert. Amióta kikerült a titánikos, a mozigépész néha különösen viselkedik. Vízelés előtt például nagyobb darab véccépapírt gyűr galacsinná és dob a kagylóba, majd nagy átélessel bámulja, ahogy papír lassú melankóliával elsüllyed. A mozigépész éppen lakása ajtaját zárja. Sietnie kell, hogy időben beérjen a moziba, amiért halkan káromkodik lefelé menet a lépcsőházban. A mozi épülete az átlagos ilyen funkciójú északír épületektől annyiban különbözik, hogy ez valamivel megviseltebb. A mozigépész a szemerkélő esőben gyalogolva arra gondol, mit kellene éjszaka potyán levetíteni. Ja... és, hogy kinek. Mármost nem emlékszik pontosan, melyik lánnyal egyezett meg a potyavetítésről.

A mozigépész egy időben nagy lelkesedéssel nézte azokat az elsősorban amerikai filmeket, amelyekben az érzelmi töltet már-már túlsordult a jó ízlés határán. Főleg azokat a jeleneteket

szerette, amelyekben zuhogó esőben rebegnek szerelmes szavakat egymásnak a szép amerikai színészek. Aztán leszokott erről, mert élmélyegni kezdett a lelkiismerete a sok ájlvájútól meg ő máj dárlingoktól. Nem azért lett kedvetlen ezek hallatán, mert nem tisztelné és ismerné a mélyebb emberi érzelmi állapotokat, kezdve a szerelemtől a mozigépészeten át egészen a gyászig. Nem. Inkább csak a cukormáz kopott le számára ezekről a filmkoc-kákról. Egy ideje kissé lenézi azokat a fiatal párokat, amelyek ezen jeleneteknél összebújnak és kielégülten sóhajtoznak a nézőtérben. Néhány hónapja a számára kiszemelt lányoknak soron kívüli mozielőadásokat szervez, persze egyesével, akiknek aztán éjszaka nyúlóan vetíti a romantikus filmpozsokokat. Ilyenkor az üres nézőtérben csak ő ül és a lány. A lány általában a filmre gondol és örül a potyamozinak, a mozigépész meg a lányra gondol és arra, hogy hogyan mondja meg szolidan a hölgynek, hogy hát ő tulajdonképpen mást is szeretne a lánnyal, mint moziban ülni. Ő is azt szeretné, amit a romantikus filmekben is szeretnének a fiatal párok, csak nem mondják ki. Nem mondják ki, mert akkor csak

negyedhosszúságú filmszalagra lenne szükség, és a szöveggel együtt összetettebb szöveggörnyezetet is meg kellene rövidíteni, hogy csak a tömör és lényegre törő mondatok kerüljenek bemondásra a stúdió fényei közt. Nem beszélve a sok munkanélküli statisztáról. Soha nem jutott eszébe megfelelő mondat erre, hogy hogyan lehetne finoman, de precízen, maradékok nélkül tudtára adni a lánynak annak lehetőségét, hogy esetleg gyakorolhatná a szaporodást. Próbálkozott azzal is, hogy betanul néhány jobban sikerült mondatot valamelyik filmből, de miután az első ilyen mondat előadásakor kiderült a turpisság (nem tudta, hogy a lány tanuló rendező, továbbá statisza és beugró segédszínész egy filmvállalatnál), inkább letett az ilyen plágiumokról.

A mozigépész egy ideje egyedül nézi a filmeket éjszakánként, van, mikor nem cserél filmtekerest, és csak az üresen megvilágított vásznat bámulja. Van, mikor a filmet a végéről kezdi nézni, az utolsó tárcsát köti be az öreg vetítőgépre, a film elejét tartalmazó tekerest elő sem veszi. Egyszer beengedett egy rakás suhancot (unokaöccsét és barátait) potyázni, akik aztán füves cigit szívattak az öreggel, majd miután vége lett a vetítésnek, az öreg hányásig röhögte magát az üres vásznon. Szerencsére senki nem látta az esetet, csak a mozi kutyája hallotta a furcsa hangokat, amelyek valahol a lónyertés és durrdefekt között öltöttek formát. A hivatalához hűségesebb eb lelkében egészen mély nyomokat hagyott a gépész azzal este öröme. A derék házörző napokig rosszul evett.

A mozi hátsó bejáratánál a mozigépészt már várja egy harminc körüli nő. A férfi, miután beengedi vendégét az általa csak „az intézmény”-nek nevezett épületbe, flegma hangon mond filmcímekeket a hölgynek, amikből annak választani kell. Hogy mit akar megnézni. A lány azt mondja: Szemvédelek csapdájában. A mozigépész inkább valami könnyed horroret ajánl, és kaján vigyorral bezárja az intézmény ajtaját.

Lopva – na nem: *merítve...*
Esterházy Péter egykoron így magyarázott-lábjegyzetelt egy („Örkény úrtól” vett) szövegkölcsönzést. Magam Nádasdy úrtól merítke lopva. S Nádasdy úrnak csempésem vissza, amit az egyik versből a ciklusok cirkulálásába menekítek.

Az *Az az íz* (torlódjon négyszeresen a z-s betűkettős, ha már a háromszorosától *cettigje* oly vonzónak bizonyult) valamennyi (öt) fejezetét évszakok cím jelöli. Az *Első évszaktól* az *Ötödik évszakig* mindegyikbe legalább nyolc, legfeljebb tizenkét költemény sorolódott. De, bevallom, nemigen boldogulok a kítágitott természeti körforgás szimbolikájával. A nyitányban több mű utal a gyerekkorra, az emberi tavaszra (mindjárt egyértelműen a kezdő *A hullámvasút* is), ám az *Adatátvitel* rejtjelezett extázisában mintha egy homoszexuális emberpár nászával díszített görög váza öbléből áradna a formarepezítő (a csattanóban: szoborrobantó) hang. A *Második évszakot* csupán leszűkítésekkel nevezhetném a nyár, a *Harmadikat* szinte csak a színeket átszűrve az ősz tükrének. Az egész évszakrend elcsúsztatásával, elforgatásával sem jutok kielégítőbb eredményre. S ha a *Negyedik évszaknak* rögvést az elején megszólal a *Nyugdíj előtt*, „a veszélyes távlatok” fölmérésével, akkor mi marad az *Ötödiknek*? A visszajátszás a kezdetekbe, az *Ötvenes évek* kettős fináléjával? (Nádasdy a nemegyszer évszám által is jelzett 1957, 1959 táján volt gyerek, s mint idén a hatvanadik esztendejét betöltő költő, nemrégiben hagyta maga mögött ötvenes éveit.) A talányt – a szerkezet helyenkénti ürességét? saját fantáziám szegénységét? – a kötet vége felé álló *Fertőtlenítés* segít feloldani. „A napszakok mindig egymást ígérnek, / s egy megállóval előbb készülök / leszálláshoz, mert nem kockázatok. / Az álmok kínosak, köztük is szétűtök” – pereg a nyolc sorból a második négy. A költő addigi „majdnem minden verse” 1995-ben *A bőr és a napszakok* címmel látott napvilágot. Egymást katalizálták, egymást ígérték benne a szövegek. Így volt ez Nádasdynál előtte is, így van azóta is. Modernista bolygatású klasszicizáló ezredfordulós lírában miért ne ígérhetnék egymást a soknyelvű (világ)irodalmi örökségtől a diáknyelvig oly változatos materiákból gyúrt, az emlékezetben mégis főleg tiszta egyanyagúságuk és csiszolt felületük folytán élő versmunkadarabok? Ha „a napszakok egymást ígérnek” szép sora lehet a mindennapok, az élet homokórája, miért ne lehetne a *telésben*

keletkező *teljesedés* időmérője „az évszakok egymást ígérnek” szintagma (melyet Nádasdy, a nyelvész nyilván *-gal jelölne)?

A 2005 és 2007 közötti verseket tartalmazó gyűjtemény legjavát a tárgyias költészet tömör, a logikai levezetésekkel képszerű világot varázsoló rimtelen textusai nyújtják. (A helyenkénti makámás belső rímek ellenére mondatnánk szabad verset is. S mutatja magát egy-két gyönyörű rimes is.) Az elszórt szonettek, melyek leginkább emlékeztethetnének a harminc éve oly finom, fedett poézissal induló Nádasdyra, ezúttal lomhábbak, laposabbak a vártnál. Kedvetlenül adják meg magukat az összecsengés-kötöttségeknek, csak a tiszta észnek hódolnak be úgy-ahogy (*Távolodó türelmem; Téged faragjon?* stb.). Általában is erős benyomás, hogy ez a kötet nincs egészen kész: periódusos rendszeréből hiányozhatnak versek (bár valószínűleg nem önmagában a most csak közelített, erre-

arra csonka ötször tizenkettő = épp *hatvan* lenne üdvözítő), s akad, amelyet izzóbbra lehetne cserélni.

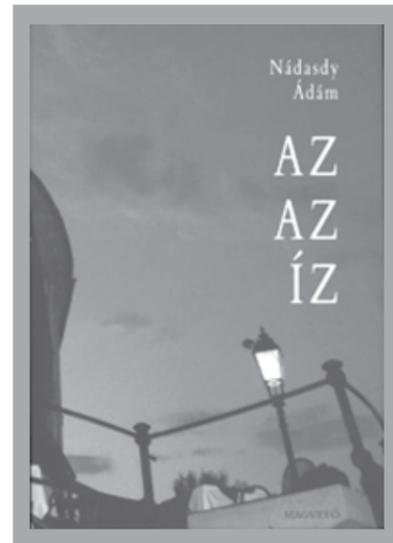
Viszont a gyűjtemény java!
Margócsy István a 2002-es *Arend, amit csinálók* egyetlen soráról fejtette ki, hogy Nádasdy az egyik szöszerkezetet „az állító modalitás biztonságából kiveszi, s elbizonytalanítja”. Hasonló elbizonytalanítások, bipolarizáló nyelvi játékok, fogalmi-fogalmazási absztrakciók, toposzduplumok az *Az az íz* is egyedien dúsitják. Felszólító, feltételes, kérdő, állító? Nyelvtani módok és különféle mondatok úgy indáznak *önmagukba*, hogy a kicsengés, a jelentés előjéről nem szerzünk biztos tudomást. Mindegyik vers leng, ami egy szilárd bázisú összeállításban üdítően meglepő. Bekövetkeznek-e a *kéne* köré épített óhajok? „Kétfelől kéne fűrnünk, úgy, ahogy / az alagút-építők benn a hegyben, / erős hittel, hogy pont találkozik. / Persze kis eltéréssel, úgy szokott, / amit aztán lehet kozmetikázni” (*Beszélni, oda-vissza*); „A kapalózást abba kéne hagyni, / és alapállásban, nyugodtan állni, / ahogy a tornászok. A gyakorlatnak vége. / A tenyér enyhén kifelé feszül, / az ujjak összezárva: nem keres, / nem markol semmit” (*A bajnok*) – ezek az oda-visszák, kozmetikázások, kifelé feszülések rebbentik a Nádasdy-verset. *Apró képecskéket lát*: versalkotó figyelmét majdhogyanem bármilyen képes lendületbe hozni (*Vidéki ház; A nipp; Toronydarut bontani; Ébenfa bútor; Túra közben; Leng a csillár; Az alkatrész* stb.). A fölényes, választékos intellektualitás azután nagyvonalú követéssel, egyben aprólékos letapogatással siklik végig célobjektumán, s némi csibészes-ironikus, körülíró fontoskodással váratlan, kopár lírai következtetésekre jut (*Hiányosságok a komolyzene terén; A vaksi szemű perspektívái* stb.). A nap- és évszakok ígérhetik egymást, viszont egy-egy Nádasdy-opusz kezdete ritkán ígéri a kifejtését, a vers-

végeredményt. Holott például a *hunyorítástól* (igaz: a „Ha tudnék hunyorítani...” megengedésétől) nem idegen a *távlat* (még ha egy „nem kéne” be is szúrja magát a kettő közé – *Nyugdíj előtt*). A szemszögek, plánok montírozó, átmozgató, térképző, dimenzionáló szereppel bírnak.

Nyilván nem tévedtek mindazok – az ünnepi könyvheti, első visszhangokra gondolok –, akik a szerelem testi-lelki, hétköznapi misztikáját vélik tematikai meghatározónak. Mégis átfogóbb – a szerelmet is magába sodró – képzet a fordulópont-tudat (és -fiziológia) megragadása: „Az átzuhanás, az megerterhelő. / Ilyenek: az elalvás, a fölébredés, / a megszeretés, a meggyűlölés...”; „... átzuhanni egy beállításból / egy másikba, az összekuszál”; „Átzuhanni: az fáj. A változás / szűk száján átcúszni, az horzsolás” (*Maradni, maradni*). A kötet címadó verse is e képzet közelében határolja be magát: „Az az öröm, az nincs már, az az íz, / hogy meg lehet csinálni magamat, / akármiből: margarimból, homokból, / a lényeg az, hogy az, ott, én legyek. / Az az öröm, az nincs már”.

A személytelen személyesség líranyelvének kidolgozásában eddig is jelentős, egyéni érdemei voltak Nádasdy Ádámnak. Petri György, Fodor Ákos, Ferencz Győző és mások: részben szellemi rokonok, mégis: *más ügyben, más talaj felett tanuskodnak*. Nádasdy nem ignorálja költeményeinek beszélőjét, sőt: legsajátabb tulajdonai között juttatja léttérhez, múlthoz-jelenhez-jövőhöz (évszakokhoz) a vershőst, de amit megad neki, azt a jelentésképzésben már nem e figura személyes jellemzésére és céljaira kamatoztatja. A *lyric talk* gyümölcsöző situációja jön létre: a mű „túloldaláról” a költő, az „innersőrdől” az olvasó nézdegél, *hallgat* a jelen esetben is *komolyabb versek* fölött.

TARJÁN TAMÁS

Nádasdy Ádám: *Az az íz*, Magvető, Bp., 2007

A költészet, ha igaz, mindig is küszködött az újítás kényszerével, de ez a sokszor épp a költők felől megfogalmazódó igény a kortárs költészetre fokozottan igaz. A mai költészet komoly energiákat fordít a meghaladni kívánt beszédmódok ironikus semlegesítésére, sokszor nevetségessé tételére, olyannyira, hogy sokszor a tagadás mellett nem is marad ereje az alternatív beszédmód felmutatására. Kis túlzással akár azt is mondhatnánk, hogy az elmúlt negyven év magyar irodalma ennek a legtöbbször persze játékos küzdelemnek a története.

Király Levente harmadik köteté egy olyan kísérletező költészet egyre erősebb körvonalait mutatja, mely azért próbál elhatárolódni a *régitől*, hogy az új vagy az újnak tűnő poétikai megoldásoknak

nyisson teret, legitimitást adjon. Már az első vers jelzi ezt a pozíciót: „Istenem, zengjek-e néked / régi nyelvezeten dús / örömtől terhelt himnuszt?” – ahol az „Istenem” szó ráadásul nem is csak megszólításként, hanem indulatszökeként is olvasható, a tehetetlen bosszúság szavaként, ahol a megszólított bárki más is lehet, akár egy nő, vagy bárki, aki himnuszt érdemel. A hangsúly azonban nem ezen, hanem a „régii nyelvezet”-en van, melyet eszerint lehetne ma is működtetni, csak hát minek? Ez a nyelv ugyanis túlterheltek, bonyolultnak, mármár olvashatatlanak tűnik Király szándékosan eltűzött, paródiává formált versében, az eljárás mégis meggyőzhet bárkit, hogy a mai, a reklámok és a női magazinok által meghatározott kommunikációs térben, melynek a költészet is szükségképpen része, egy efféle ünnepélyes, emelkedett nyelvet tényleg reménytelen lenne használni. Az igazi kérdés azonban az: mi van helyette?

Az ars poetica-szerű versek sorában, több másik mellett, a *Minden meggy tovább* ad erre a kérdésre választ: „ha lehet egyszerűen, / miért bonyolultam?, / látod, ilyen módon: / rím, technika, bravúr / szerelem helyett lamúr”, a *Lent (a)* című pedig azt mutatja meg, hogy a bonyolultnak látszó szöveg sokszor csak egy átlátszó eszközzel él, azzal tudniillik, hogy kihagyja a kötő- és utalószavakat. Ha ezeket visszairjuk, ahogy Király teszi, a szöveg lelepleződik, terjengőssé és versként már-már értékelhetlenné válik: „Látom, (azt hogy) semmi sem ugyanaz. / (közben) Dörmög lent a zuhatag.” Hasonló játékot játszik a *Keddi délután* is, azzal a különbséggel, hogy a zárójeles megjegyzések ott mintegy helyesbítik, helyrerázzák az egyre lágyuló szöveget: „nyomjon el álom, (frászt, te a csikket)”.

És bár Király Levente ezekben a versekben is a költészet gátjairól és lehetőségeiről beszél, és a minimalista egyszerűséget helyezi költészete középpontjába, a legnagyobb ötlete mégis a nyelvet automatizáló munkáiban jelenik meg, melyek afféle talált versekként mutatják magukat. Ezekben a szövegekben Király leír egy-egy amúgy jelentéktelen tárgyat vagy helyiséget, de úgy, hogy csak főneveket használ, azaz megnevez sorra mindent, amit lát. A jelző nélküli főnevek képesek érzékelteni a látottakat, az így megszülető látvány mégis szintelen, statikus és bizonytalanul lebegő lesz. Minden a helyén van, csak épp hiányzik a köztük lévő kapcsolat érzékelteése. Az *Idegen hűtőbe sőt pakolni* például vagy negyven enni- és innivalót sorol fel, a hűtő véletlenszerű tartalmát, a *Nyelvlecke haladóknak. A főnévgyűjtemény* a *Táska* ugyanígy egy női táská csodálatos világát tárja fel jegyzőkönyvszerűen, hosszan: „1 db papír zsebkendő / útitisztító (francia) / horgolt mobiltartó (üres) / befizetési pénztárbizonylat / jegyzetfüzet (üres)”. Úgy érzem, ezekben a versekben Királynak sikerült rátalálnia valamire érdekesen újra, valami olyasmire, ami túllendül az irónián, és képes nem csak a nyelvről, de a mindennapi életéről is érvényesen szólni. Mert bár az ötletet ismétli, a szövegek mindig izgalmasan alakulnak, meglepetéseket rejtegetnek és elgondolkodtatnak.

Ahogy elgondolkodtató a versek harmadik csoportja is, melyek egy laza, a belvárosi szlenget használó, trendi dalszöveget idéző alakot formálnak meg, aki, miközben *bogyókat* válogat és pörög, az

Király Levente: *Nincs arany közép*, Magvető, Bp., 2007

élet ámyékosabb oldalát is megtapasztalja. Érdekes ez a kettősség: miközben egy bulizós, vagány, a rock and rollt minden ízében érző figurát hallunk, kénytelek vagyunk a fiatalság elmúltát elpanaszoló szavait is meghallani. Ezek a versek így arról a különös tapasztalatról számolnak be, hogy az ember már harmincévesen érezheti, hogy bizonyos helyekről, bár talán vágya még oda, véglegesen kiöregedett, hogy amit eddig nem tett meg, arról menthetetlenül lemaradt, és hogy néha már a test sem működik olyan megbízhatóan, mint egy évtizeddel korábban. Hogy már ekkor öregnek érezheti magát az is, aki korábban azt hitte, sose halhat meg.

Lényegében ebbe a sorba sorolhatók a kötetet záró szerelmes versek is, melyek egy-egy emlék köré szerveződve az elszalasztott lehetőségek felett keseregnek. A *Szerelem 2.0* című például a valaha ismert legszebb nőt idézi fel, a 3.0 azt, akinek a legjobb volt a társaságában lenni, a 4.0 azt, akivel szerelem nélkül is a legjobb volt a szex, de minden versben ott a csalódás, az igazi nagy találkozás elmaradása, a tinédzserként elképzelt szerelem illúziójának szétfoszlása. Annak belátása, hogy a nagy szerelem nem létezik. Mindehhez Király olyasféle nyelvet használ, mint Oravecz Imre az 1972. *szeptemberben*, vagyis sodró lendületűt, már-már zenei gondossággal tagolt dikciójút, fojtott, szorongó hangulatút, mely pontosan ki tudja fejezni az emlékezés felszíni örömet és mélységi fájdalomát, illetve az elvesztett lehetőségekkel okozta örök csalódottságot. Oravecz könyve sem véletlenül lett bestseller és élt meg immár három kiadást: ez a nyelv képes elhitetni az olvasóval, hogy a szerelmi szenvedélynek volt indoka, azaz csak apróságokon múltott, hogy egy-egy régi kapcsolatból nem alakult ki életre szóló vonalom, azaz nem alakult másként, alkalmasint boldogabban az életünk.

Király ráadásul úgy beszél, hogy közben gondosan kerül az elérékenyülést – bár e tekintetben talán lehetne szigorúbb önmagával. Az Oravecz-féle körmondatos szerkezeteket szétszedi, és inkább rövid, voltaképp banális kijelentő mondatokkal operál („Gyönyörű a haja. / Folyton csak rá gondolok.”), a szöveg mégis erővel hat, mert éppenséggel azt is megmutatja, hogy a szerelem, saját érzéseink csak efféle közhelyeken, efféle egyszerű kijelentéseken keresztül érthetők és élhetők meg. Ahogy azt is tudja, hogy Petri György híres verse, *A szerelmi költészet nehézségei* óta legalábbis anakronisztikusan hat túlzottan poétikusan, netán pátosszal szólni a szép szemekről vagy a vállra omló fűrtökről. Ezek a versek ezért lehetnek igazi mestermunkák, és így, egy afféle mini ciklusba rendezve, e kötet, sőt, Király Levente eddigi költészetének is csúcspontjai.

BEDECS LÁSZLÓ

Thriller, kultkönyv, szociokrimi, urbánus regény – Nagy Gergely *Angst* című regénye egyszerre mindez, olvashatóan előadott egzisztenciális szorongás, a félelemmel fémjelzett lét összegzése. Az Ulpius-ház által 2007 tavaszán kiadott regény *A városi harcos kézikönyve* alcímmel jelent meg. Ugyan a műben Carlos Marighella *Minimanual of the Urban Guerilla* című könyvéből kapjuk meg a városi harcos pontos definícióját, senki ne számíton arra, hogy az *Angst* gerilla-szabályzat vagy városi ellenálló-kiskaté lenne. Az alcím lehangsúlyosabb szava ugyanis a regény helyszínét megjelölő városi jelző: a térben és időben megfoghatatlan Budapest egyszerű kulisszájánál jóval többnek bizonyul. Az *Angst* cselek-

ménybonyolítása, minden kísérlet e földbeli táj leírására azt célozza, hogy a várost, az egyszerre csak részleteiben látható Budapestet megismerhetővé és maradandóvá tegye. „Hely és idő? A nyüzsgő és önmésző város nem ad egyértelmű fogódzókat ahhoz, hogy megállapítsuk, hol és mikor vagyunk valójában” – bizonytalanít el minden topográfiai és kronológiai szándékot a regény első fejezete, így növesztve a Várost örökkévalóvá, egyszermind megfoghatatlanná.

A folyton változó, pusztuló, majd feltámadó-újászülető Budapest rég nem kapott ilyen szép és okos mementót, szimulált „citátum világa” rég nem formálódott szóvá olyan hömpölygő kinnal, ahogy az *Angst*-ban. A szöveg várost megörökítő rétege olyan erős, hogy a vérszegény cselekménybonyolítás is soknak tűnhet, és a „fillérekről megvethető otthonosságért” cserébe akár le is mondanánk az akcióról. Azonban az *Angst*-ban rettegni kell, megalázkodni és félni a sötétet, kocsmába és sushi bárba járnunk, yuppiként és hajléktalanként élni, összeesküvés-elméletet szőni. Az igazi Budapest meglátásához ki kell lépni időből és térből – sugallja az *Angst*.

„Egy képregény akkor létezik, ha olvasható” – a Baumgartner nevű szerkesztő fogalmazza meg így a mű gerincét adó történet, az *Angst* című képregény kapcsán a regény lehetséges mottóját. Az <en>, a modern hős, a képregényszerző tündöklése és bukása, a pillanatnyi hírnév, majd a modern, kényelmes rabszolgaság megtapasztalása párhuzamos azzal a változással, melynek végeredményeként a két *Angst* című szöveg – a regény és a képregény – egyé válik. A regény nem csupán részleteket szerepeltet az azonos című képregényből, hanem fokozatosan egy narrációjában túlbujázott képregény szövegévé válik, ahol a

képek helyettesítésére a részletes és rendben feltűnő leírások szolgálnak. Pedig „a képek fontosabbak, mint a szöveg, (...) a látványt szolgálja minden betű, minden szóbuborék” – állítja a regény, hogy aztán revánst vegyen, és a képet is betűvé alakítsa. A pokoltól a mennyig erős képtelen képregény birodalma a regényszöveg végére magába szippant minden létezőt, és relativává tesz minden koordinátát: „Nem tudom, mi ez a hely. Csak azt, hogy itt nem lehet élni. Megpróbálok ebből többet kihozni. Itt. Nem. Lehet. Élni” Az élethetetlen „itt” ismételt megtapasztalása kegyetlen megmásíthatatlansággal zárja a regényt. Az *Angst* mindent megtesz, hogy egy idegen és riasztóan kiismerhetetlen világ ábrázolásával ébressze rá olvasóját valamiféle végtelen ürességre és a lét kilátástalanságára. Azonban hiába a professzionálisan véghezvitt stratégia, a regény végére kifulladás az elretentő szándék, és a leleményes zárás ellenére a történet inkább torkollik ötletes, ám fullasztó megoldásokba, mint katarzisba. A főhős világvesztése és a képregény-uralom parttalansága olyan életösszegzéssé csúszik össze, mely egyszerre megváltás nélküli szenvedéstörténet és az önmagát beteljesítő jóslat diadala. „Jo lenne, ha egyszerre ugralnánk a képzeletünk és a valóság között” – írja a rajzoló szerzőtárs, a dizájnér Graf egyik ékezetek nélküli e-mailjében, és ezzel meg is határozza az *Angst* stratégiáját: ahogy a regény és a képregény közti határok elmosódnak, képzelet és valóság sem különböztethető meg egymástól, összemósódásuk felmutatása a „kézikönyv” legfőbb tanulsága.

Az „állandósuló fin de siècle” ábrázolása során az *Angst* a hanyatlás élvetege és pompája helyett a képzelte Budapest démonikus oldalát mutatja, olyan teret és időt, melynek veszítést látva, a részvét helyett a borzongás lesz úrrá az olvasón. „A legjobban akkor gyűlölöm ezt a várost, amikor igaza van” – olvasható a vallomás, és a városnak általában igaza van; és ahogy önálló és uralhatatlan életébe se tűr beleavatkozást, lakói sorsát is önhatalmúlag irányítja. A Város ilyen misztikus labirintussá növesztése és rajongó-utálkozó ábrázolása alkalmas a különleges képregény-milió megalkotására és a képek pótlására. Kafkai, Szerb Antal-i és krúdys hangulatok ötvöződnek az ezredforduló poszt-kultúrájával, és az egyveleg célja nem más, mint Budapest testének és lelkének megmutatása. „De vajon elbeszélhet-e ez a város?” – fogalmazza meg örök dilemmát az *Angst*. Választ a mozaikokból álló városkép rekonstruálhatóságának kudarcá ad: nem, a város nem beszélhető el, legfeljebb megrajzolható.

Az *Angst*, talán épp a különböző szövegfajták egymásba olvadása miatt több műfajmeghatározást tartalmaz. „A képregény kemény, frivol, kirobbanó valami – ha nem ilyen, akkor egyszerűen nincs benne semmi, ami érdekes volna –, minden adva van benne, hogy a végeredmény a művészet körébe tartozó legyen, felismerhetően és egyértelműen magas művészet, és mégsem az” – szól a képregény általános definíciója, mely a magas művészethez való ellentmondásos viszonyulásával az *Angst* prob-

Kár, hogy semmi nem jelzi a borítón: összetartozó elbeszélésekről van szó, ne ötletszerűen, hanem folyamatosan olvassuk az elsőkötetes Vincze Ferenc könyvét, könyvének tizenöt elbeszélését. Mert bár az írók eleinte önálló daraboknak tűnnek (és önállóan is érvényesek), egy idő után szoros rendbe állnak össze. Két szálon, két idő- és történeti síkon futnak az elbeszélésláncok, s egyetlen, zárt világról mesélnek. A fő elbeszélésláncban egy nagyvárosi lepusztult bérház néhány lakójáról, az itt főszerepet játszó fiatal újságíróról, Marosán Tihamerről, valamennyire élettársáról, Szidóniáról, aztán Tihamér szomszédjáról, a megvénült, magányos Fabritius Matildról, és egy később fontosabb szerepet kapó másik szomszédjáról, Piet-

rovrról. Melletteük fölbukkan néhány epizód szereplő még, akik, mint a szönyegszővésben elrejtett szál, valamikor ismét, jelentésszerűen megjelennek. Ezen elbeszélések másik főszereplője a címben jelzett macska, mely, mint a nagyvárosi bérházakban lenni szokott, nem szeretett állatként mindenütt ott van, ám *aki* mégis, mintha hatóságként vagy titkos hatalommal bíró házmesterként uralná a ház életét. A nagy fekete macska enigmatikus jelentéssel ruházódik föl utóbb, addig azonban Tihamér vele vívja a maga irracionális gyűlöletből motivált ostoba, öncélú csatáit.

Az amortizálódott lakók roppant sivár nagyvárosi, jellegzetes bérház-életet élnek – s ezeknek a sivár hétköznapoknak a groteszk, realizisztikus leírásai a 'macskás' elbeszélések –, nem szólnak egymáshoz, mit sem tudnak a másiktól, miközben szemük sarkából szüntelenül egymást lesik. Ám a kötet végére kiderül, hogy Fabritius Matild kitömött trófeái között emlékezete zárványvilágában él, minden hajnalban a medvelesen elpusztult vadász férjét, Hansot várja haza. Pietrov meg nemcsak afféle önkéntes házmester, de valódi (vagy már kiszolgált?) ügynökként rosszindulatú jelentéseket (és följelentéseket) ír a lakók semmi életéről – Tihamér otthonlétét újságíróskodása olyannyira rejtélyes számára, hogy telefonjára lehallgató készüléket szereltet, majd a kötet záró elbeszélésében – jelentése nyomán – Tihamért berendeli a magasságos hivatal egy káfkai kihallgatásra. A főhősről, Tihamerről alig tudunk meg valamit: hogy szellemi szabadfoglalkozásúként szoba-konyhás nyomorult lakásában cikkeket írta, napjait mégis inkább semmittevéssel, meg a szomszédok lesketésével tölti.

A kötet elbeszéléseinek másik vonulata igen messziről, több százból formálódik. A 'macskás' elbeszélések személytelen narrátori előadása, erősen groteszk látásmódja helyett itt egyes szám

első személyben elmondott – zömmel – lírai konfessziókat olvashatunk. Ezek az elbeszélések egy, a családjával Romániából áttelepült fiatalember vallomásai: a vallomást tevő, anonim főhős gyermekként éli meg az országváltást, gyötrelmet inkább csak megsejtve, mintsem mélységében megélve, később, egyetemistaként tanulmányi kirándulásán vesz részt Csángóföldön, s ez az út elementárisan megbolygat benne valamit.

S innen válik izgalmassá a kötet kompozíciója, a párhuzamos történetlanc. Hogy Tihamér azonos lenne az áttelepült fiúval, az elbeszélések megengedik, sejtetik is, de egyértelműen nem erősítik meg. Tihamér nyomászó álma egy töről – Szent Anna-tó? – utalhat a fiú eredetére, s hogy a 'dög' macskával szemben, és kárpótlással sivár életéért erdélyi agarat szeretne magának, illetve, hogy az egyetemistaként Csángóföldre, s így szülőföldjére is tett turistaút hőse azért lehet azonos Tihamérral, mert barátja, Vajda mindkét elbeszélésláncban 'saját nevén' jelenik meg. De nem bizonyos például, hogy Tihamér Magyarországon él-e, vagy egy erdélyi (magyar) nagyvárosban. A hősök neve (Pietrov, Hans, illetve a régies hangzású Matild, Szidónia, Tihamér) és a medvevadászát előfordulása miatt erdélyi lepusztult városi bérházra gondolhatunk, ám több utalás a budapesti helyszínt erősíti meg. Az elbeszélések ideje talán a kilencvenes évek vége lehet – Pietrov szolgálataira már tíz éve nem tartanak számot gazdái, és a csángóföldi csoportos gyűjtés sem ütözik nehézségekbe, ugyanakkor a lehallgató készülék primitív aktivizálása (beszerelése) inkább korábbi éveket sejtet.

A roppant sivár, redukált jelennel – a macskás bérházas mindennapokkal – szemben egy organikus, minden ízében otthonos (valóságos? vágyott?) létdimenzió áll: fájdalmas és gyötrelmes em-

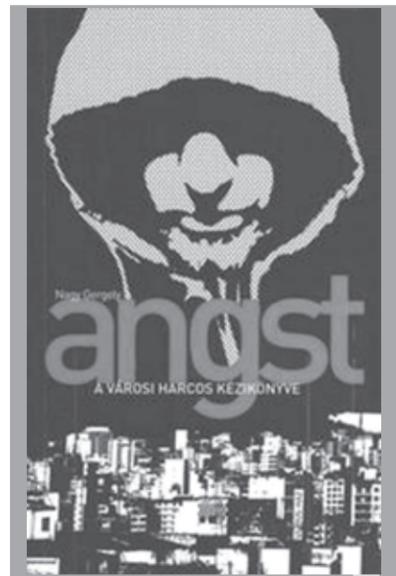

Vincze Ferenc: *A macska szeme*, Napkút Kiadó, Bp., 2007

lélmáját is megadja. A hagyományokra visszatekintő város-regény, az urbánus lét elmesélésére tett kísérlet magas művészet találkozik itt a ponyva helyenként igénytelen megoldásaival. A végeredmény minősége azonban nem kétséges, a magas művészet felismerhető és egyértelmű, mégis nehéz komolyan venni. De nem is kell, hiszen épp az az *Angst* erénye, hogy csekély cselekménye dacára képes fárasztóan fordulatossá és szórakoztató maradni. „Szerintünk ez nem thriller, hanem inkább szociokrimi” – olvashatjuk a képregényről szóló fejtegetésben, csak hogy még bonyolultabb legyen az az összefüggésrendszer, amiben az olvasónak kellene eligazodni.

Az *Angst* réteggönyvnek tűnik, pedig nem az. Az *Angst* emi-nens könyv, mindent tud, egyszerűen követhető cselekmény, sajátos humor, felkapott helyszínek jellemzik, egyszerre futurisztikus és hagyománytisztelő, igazi közönségbarát kötet, mely nem csupán azok számára érdekes, akik értik a zenei kifejezéseket, akik otthonosan mozognak a pesti klubokban és az óriási irodaházakban. Az *Angst*-ot, ahol az ábrázolt „város egyenlőség és bizalmon alapuló rendszerében” <en>, bizalom ide vagy oda, nagy kedvvel vezeti félre az olvasót, más is értheti. Az *Angst* jól kitalált és jól megírt könyv, lehet hibáival együtt dicsérimi, lehet különböző áramlatokhoz sorolni, benne idézetek után keresgélmi – egyszerűen ad feladatot az olvasónak, aki akár az ünneplésre is hajlamos lenne. Ha az utolsó fejezet kiábrándító nihilizmusa után van még kedve hozzá.

KOCSIS LILLA

Nagy Gergely: *Angst. A városi harcos kézikönyve*, Ulpius-ház Könyvkiadó, Bp., 2007

lékekből, álmokból és lázálmokból mozaikszerűen épülő, emberléptékű, elhagyott múlt, mely fokozatosan egyetlen, szuggesztív szimbólummá növekedik: a bizakodó fiúcska alvó társak közt a segesvári pályaudvar 'fülleget' sötétjében várakozik – hangsúlyos az utalás Dsida kultikus versére – a 'csatlakozásra'. Aztán a személyes emlékezet itt megszakad, s majd csak a csángóföldi úton – *akik elcsángáltak* – szakad föl ismét. A kötet zömmel hibátlanul, arányosan komponált elbeszéléseket tartalmaz, itt – olvasatom szerint a kötet kulcs-elbeszélésében – fordul elő kisebb szerkesztései törés: hirtelen zuhanunk Nagyvárad után a csángófalvakba, ahol a fiatalberek meghallgatnak egy balladát történetet, belesodródnak egy lakodalmi menetbe, majd eszméletlenül részegedve látomásaikban megelevenedik az általuk is eltöltött, be nem vallott és nem vállalt múlt. Az a múlt, amely identitásuk legrégebbi – mintegy a tudatalattiból föltörő vulkán, úgy elevenedik meg képzeletükben, látomásukban az *ezeréves* múlt: „Így állhattak itt őseink is, előttük a Kárpátok fekete vonulatai, melyek mögött az ismeretlen, még meghódítatlan terület, s itták az erjedt lótejet, nagy, lusta kortyokban folyt le torkukban az ital, miközben álltak a mokány ázsiai lovak meleg párájában, beszívták jó mélyen a trágyaszagot, s már ők is érezték, hogy tovább kell menni, itt nem lehet megállni...” S majd: „Néztük a múltat”, mely „egyetlen pillanattal a miénk volt” – ez a megrendült vallomás az egész identitásvesztés kulcsa, a ráismerés azonban tragikusan groteszk módon a fiúk részegségében történik meg.

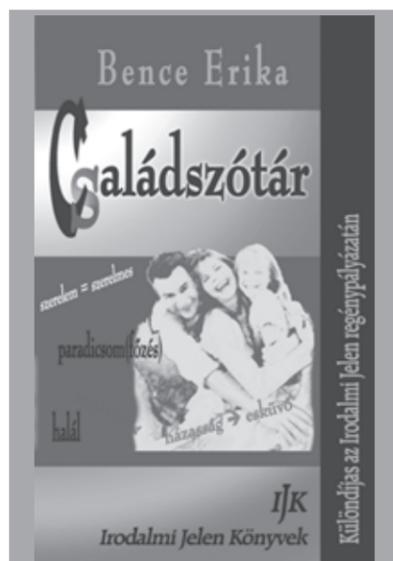
A fentiekből is kiderülhet, hogy Vincze Ferenc elbeszéléskötetének egyik fő erénye a jól strukturált kompozíció. 'Macskás' elbeszélései önmagukban hibátlan groteszk életképek, a konfessziós elbeszéléslánc darabjai szépen ívelő lírai vallomások, ám e kétféle modell bonyolult és sejtelmes, az olvasót bizonytalanságban hagyó egymásba játszása teszi kivételessé a kötetet. A posztmodern prózatapasztalat szerint itt is minden mindennel összefügg, a látszólag fölösleges dolgok a kötet végére rendre a helyükre kerülnek. De nem formai játék az elrendezés, hanem világképteremtő és létértelmező célú. Nem lehetünk bizonyosak abban, hogy e két szöveg ugyanakkor a fiúnak a két énjét jelöli-e, ahogy Tihamér lenne az, aki elvesztette a saját múltját, és azért nem lehetünk bizonyosok, mert úgy vesztette el a múltját, hogy már semmilyen formában, hiányában sincs jelen tudatában a múlt, sem a személyes, sem a kollektív múlt.

Vincze Ferenc nagy igényű elbeszéléskötetében az országváltásra kényszerülő identitásvesztését kísérte megírni. Elbeszéléskötete nem hibátlan, a szétfutó szálak egymásba játszása helyenként elkötetlen – ezekre egy gondos kiadói szerkesztő fölívhatta volna a szerző figyelmét, amint néhány zavaró stilisztikai melléütesre is (a páros testrészeket nem tesszük többes számba, ill. indokolatlanul sok az 'azonban' előfordulása), de mindenképpen rokonszenves erőteljes és koncepcionális pályakezdemény Vincze Ferencé.

PÉCSI GYÖRGYI

A szótárregény műfaja ismert a magyar és a szerb irodalomban egyaránt, így a Szerbiában élő magyar író számára nem újdonság ez a történet linearitását megbontó, egymástól elkülönülő, ugyanakkor egymásra utaló egységekből épülő szövegalakzat, ami voltaképpen nem szünteti meg a regényidő valahonnét valahová tartó egyirányúságát, hiszen a sajátos – betűrendbe állító – rendezési elv nyomán az olvasóban végtére is összeáll a történetmondás óhajtott szukcesszivitása.

A mű címe – *Családszótár* – történetiséget sugall, hiszen a család soha nem egy megállapodott tér-idő pillanatban létezik, az pedig, hogy ez a szótár nem A-tól Z-ig tartalmaz szócikkeket, hanem A-tól Sz-ig, az első szócikk az abortál, az utolsó pedig a szülés, egyértelművé teszi, hogy egy női szempontból láttatott, a gyermeket fókuszba helyező családtörténet fogalmazódik meg a műben, ami, miként a szerző jelzi az előszóban, regénynek is nevezhető. A hosszabb-rövidebb történetemlékek szótárszerű elrendezése spekulatív jellegű, nem rejtett célja az olvasás egyirányúságának és folyamatosságának felrúgása, az elbeszélő történet hálószerűségének megteremtése és átjárhatóvá tétele. A szócikkek belső utalásai és hivatkozásai rá is kényszerít(het)ik az olvasót, hogy a történetet keresztül-kasul járja át. Az író benne áll saját, bevallottan életrajzi ihletésű történetének elbeszélésében, így a történetre nem nézhet kívülről, hiszen az általa, „a világban való jelenléte” nyomán képződött meg. Az író ugyanakkor az elbeszélésre mint szövegre tekint, kívülről szemléli, szócikkekre bontja, elemeit tologatja, rendszerezi, utalásaival viszonyba állítja őket. Ahhoz, hogy megszülethessen ez a nagy ívet átfogó, de ívelését csak részleteiben megjelenítő prózai vallomás, a szerzőnek egyszerre kellett belülről látnia családjának életét és kívülről szemlélnie annak szöveggé alakulását. A szócikkekben ennél fogva definiál, értelmez, elbeszél, idéz, utal, kommentál, elbeszélői szövege első személyű, de az egyes és a többes szám között gyakorta váltó, egyikkel a személyességet, a másikkal az általános érvényűt nyomatékosítja, egyben e váltásokkal ritmizálja a szöveget, akárcsak az összetett és egyszerű, illetve tömör mondatok egymásutánosságának ismétléseivel.

Bence Erika: Családszótár, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2007

Bence Erika nyílt és őszinte író – ez alapozza meg az általánosan és konkrétan, de leginkább autobiografikusan értelmezett család – „a »kisgyűlölet« kútja” – életének, kapcsolat- és viszonyrendszerének, létfelfogásának, pletykáinak és meghatározó döntéseinek, markáns magatartásformáinak belülről láttatva, kendőzetlen szólamát. Bence Erika ugyanakkor az irodalom egyetemi oktatója, gyakorló kritikus, ennél fogva válik számára egyértelművé a mű történetének a kívülről, tehát nem az azt megélt, hanem az azt megíró szemszögéből való megfogalmazása. El egészen a saját műalkotása főbb jellemzőinek definiálásáig, így olvasónak, kritikusként nem kell a meghatározások felett tépelődni, azokat már készen kapja, nyugodtan elmerülhet a szövegben, illetve a szöveg által kínált lapozós, összekapcsolós, újra- és továbbértelmezős játékban. Érdemes idézni az *Útmutató a szótárháznál*hoz rész egy bevezetőjét, amiből szakmai tekintetben minden kiderül a műről: „Típusát tekintve szakszótár, mely a szűkebb és a tágabb értelemben vett család (a család és egy család) szinkron és diakron történetét tárja fel. Központi motívuma a gyermek, szervező elve a nyíltság, látószövege perifériáról betekintő.” Ez a szerző objektív hangja. A szubjektív pedig, ami életessé teszi az objektív, pár sorral alább következik, ahol arra mutat rá, hogy szótárban csak olyan szócikkek szerepelnek, amelyekhez a család életét közvetlenül meghatározó jelentések kapcsolódnak. Itt kérdezi: „Amely: milyen élet? Mondjuk: kudarcos. Mire való a szótár, ha nem a fogalmak pontos tisztázására...”

A *Családszótár* olyan sötét horizontú szemléletben fogant, hogy saját témája létjogosultságát is megkérdőjelezi, emlékeztetvén, hogy az ember saját gyereke nem lehet regénytéma, meg hogy kit érdekel például az após és a vej összebékülésének története, partikuláris dolgok ezek, nem tartoznak az olvasóra. Ezek a – külső – vélemények nem tántorították el a szótáríró, hiszen ő e személyes mozzanatok által nem saját családi legendáriumát kívánta kialakítani, hanem leszámolni a közösségi normarendnek a másságot elutasító hajlíthatatlanságával, kiírni magából személyes lázadásának történetét, és felmutatni, hogy véleménye van a dolgokról. Nőként, anyaként, háziasszonyként, értelmiségiként, íróként, kisebbségben élőként kisebb-nagyobb közösségekbe tartozóként társadalmi viszonyrendszerben él, és e rendszer világos előtte, állásfoglalását az olvasó számára is világossá teszi. Prózája a léten aluliség élethelyzetéből fakad, ami közepette a boldogsághiány uralkodik, ahol a boldogtalanság minősül a lét esszenciájává, elemi létállapottá.

A történelem sorsfordító eseményeit feldolgozó, ráadásul valós történelmi személyt az elbeszélés középpontjába állító regények alapproblémája a hiteltelenség elkerülésének megoldása. A hitelesség illúziójának megteremtésére egyfelől számos eszközt kifundáltak az írók, másfelől pedig

az olvasó már eleve olyan képlékeny, kategorikus jellegjegyeket nem követő műfajnak tartja a regényt, hogy elfogadja, vagy inkább megérti a történelmi regény fikcionalitásának túladását. Az Írországból élő Kabdebó Tamás regénye egy harmadik ágat képvisel a historizmus¹ és a fikció műteremtő egysítése terén, annak a lehangolt hely- és korismeretnek, a geopolitikai ismérveket a biografikus tényekkel bizonyosságot keltő elegyítésnek, az ábrázolt korra jellemző nyelvi rétegeknek az elbeszélés születésének idejét minduntalan „képbe hozó” nyelvi alakzatokkal együtt görgető eredményét, ami nyomán a hitelesség kérdése fel sem merül, az olvasó nem érzékeli az elbeszélés historiográfiai, sem poétikai probléma-mivoltát.

Pedig még a mű címe se utal regényre, semmiféle fikciós műfajra, sokkal inkább számíthatnánk nyomán esszére, történelmi értekezésre, monográfiára. Ez utóbbit Kabdebó Tamás már korábban megírta, és 1990-ben *Blackwell küldetése* címen megjelentette, ez a háromszáz könyvoldalt meghaladó dolgozat a mostani, 230 oldalas regény tudományos-történelmi, egyben hitelt adó háttere.

A regényben a reformkor, a forradalom és a kiegyezés korát idézi fel a szerző egy korabeli, brit politikai és gazdasági érdekeket szolgáló, jó tollú, a kém rátermettségét és a politikai

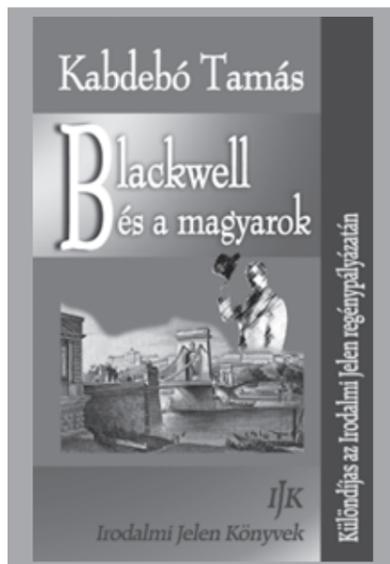
Az Irodalmi Jelen regénypályázatának három különdíjas alkotásáról

elemző élelétését egyesítő diplomata élettörténetén keresztül. Hőse, Joseph Andrew Blackwell valós történelmi személy volt, miként a regényben felvonultatott alakok zöme is az. Blackwell brit alattvalóként, osztrák vejként, európai utazóként, kereskedelmi, majd diplomáciai szolgálatban álló ügynökként, diplomataként beható ismereteket gyűjtött a korabeli Közép-Európáról, s a későbbi geopolitika megelőzőjeként tanulmányozta a térség politikai földrajzát, az államok kialakulását, stratégiai, politikai, gazdasági helyzetüket, szövetségi és hatalmi viszonyait, nemzetközi kapcsolatrendszerüket, egymásra utaltságukat. Elemzése során viszont nem merült el a geopolitikai determinizmus formális következtetésekébe, hanem a személyes karaktert, a társadalmi közhangulatot, a politikai és szellemi világ jellemzőit, a tömegpszichológiát is beépítette analitikus gondolatmenetébe, így messze előbbre látott azoknál, akik hivatalból, és kényelmesebb pozícióból készítették politikai előrejelzéseiket, egyes prognózisai szinte látnoki jegyeket viseltek magukon.

A magyarországi eseményeket 1821-től 1867-ig áttekintő regényben a diplomáciai csatornákon áramló információhalmaz és az elbeszélő magánéletének eseménytömkelege áttekinthető, érzékletes, poétikailag megszerkesztett képbe rendeződik. Ki más mondhatna olyan jellemzést a magyar történelem egyik emblemikus alakjáról, hogy Kossuth „nagy demagóg, igen gyakorlatiatlan ember”, mint egy kortárs, aki ráadásul külföldi, és csak áttételesen érdekelt a magyarság ügyében? Miért ne hinnék az elbeszélőnek a pesti március 15-i eseményekről való tudósításában, amikor tudjuk, hogy nem szemtanúként beszél, hanem csak azt foglalja össze, amit Pozsonyban hallott a történésekről? Az elbeszélő távolságtartás és a narratív intimitás dinamikus ütköztetése olyan írói kvalitás, ami életessé és hitelessé teszi a regényben szerepeltetett történelmi személyeket.

Az egyes szám első személyű elbeszélő a napló műfaját használja fel a történet(i) elbeszéléséhez, ám a naplót levéllel indítja (és zárja), majd narrációja az emlékirat stílusjegyeit ölti magára, egyfelől nyomatékosítva, másfelől kihasználva, hogy a napló nem tiszta műfaj. Blackwell naplójáról az V. fejezetben derül ki, hogy „konstruált”, vagyis mégis inkább emlékirat, fikatív, autobiografikus, (geo)politikai kordokumentum.

A bámulatos helyismeret, a képviselőházi történések, az utazások leírása, a nevek, dokumentumok, megfigyelt szokások, viseletek, magatartásformák garmadája, a korhangulatot idéző nyelvi réteg mozgatása, a személyes, a családait, a társadalmi dramatizált egységbe öltő narráció mögött mindvégig az autentikus elbeszélő – akinek nem titkolt irodalmi ambícióira (Blackwell még magyar tematikájú drámát is írt) többször is utal az élettörténet – megnyerő, regényes előadását, nem pedig a fikció megképződését érezzük.

Kabdebó Tamás: Blackwell és a magyarok, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2007

Tar Károly könyvének címe, amit a regény kilencedik fejezetének ironikus szövegkörnyezetéből² emelt ki az ábrázolt világ kizárólag ironikus megélhetőségére utaló Szergej Dovlatov-i fanyarsággal, maga is ironikus, disszonáns, groteszk és talán abszurd is, akár a világ, miként azt a regény beszélője látja. Alcíme pedig – *Külső könyv* – kezdetben értelmezhetetlen, hiszen nem tudjuk, mihez képest külső. Az olvasás során derül ki, hogy ezzel a könyvtestként megképződött szöveggel párhuzamosan folyamatosan íródik egy lezáratlan, alakját minduntalan változtató, önmagát fölülíró belső könyv is, egy, a végtelenséget megcélzó permanens esszé, amely az önvizsgálat útján kívánja megismerni a minden pillanatban lezáruló, és újra kezdődő világot.

Tar Károly krúdys zamató, hosszan kitarított mondataira ügyel leginkább, ízeket, hangulatokat, gesztusokat ejt rabul általuk, és lassan, kényelmesen ízelegeti őket. A mondat fontosabb számára a tényeknél, ezért író, nem pedig szóesztérgályos, így szövegében a vasárnapi ebédnél Anti bácsi, az egyéniséggel rendelkező magántaxis ül asztalhoz, egy bekezdés után pedig már Gyula bácsiként falatozik. Persze nem az a fontos, hogy akkor végtére is Gyula-e vagy Anti, hanem a mondatok, amelyek oly inycsiklandóan gözölögnek, csábosan remegnek, zsírosan csusszannak, akár az ünnepi menü a hajdanvolt asztalon. A mű végén a szerző viszont rácsafól, hogy figyelmetlenségről lenne szó: „Mit kezdjen az ember egy duzzogó hössel, aki egykor Lajos volt és most valamiért Jenci névre hallgat?” – írja erre vonatkozóan. Elbeszélésében a névcseré mód-szerűsége válik, a lényegében autobiografikus mű alanya és beszélője különböző neveket használva van jelen a szövegben, amely előtérbe hozza az életrajziaságot, a vallomosságát, a jelent, amiről csak „kiokádni” lehet a mondatokat, miként a föld teszi a Biblia szerint az ő lakosaival. Nem tudható pontosan, hogy előtte a szerző zabált-e be a világból, vagy a jelen habzsolta-e fel az író, vagy éppen a múlt tette ezt vele, ezen hatások egymásra utalásáról összetett, pontosan fogalmazott mondatokból épített öntörvényű szövegvilág tanúskodik, s amivel „a jelenből a mindig szebbnek képzelt jövőbe csavarodó mondatok” révén kell megküzdenie az íróknak, hogy meg szabaduljon a „szebbnek képzelt” jövő mögött rejtőző (halál)bizonyosság fogvacogató rémületétől.

Az elbeszélő jövőbe fordulási igyekezete saját belső egyensúlyának megteremtését célozza, ám az óhajtott harmónia helyett egyre fokozódó zaklatottságra utalnak az egyébként végig kiegyensúlyozott mondatok. Megszólalásának hőfoka meghaladja a próza tűréshatárát, és a líra hevületéhez közelít, a beszélő egyre inkább megnyíló lírai alannyá válik, és egy izzásig hevített tudatregényben ölt szövegtestet.

A Kozlovározt született, Svédországból élő Tar Károly – kétségtelenül egyenlőségjel tehető az író és a regény elbeszélője közé – befelé figyel, eközben azt is látatja, ahogy a környezetében tapasztalt lecsapódni

Tar Károly: Szerenád, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2007

gondolatai között. Ennélfogva olyan témákkal is foglalkozik, amelyek inkább publicista tollára kívánkoznak. Ezek fölötti töprengése viszont meghaladja a közírás elvárás-horizontját és stílárius követelményeit, így parázs intenzitású prózává szerveződik. Gondolkodásában igyekszik fölfedni azokat a szálakat, amelyek mindent mindennel össze fűznek, ezért számos, bölcsességként értelmezhető idézetet illeszt szövegébe, a mű első fejezetét jószerével megismétlő záró fejezet pedig egy olyan regényszerkezetre utal, amely hathatósan mimeli a gondolkodás befejezhetetlenségét, az újra- és újragondolás, az örök kételkedés igényét.

Az idézett Marcus Aurelius továbbgondolásra serkentő megállapításai, Szókratész és Plátón bölcsellete (és számos egyéb idézet) minduntalan arra inti az elbeszélőt, hogy a szavak pusztá egymás mellé rakogatása helyett értelemmel felruházott, mások által újra- vagy továbbértelmezésre érdemesülő mondatokat alkosson, az üres és „mögöttes” beszéd helyett tartalmasan és egyenesen fogalmazzon/éljen, így világ- és önmegértési kísérletében (esszé-tikus tudatregényében) természetesen bukkanak fel egyesek között a morálfilozófiai gondolatokat generáló vallásbölcselati kérdések. Az önfaggató, a világra rákérdező esszéprózája kizárja a lineáris történetmondás folyamatosságát, a történeteket és azok elbeszélését viszont nem. „Az idő, ha oly törekeny és pazarló is, apró történéseiben megfogható” – véli az író, és e meggyőződését módszerrel téve, az időt megfogó apró történések elbeszéléséből építi fel, mintegy rekonstruálja regényének önéletrajzi vonatkozású vezérszálát, miközben humorával, ironiájával és önironiájával megkapó, olvasmányos stílusú szövegeket hoz létre. Önmegismerési és önmegértési (esszé)kísérletei során önmagából megalkotja hasonmását, hogy legmegelőbb partnere és opponense legyen termékeny vitái során, múltjának rekonstrukciójában vagy éppen szürrealis és fantasztikus álmaiban.

FEKETE J. JÓZSEF

¹ A történelmi események és figurák mából való megidézése értelmében, anélkül, hogy a szerző „történelmi álarvosbálók rendezésére törekedjék.” (Marosi Ernő)

² „A helyszínen egy – a nagyközség lelkes fiaiból összeállított – csapat dobbal, cintányérral és más ütőhangszerekkel felszerelten a legfelsőbb vezetőt dicsőítő műsorral kedveskedett a tehéneknek és az akció záró momentumára meghívott aktivistáknak.”

Száz évvel Koestler születése után, több mint fél évszázaddal regénye világsikere után Körmeny Zsuzsanna egy példamutatóan alapos, kiválóan dokumentált, tárgy-szerű és okos Koestler-pályaképpel lepelt meg bennünket. Pedig megtehetné volna, hogy miután Orwell-kismonográfiájáról alig-alig vett tudomást a honi kritika, legyint az egésze, és legújabb munkáját angolul vagy németül adatja ki. Hiszen egy ilyen élet-és életmű-szintézisre a világnyelveken is nagy szükség van, de különösen hiánypótlónak látszik e mű azokban a kultúrákban, amelyek több-kevesebb joggal a magukénak mondhatják vagy mondhatnák Koestler életművét.

Mi is ezek közé tartozunk.

Arthur Koestler a Szív utcából

„Arthur Koestler legyen végre a miénk, csak annyira legyen a miénk, amennyire a világé. Vagy egy kicsit jobban.” Ezekkel a szavakkal zárja könyvét a szerző, amelyek pontosan tükrözik alapállását: nem „magyar szemüvegen” át olvasni Koestler életét, mégis, már-már szemérmesnek mondható méltósággal kiemelni a magyar összefüggéseket, egy csipetnyivel több odafigyeléssel és szeretettel, mint azt egy angol vagy svéd szerző tenné. A 20. század egyik legnagyobb hatású írójáról hiánypótló, mit hiánypótló, vákuum-pótló, ékeltlen fehér foltot megszüntető magyar szakmunka született, barátságosan olvasható stílusban – kell-e ennél több?

Azt írom, „legnagyobb hatású író”, fönnebb pedig, hogy „regénye”. Mintha csak egyetlen regényt írt volna. Jónéhány nagyszerű könyvet írt (ezeket Körmeny Zsuzsanna rendre végig is veszi), mégis, mindannyian tudjuk, melyik Koestler „regénye”. Az, amelynek köszönhetően a múlt század egyik legnagyobb hatású írójává lett, persze ne szépirodalmi hatásra gondoljunk, hanem egyáltalán, hatásra, olyanra, amely képes befolyásolni százmilliók gondolkodását, oldani a lelkiismeret paralizisét, ébreszteni a hibernáló erkölcsi érzéket, alakítani a történelmet, aláinni a birodalmat. Azt is mindannyian tudjuk, hogy bármilyen figyelemre méltóak legyenek is Koestler egyéb művei, ha nem írja meg *Sötétség délben* című regényét, ma legfönnebb az angol köztudat tartaná számon, s Körmeny Zsuzsanna sem írt volna róla könyvet.

Koestlerről a magyar olvasó keveset tud. Körmeny Zsuzsanna felvázolja az író alakja köré a kontextusokat, első sorban a politikait, de a kulturálisat is, amely életét és életművét értelmezhetővé teszi, fontos referencia-pontokat, fogódzókat kínál. Ám eközben kíváncsiságunkat annyira felébreszti, hogy merőben hálátlan módon még többet, sőt mindent meg szeretnénk tudni arról, hogy kortársai közül, legalább az angolok közül, kivel milyen összefüggésbe hozható, ideértve politikusokat és

művészeket, az összes argonautát, aki hőse, vagy csak szereplője volt a 20. századi nagyeposzban. (Koestler és Orwell kapcsolatának elemzése egyébként kiemelkedő írói teljesítmény, a könyv önálló esszéként is élvezetes részlete.) Vagyis a maga teljes dinamikájában volna jó megismerni azt a hálót, eszmék, emberek és történések áramló folyamatrendszerét, amelyben Koestler és életműve véglegesen elhelyezhető.

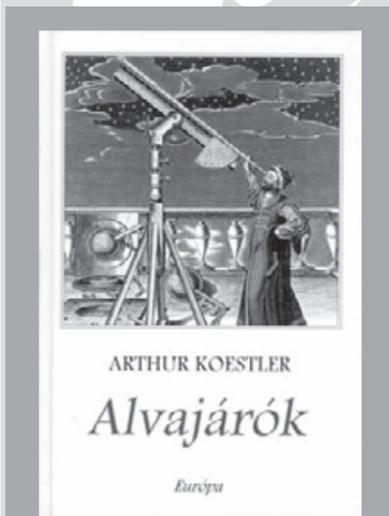
Ez persze lehetetlen kívánság. Éppen ezért a kérdést, hogy azoknak az utaknak a mentén, amelyek a Szív utcából elszármazott fiú oly sok honfitársát vitték az összeomlás után Bécsbe, onnan Berlinbe, onnan olykor tovább Moszkvába, de Párizs, London és Amerika felé mindenképpen – nos, a kérdést, hogy Koestler e városokban hány magafajta ifjú művésszel futhatott össze, a könyv csak futólag érinti. Úgy értem: hány magafajta, magát egészen addig (de adott esetben élete végéig) magának tartó, gyakran (de nem mindig) németül is anyanyelvi szinten beszélő, gyakran (de nem mindig) zsidó polgári vagy kispolgári környezetből származó ifjú íróval, költővel, filozófussal, társadalomtudóssal, festővel, szobrásszal, építésszel, fotográfussal, zenésszel, fizikussal. Olyanokkal, akikkel már a pesti kávéházakban is találkozhatott. Vagy találkozhatott volna. Sokukkal találkozott is. (Ha nem a kávéházban, hát előadásokon, pl. a Galilei körben. Vagy a Városligeti fasorban stb.) Egy bekezdésnyi nevet fel is sorol a szerző, hozzáfűzve: és a névsor folytatható.

Nagy kár, hogy nem folytatta. Így is a magyar sorsvonalak izgalmas párhuzamossága vagy találkozási villódzik a könyvben, említünk meg csak olyan epizódokat, mint Déry Tibor kimentése a börtönből, amikor is a Koestler által mozgatott szálak egészen a Kremlig vezettek. Akkor is megtett volna érte mindent, ha nem ismeri személyesen: de ismerte, még a Jégbüféből, azaz az Icebarból, ezt Vas Istvántól tudjuk. Jó lenne Déry emlékeit is ismerni Koestlerről, vagy legalább korabeli leveleit, olyanokéval együtt, mint Havas Andre, Németh Andor, Ignóus Pál stb., „és a névsor folytatható”. És vajon Márai és Koestler mit gondoltak egymásról?

Teller Ede élete. „A Fasortól a Szovjetuniót térdre kényszerítő csillagháborús hadviselésig”. Jó cím lehetne, s hogy e történetben Koestler alakja hol bukkan fel (egyébként nem a Fasorban), szerzőnk ezt is megosztja velünk. Helyében talán (még)

Az *Alvajárók* igyekszik leszámolni azzal a nézettel is, mely a tudomány fejlődését egyetlen felfelé ívelő töretlen vonallal szemléltetné. Mint arra Csányi Vilmos a magyar kiadáshoz írt előszavában rá is mutat, Koestler munkája „az elismerések mellett sok vitát, dühös támadást is kiváltott, mert romba döntötte a tudomány és az igazság, a tudós és a tudomány viszonyának konzervatív felfogását, a folyamatos haladásban, az embertől független örök igazságok létezésében való hitet.” Az első és második rész a görög tudomány és filozófia tárgyalását végzi el, rámutatva arra a tényre, hogy a heliocentrikus világkép Arisztarkhosz nyomán már az i. e. III. században is ismert volt, így a csillagászat jó pár évszázadon át állt egy helyben, hamis nézeteket hangoztatva. Téves ugyanakkor az a közkeletű elképzelés, hogy mindennek oka a hitet vakon hirdető és terjesztő egyház: Koestler idézi X. Leónál, VII. Kelemennél és III. Pálnál bizalmi pozícióit betöltő Nicolaus Schönberg bíboros Kopernikusznak írt levelét, melyben biztosítja a kanonokot támogatásáról, és kéri, hogy amilyen gyorsan csak lehetséges, küldjön egy példányt elméletének ismertetéséből. A szerző rámutat arra is, hogy a tudósok egyáltalán nem kellett olyan heves támadásoktól tartania az egyház részéről, mint azt a személye köré fonódott legenda állítja; Kopernikusz sokkal inkább félhetett a nevétségessé válástól, vagyis az akkori tudományos berkekből érkező elutasító reakcióktól.

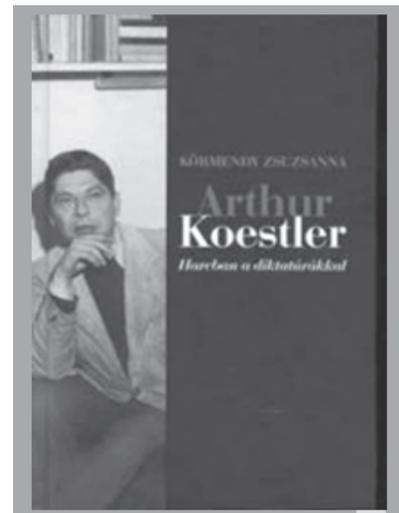
Arthur Koestler: *Alvajárók*, Európa Könyvkiadó, Bp., 2007

jobbban hangsúlyoztam volna, hogy a kommunista világbirodalom összeomlásához e két Budapestről a nagyvilágba érkezett ember együttvéve talán jelentősebb mértékben járult hozzá, mint bármely két másik ember együtt. (Talán Orwellt és Reagan elnököt leszámítva, mármint kettejük összeadott hatását.) Igen, ha még 1956-ot is hozzávesszük, Budapest egy baljós csillagzat komponense a világkommunizmus horoszkópjában.

Ez persze már egy másik könyv témája kellene, hogy legyen, és abból talán azt is meg lehetne tudni, ismerte-e Koestler Balázs Bélát és testvérét, egykor Kafka Margit férjét, Bauer doktort, akit ugyanazok végeztek ki, mint Rubasovot. Vagy: ismerte-e a Berlinből Moszkvába, onnan Londonba költöző Péri Pétert, aki 1924-ben mauzóleumot tervez Leninnek, később pedig John Berger barátja és regényhőseinek modellje lesz – és egyáltalán, mit lehet tudni pl. Berger és Koestler viszonyáról, akár volt ilyen viszony, akár nem volt. Hasonlóan izgalmas kérdés az angol íróvá lett magyar költő, Reinhold Alfréd, azaz Alfred Reynolds alakja, akinek élete ugyancsak Budapestről indul (Radnóti Miklós osztálytársa, ő ismerteti össze későbbi feleségével), és Palesztinán keresztül vezet az angol hadseregig, hogy a háború után Bridge Letters néven egy olyan szellemi kör kiadványát szerkessze, amely Orwellel is kapcsolatban áll.

De mindezt már igen nagy igazságtalanság volna számon kérni a szerzőtől. Hiszen ez az öt és félszáz oldalas remekmű, a kismonográfia és a nagymonográfia határán, magabiztos és izgalmas analíziseivel és interpretációival így is rengeteg információt tartalmaz: a főnt említetteket tehát szerényen javaslatként nyújtjuk át a szerzőnek munkája következő, nagymonografikus terjedelmű kiadásához, amelyek elkerülhetetlenül meg kell történnie.

SZÖCS GÉZA

Körmeny Zsuzsanna: *Arthur Koestler Harcba a diktatúrákkal, XX. Századi Intézet, Bp., 2007*

Arthur Koestler *Alvajárók* című könyve – melyet magyarul az Európa Könyvkiadó 2007-ben már nem először jelentetett meg – Kopernikusz, Kepler, Galilei és Newton életének és munkásságának bemutatásával tárja fel a bolygók mozgását állító elmélet érvényre jutásának viszonyosságait. Saját bevallása szerint két cél vezérelte: az egyik, hogy az átlagolvasó számára is érthetővé tegye a különböző teóriák sajátosságait, mindezzel csökkentve a humán- – illetve a természettudományok között tátonog szakadékokat. Ennek megfelelően a különböző elméletek részletes és alapos kifejtését hajtja végre, elemelve a vitákat kiemelendő pontokat. Kétségtelenül ezek a könyvnek legnehezebben

A homár és a világegyetem

befogadható részei; bármennyire is próbál a szerző megfelelni a közérthetőség kritériumának, a matematikai egyenletek levezetése egy, a természettudományok terén átlagos műveltséggel rendelkező olvasó számára csak többszöri nekifutás után válnak érthetővé. Ugyanakkor érdemes kísérletet tenni ezen fejezetek megemésztésére, hiszen értékes és hiteles információkat kaphatunk.

A másik elképzelés már némileg „forradalmibbnak” tekintendő: Koestler ugyanis mindent megtesz, hogy lerombolja az általa bemutatott tudósokat övező legendákat, illetve „lesegítse” őket arról a talapzatról, melyre a „tudományos mitográfia” helyezte személyüket.¹ Így hát annak, aki a történelem e meghatározó figuráiról alkotott hagyományos képet szeretné viszontlátni a könyvben, csalódnia kell; Galilei például egyáltalán nem Brecht, illetve Németh László által elgondolt megkínzott, a sötét hatalom által árulásra késztetett tudósként tűnik fel a tudománytörténet Koestler által feltárt színpadán. A szerző inkább egy kevésbé heroikus, ám talán emberibb személyiség életét igyekszik bemutatni, kinek tévedései és hibái éppolyan mértékben idézték elő a későbbi eseményeket, mint az egyházi személyek mesterkedései. Hasonlóan Kopernikusz sem az a rejtőzködésre ítélt zseni, akinek általában elképzeljük: alakja egy visszahúzódó, a konfliktusokat fel nem vállaló kanonokká töpörödik össze, aki leglényegesebb felfedezését az elliptikus mozgásról hibás számításainak köszönheti, így egy tollvonással át is húzza.

Arthur Koestler 1959-es munkája így igen közel került Thomas S. Kuhn gondolatvilágához, melyet a tudós 1970-ben, *A tudományos forradalmak szerkezete* című könyvében tárt a nyilvánosság elé. Az *Alvajárók* szerzője ugyanis szintén azt vallja, hogy egy-egy elmélet érvényre jutása, illetve leváltása az adott tudományos közösség által elfogadott szabályrendszer alapján történik. Vagyis a heliocentrikus világkép elfogadását nem egyszerűen egy külső (egyházi) hatalom tiltja meg; az azt tagadó paradigma sokkal szilárdabb pozíciót foglalt el, sokkal meghatározóbban uralta a csillagászat diskurzusát a tudomány berkein belül, semmint, hogy könnyen megkerülhető lett volna. A fejlődés megtorpanásáért a téves teóriákban való hit, illetve azok mindenáron történő fenntartása (melyhez valószínűleg köze van a tudományos életben folyó pozícióharcoknak is) legalább annyira felelős, mint a vallási tanok bigott és szűklátókörű hirdetése. Koestler egy paradigmaváltás hosszú történetét ebből a szempontból írja meg, próbálva bemutatni azokat a politikai, egyházi, tudományos és személyes szinten zajló folyamatokat, melyek az igazság érvényre jutását akadályozták, illetve segítették.

Teljesen értelmetlen olyan kérdésekre keresni a választ, hogy miért épp az ember számára vált elérhetővé a világegyetem mélyebb rétegeinek ismerete. A teológia, a manapság divatos misztikus elképzelések, vagy az evolucionista elméletek mind-mind más szempontú válaszokat adnának, így az eredmény valószínűleg egy végeláthatatlan vita lenne. Ugyanakkor érdekes tény, hogy bizonyos fajoknak már eleve esélye sincs a fejlődésre: Koestler példaként említi a homárt, melynek központi idegdúca és agya gyakorlatilag körbeveszi nyelöcsővét. Agyának növekedése gyakorlatilag megfojtaná az állatot, így e faj az evolúciós fejlődés Koestler által „szerencsétlennek” titulált zsákutcája. Az árapály-jelenség mögött álló folyamatok megértése örökre rejtve maradnak számára, pedig vízi élőlény lévén, erre még talán szüksége is lenne. Szemben a homárral, az ember szellemi fejlődését nem a természet, hanem saját maga gátolta és gátolja. A jelen idő használatra indokolt, hiszen, mint arra Arthur Koestler is figyelmeztet, a huszadik század technikai fejlődése mögött a szellem háttérbe szorult; mint záró soraiban írja: „a valóság számszerű minőségének hipnotizált tisztelete eltompította érzékenységünket a morális értékek iránt”. Ebből következően továbbra is fennáll annak lehetősége, hogy végül az embert is agyának növekedése pusztítja majd el.

SERESS ÁKOS

¹ Az idézetek forrása a könyv hátlapján található.

Berlinbe még Stirlitz is visszament, igaz, öt küldték, hogy maradjon és élje túl, hát hogyan mennének manapság művészek a fokozatosan Európa kulturális központjává váló, s a kontinens történelmének minden szegmensét magán viselő német fővárosba. Summer in Berlin, énekelte nekem az Alphaville, ez a német szinti-pop banda 1984-ből, ahonnan már csak tíz év a Berlin Paradéig. Wim Wenders kétszer is megutaztatott a film világán keresztül a Fal előtti és utáni berlini flingbe. Hogy azután berlini gyermekéveikről írott visszaemlékezéseik révén Walter Benjamint és Nicolaus Sombartot tegyük meg időutazó idegenvezetőnknek. Berlinről mindenkinek van egy képe, ha tanult, látott, kitalált, megtalált, akkor olyan,

Berlini anizix

de kép, és minden esetben erőteljesen szimbolikus tartalmú, mely egy város virtuális, auratikus és időtlen létmódjára utal.

A magyar írók berlini, tágabb értelemben németországi rendszeres jelenléte, köszönhetően a DAAD Literarisches Colloquiumának, különleges fontosságú és integratív fejezetét alkotja az elmúlt negyedszázad magyar irodalmi történéseinek. A rendszerint egy éves kint tartózkodásra jogosító alkotói ösztöndíj kezdetől fogva anyagi segítséget, nemzetközi elismerést és publikációs támogatást jelent a külföldi szerzőknek mind a mai napig. A más nyelvű kulturális közegben történő létezés, az alkalom, a tapasztalatgyűjtés, a mindenkori honi szituációból történő kilépés rá is nyomhatja bélyegét az alkotásra, ha a soraira nem is, de a sorai közé bizonyosan. Az elmúlt negyedszázadban a legkülönbözőbb politikai-társadalmi helyzetből léphettek ki e másik világba a magyar szerzők. Valaki egy diktatúrából szabadul ki némi levegővétel erejéig egy szabadabb ország kulturális közegébe, valaki más éppen a rendszerváltás előszelét, sőt viharát élheti meg a kettős identitású városban, egy harmadik pedig már szabadságból érkezik egy jogfolytonos szabadságba, mely már egészen más arányokat, minőségeket és befogadhatóságokat nyújt állandóan alakuló, változó, Európát integráló formamutatóival.

A német kulturális nyitottság az, amely a vasfüggönyön túl életben tartotta a kelet-európai irodalmat. Hogy manapság a magyar irodalom jó keletű, ezt részben megelőzte a lengyel, orosz, délszláv irodalom rendszeres jelenléte is. Mindemellett persze nem csupán kelet-európai érdeklődés jellemzi ezt a befogadást, sokkal inkább világirodalmi, mely még mindig nem felejtette el az esztétikai és etikai együttálló paradigmák időtlenségének fontosságát. A jó mű számít, a távoli, az idegen életvilágát megfogalmazni tudó mű a mérvadó. Ennek a befogadó és invitáló szándéknak köszönheti egzisztenciálisan a szerző, hogy könyvei, ha hivatalosan saját anyanyelvén nem, de németül anélkül inkább megjelenhetnek, s a szűkös ideológiai-kritikai nézőpontokat messzemenően túllépve kerülhet dialógusba a különben hallgatásra

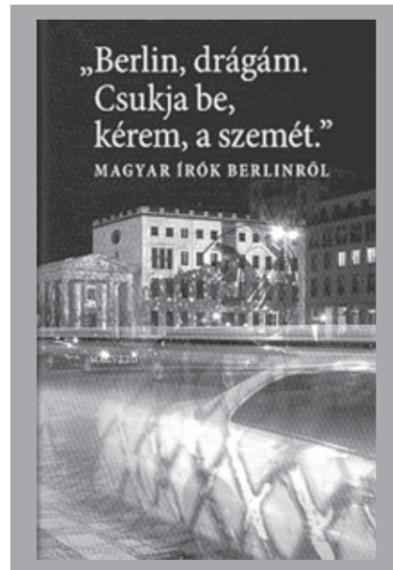
ítélt mű. Konrád György könyvei németül évtizeddel előzték meg magyarországi megjelenésüket. Kertész Imre itt lett íróvá. Földényi F. László esszéiben, könyveiben Berlin szabályos orientációs pontnak tekintik. Láng Zsolt éves tartózkodását marosvásárhelyi ütköztetéssel berlini könyvvé alakítja. És Berlinnek köszönhetjük az elmúlt másfél évtized legmeggrázóbb irodalmi gyászunkját is, Darvasi László, azaz Szív Ernő berlini fekete fizetést, melyben éppen a földrajzi távolság teremti meg a kollegiális-baráti búcsú rögzítését Bakó Andrásról, azaz Baka Istvántól.

A Berlin-antológia ezt a negyedszázadnyi kint-létet, tapasztalat-gyűjtést és pillantás-rögzítést örökíti meg. Húsz magyar szerző rövidebb-hosszabb tartózkodásának élménybeszámolója, berlini flangálása és meditálása, kétségbeesése, kínja és feloldódása, csodálkozása a közelebbi tárgya e szemelvényeknek. Nekem, történelmi nézőpontból, éppen a város időtlenségében a magyarországi másképp mért idő követése nyújt rendkívül izgalmas látéleletet az idegen hely és világ egyszerre biztonságot és kalandot nyújtó megélhetőségéről. Valaki önálló emlékművet alkot Berlinjéről szöveggyakorlatában, valaki más emlékezni kényszerül a korabeli lét elviselhetetlenségéről, egy harmadik naplót vezet, egy negyedik fikcionál, egy ötödik az érzéki bizonyosság útján közelít tárgyahoz, egy hatodik kifejezetten geopoétikai értekezést nyújt pillanatnyi lakhelyéről, és így tovább, húsz különböző változatban. Az egymástól időben távol írott szövegek évszámokat követő visszarendezésükben azt mutathatják meg, hogyan szabadul fel a mindenkori gúzsba kötött individuum, hogyan táru fel maga is a szabadság előtt. Konrád György, Dalos György emlékirata Berlinről elevebe vágó: itt a szilveszteri petárdák durrogása keveredik össze a puskaropogás víziójával, ott az ügynöki szaglálás nem ismer határokat. Oravec Imre, Kukorelly Endre szövegei kifejezetten a váltás, a változás időszakában születnek: az első mélyen emberi drámáról tanúskodik, hiszen a szerző tovább szeretett volna Berlineen jutni, ösztöndíját félrerakosgatja repülőjegyre, a még szabadabb, nyugatibb szabadság irányába, miközben ott helyben kell megélnie két világ határának nem csupán szimbolikus, de építő-történelmi lebontását; a második közvetlenül a berlini fal megszüntetése után találkozik a már átjárhatósága következtében dermesztő őszi-vevési viszonyrendszer képtelenségével. Hogy azután egy újabb „érkező” generáció, Darvasi László, Garaczi László már tulajdonképpen az újrendeződött, multikulturális és hihetetlen mértékben felpörgetett fogyasztói központ legújabb vívmányaival szembesüljenek. Irodalomszociológiai nézőpontból sem utolsó ez az olvasat. A tét ugyanis változik, s igen nagy mértékben. A kezdeti ritka lehetőséget az idő változásában felváltja a szinte mindennapos változatható látogatás. Kezdetben még akár a saját kézirat megírása lehetett a cél, most már az integrálódás, a német nyelvű megjelenés, ami további nyelvek, utazások és ösztöndíjak felé mozdíthatják a szerzőt.

Néhány fontos filológiai kérdés nyitva maradt a kötetben. Ilma Rakusa, német kiadáshoz írt utószava elsősorban német kö-

zönségének mondja el a magyar szemelvények, s azok berlini látéleteinek sajátosságait. A kötet DAAD-ösztöndíjasok Berlinről szóló antológiáját kínálja. Nem derül ki mégsem, hogy többek között Balla Zsófia, Bodor Ádám vagy Krasznahorkai László, akik ugyancsak a Literarisches Colloquium vendégei voltak, miért maradtak ki a kötetből? Mert nem írtak Berlinről? Akkor viszont nem a DAAD-ösztöndíjasok reprezentatív antológiája a könyv. A közölt szövegek alapvetően régebben született művek, ki így, ki úgy használta fel publikálási szándékával. Nem minden részlet végén olvasható azonban az írás dátuma, s ez azért zavaró, mert a kötet végén megtaláljuk a felhasznált szemelvények forrásadatait – de azok azóta már kötetbe avaszkodhattak. És nem ártott volna Ilma Rakusa rendkívül értő és pontos utószavához méltó magyar, ha úgy tetszik, a magyar olvasóközönség tájékoztatására építő utószót készíteni. Így lehet levadászni a netről, mégis ki mikor járt Berlinben egyéves ösztöndíjjal, egyhónapos kint-tartózkodással, a kötet melyik szerzője pontosan mikor és mennyi ideig, és a közölt szövegét pedig éppen melyik kötetek készítették. E kérdések éppen a magyar irodalom német jelenlétének pontosításához szükségesek. A három válogató-szerkesztőnek, miután alapvetően adott anyagból dolgoztak, éppen az antológia keretének, kontextusának mérvadó kidolgozásához kellett volna filológiaiailag hozzájárulnia. A kiadvány irodalmi bédekker jellegéből azonban semmit nem veszít. Még azt is elképzelhetjük, hogy lesz olyan fanatikus Berlinrajongó, aki Márton László, Parti Nagy Lajos vagy éppen Szijj Ferenc nyomait követve kíván magának Berlinről saját képet szerezni.

BOMBITZ ATTILA

„Berlin, drágám. Csukja be, kérem, a szemét.” Magyar írók Berlinről. Válogatta, szerkesztette: Dózsai Mónika, Gönczy Gabriella, Nina Hartl. Utószó: Ilma Rakusa, Magvető, Bp., 2007

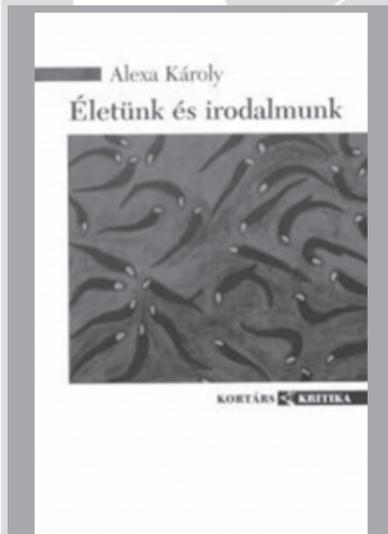
Úgyis az átírások korát éljük, miért ne alkalmaznám hát a szerzőnek (is) oly kedves pannon táj egyik klasszikus költője szavait – nem is annyira a kötet minősítésére, mint inkább a hozzá való viszony jellemzésére: nekem Alexa Károly ostroma tetszik. Tetszik, ahogy az érmindszenti születésű tetszett a felsőiskoláknak, noha szerzőnk szerint ez utóbbi korszerűtlensége fölött napjainkban némelyek circumdederuntot hirdetnek. Mégpedig: „édelegve” – e határozottságra valló határozói igenév önmagában is úgy hangzik és hat, mint ostornak pimasz pattintása. Híján az indulatnak, telve viszont a megnevezés mámorával. Mint amikor szenvelgő, bájolgo, viszketeget írónöket emleget – az *Éjszakai állatkert* című antológiát szem-

Személyesség és elkötelezettség

lélve –, s megengedi, az alkotók „nem férfiak, bár némelyikük némely alkalmakkor: mintha”. Élvezetes fordulat az is, a *Mit ér a Nobel-díj – ha osztrák?* című kötetnyitói kritikából való, hogy Jelinek nem sok kárt tett benne, s az „erős fenntartásokkal irodalmi alkotásnak” tekintett *A zongoratanárnő* után nem is fog. Ilyenkor, meglehet, már nem csupa jókedvből veszi kézbe az ostornyelet, de hogy csak csettint-e vagy cserdít is oda valakinek, a bór az érzékelője. Bizonyára nehéz lehet kibírni, ha a szavak – mint valami karikások – akörül forognak, hogy – példának okáért – Ungvári Tamásnak vagy Moldova Györgynek kétes értékűek az emlékiratai, Bacher Iván, Németh Gábor és mások pedig „gyűlölködő fogalmazványok” elkövetői. Mindezt a könyv legértékesebb, mert a különböző szempontok követésében legkövetkezetesebb tanulmányában veti fel, Spiró György *Fogságáról*, e „kitűnően menedzselte”, ám nem kitűnő regényről szólva, nem áttalva emlékeztetni rá, hogy az író nevéhez fonódik a rendszerváltoztatás kezdetének „egyik legundorítóbb irodalmi eseménye”, az ama szarból jött mélymagyaroknak címzett „verselmény”. Ez fölött egy korbácsütéssel, amit viszont Szabó Magda produkált, az Írószövetség elárulásával vagy Aczél György politikai beszédeinek „vajkos hangnemű” hozsannázásával, amiatt az írónő pirulhatna, mint ahogy ő szégyenkezik most, mert késve fedezte fel, hogy *Az ajtó*: „remekmű”.

Jellemzői, kevésbé a meghatározói közé tartozhat tehát a méltányosság, sőt az önostorozás is. Ez utóbbi mulattatóbb fajtáiból való, amikor álságosnak tartja a saját véleménynyilvánítását, amikor nagyképtű, tudományoskodó voltáról, szövege naiv-álnaiv, profán és gyarló jellegéről ad hírt. „A személyesség grammatikai jelzés – az elkötelezettség kinyilvánítása” – fogalmaz axiómaszerűen, meglepetésre II. János Pál pápa hivatalos iratainak szerep- és

személyiség-felfogásáról érkekezve, méghozzá vallásbölcseleti alapossággal. Sem a személyességet, sem az elkötelezettségét nem rejti véka alá, ha nem csinál is (pusztai) mutatóváltást belőlük. Tar Sándornak a művészileg legetikusabb hagyományhoz, a szegénypártisághoz és a szociális igazságkereséshez kapcsolódó „historiai jelentőségű” életművét például úgy méltatja, hogy megidéz a szerzőhöz fűződő emlékeit és azt is: egyszerre volt „távol barátom” és „beszűgöm”. Együttérez aztán Tüskés Tiborral, a „legendás szerkesztő”-vel, aki nem is annyira az öt ért méltánytalanságokat képtelen tudomásul venni, mint amennyire azt, amivé a folyóirata, a *Jelenkor* az újabb évtizedekben vált. Nem köntörfalaz akkor sem, amikor az „emblemikus” költészetet teremtő Nagy Gáspárral való mind erősebb kapcsolatát hozza szóba. Vele összefüggésben csakugyan szemlére bocsáthatta, a múlt legszebb pillanataiból miként „tündöklő elő” az a nemzet, amely „közös érzelmektől hajtva, közös hittől vezérelve, közös érdekek tudatában és a megmaradásban bizakodva” élt. És élhetne. Ha... – és az esélyek lalogatásakor támadhat olyan benyomás, mint annak a bemutatónak a láttán, ahol lovon állva a csikós nem azért csattogtatja az ostorát, hogy haladjanak, hanem hogy látsszék, és hallatszódjék a hangja. Mert hogy a magyar szókincsből miért „törölhető” a nemzet fogalma, hogy miért lettünk – Margittai Gábornak a „befejezettség melankóliáját” árasztó könyve, a *Külső magyarok* kapcsán írja így – magyarnak mondot, „országglói hal-maz”, ennek okait aligha elegendő a „liberális közhelyeket lihegő erkölcsi relativizmus”-ban vagy a Szántó T. Gábor magásra értékelt írói működésével összefüggésben felhozott „politikai bornírtás” hazai végleteiben, bolsevik, szélsőjobbaldali vagy balliberális

Alexa Károly: *Életünk és irodalmunk*, Kortárs Kiadó, Bp., 2006

szélsőségeiben keresni. De hát tisztában van ezzel maga is, hasonlítsa bár a mi „szerény balkánszéli” civilizációnk, Magyarország múltját és jelenét, sorsát és állapotát a hasadásos elmezavarhoz, ahhoz az állapothoz, amikor tudni a célt, mégis cél nélkül élni. Vagy csapjon úgy az ostorhegyével, hogy csípje is azt, aki máskülönben is felszisszenne a magyarázatra nem szoruló összevetésen: „ami az amerikai civilizációnak 'szeptember 11.', az nekünk, magyaroknak 'december 5.'”, a kettős állampolgárságról szavazás napja. A karikással rajzolhat akár tiszteletkört is, középre állítva a közösség (s a közeg, a történet, az emberi esetek) iránt igen fogékony Gyurkovics Tibort – legfeljebb annyit ér el, bár ez sem kevés, hogy mint izlésében és értékítéleteiben megbízható kritikusként elhisszük, a „gyurkovicsiádák” között föllelhetőek a klasszikus novella csúcsteljesítményei is.

A közösségi, nemzeti összetartozás dolgaiban pedig szívesebben követjük akkor, ha a magáé helyett a mások ostorát csattogtatja. Arany Jánosét például, akinek az irodalomra, költészetre vonatkoztatott kesergését – „nem lévén már se kapocs, se fék, se szabály” – mintha kiterjesztené ide is. Arany „riadalmanak és undorának grammatikája az, ami átszól másfél évszázadon” – jelenti ki, e kötetbeli írásainak módszerét is felviláglantva. Arról a kritikusként korántsem jellemző eljárásról lehetne itt beszélni, amelyről helyesebb volna tán mint átjárásról elmélkedni: megvesztegető erejű, ahogy a letűnt korok, múlt századok magyar irodalmában „andalogva”, párhuzamokat, hasonlóságokat keresgélve, egyszer csak átér, átjut a jelenbe, hiába „odáztatjuk mind tovább és tovább”, hogy ide jusson. Nos, Arany nyomába eredve éppen arra a versmire bukkan, amelyik önmagára vonatkoztatva Adyt is gyötörte: *Az utolsó magyar* – ezek voltak, ezeknek érezhették magukat mind a ketten? De a könyv példánál maradva, Kölcsey se, Wesselényi se másképpen, tudván, hogy az Úr, igenis, szétszórja népét. De előbb tán közömbössé teszi – az esetek közül egyet emel ki, Margittai Gábor egyik interjúalanyát, aki azt nyilatkozta, tudósként, bizonyára, hogy „az etnikumhoz kötöttséget, legyen szó többségről vagy kisebbségről, az antropológia szempontjából nem tartom indokoltnak”. A kommentár rövid: ilyen lehet állítani, „csak talán nem Csikszeredában”. Agy verssorai, címei tolatkodhatnak elő az emlékezetből – az mindenképp, hogy „valahol utat veszítettünk”. Valahol.

Alexa Károlynak illúziótlanságában is voltaképp erénye, hogy ostorát esze ágában sincs terelő eszközként használni. Se a nemzetet, se az irodalmat közös nyájba, egy akolba hajtani. Bár Pál apostollal vallja, hogy „tagjai vagyunk egymásnak”, mégis elfogadja, mi mást tehetne, a „különválasztódás”-t. Hogy – a példáival élve – Nagy Gáspár, Csoóri itt, Petri, Eörsi ott. Külön karámok, külön (fő)pásztorok, ritka, hogy figyelnekk egymás bégetésére, jó, ha nyeritene, azt is a maguk kedvére.

MÁRKUS BÉLA

Egy jóindulattal közepesnek mondható magyarországi évad után a kritikus viszonylag nagy várakozásokkal indul Kisvárdára. De még egy remek szezon után is – az a közkézen forgó állítás ugyan túlzás, hogy a határon túli színházak rendre izgalmasabb produkciókkal állnának elő, mint az anyaországiak, de az biztos, hogy Erdélyben például nagyobb rendszerességgel bukkannak fel külföldi rendezők, mint nálunk. A más kultúrából származó rendező más színházi nyelvet beszél, találkozási az övétől eltérő háttérrel rendelkező színészekkel, tervezőkkel és közönséggel akár megvilágosító erejű is lehet (az idei program külföldi rendezői között ott találjuk például Alexandre Colpacci-ot és Elie Malkát). A 2007. évi fesztivál ékesen bizonyította azt is, hogy nincs szükség feltétlenül idegen ajkú rendezőre ahhoz, hogy lényeges mondanivaló szülessen a színpadon: a versenyprogram több előadását magyarországi vendégrendezők jegyzik (így Lukács Andor, Telihay Péter, vagy a sikeres újvidéki kezdés után Budapestre kiruccanó, jelenleg szabadúszó Nagypál Gábor). A külföldi magyar színházak életében a homo novusok, vagy a korábbi sikereik helyére rendszeresen visszatérő színházcsinálók

Egy híján hús

Határon Túli Magyar Színházak
XIX. Fesztiválja, Kisvárd

persze önmagukban nem jelentenek biztosítékot a sikerre, de azt kijelenthetjük, hogy a színházi előadás minden résztvevője – természetesen a néző is – a végeredmény milyenségétől függetlenül csak profitálhat ebből a találkozásból. Ugyanakkor közvetve-közvetlenül a kisvárdai fesztivál létét is visszaigazolja a hazai rendezők alkalmi kiruccanásai: a szakma látókörébe egyre inkább bekerülő mustra vállalt célja, hogy lehetőséget adjon egymás számára ismeretlen színházcsinálók találkozásaira (néhány éve például a zsűritag Fodor Tamás itt fedezte fel magának a szabadkai társulatot, így született *A pojáca* című előadás).

Abban, hogy az idei fesztiválon egyszerű nézőként vagy zsűritagként résztvevő magyarországi alkotók közül kapott-e bárki is kedvet ahhoz, hogy a határon túli közönségnek is bemutatkozzon, sokkal kevésbé vagyok biztos. A tíznapos fesztiválon az utóbbi évek leggyengébb felhozatalát unatkozhattuk végig a színházak gyengécskére sikeredett évadjai miatt. Csak részben terheli tehát felelősség a program két válogatóját, Szűcs Katalin Ágnest és Darvai Nagy Adrienne-t. Bár nyilatkozataik szerint mindketten évek óta elszánt hívei annak, hogy kizárólag a legszínvonalasabb előadások kerülhessenek a versenyprogramba, a gyakorlat erre rácsafol, hiszen „szociális alapon” minden színházból jelen van legalább egy előadás. (Tisztelet illeti persze azt a néhány teátrumot, amelyik például tavaly önként lemondott az alanyi joga való jelenlétéről, mondván, hogy az évadban nem született olyan előadásuk, amellyel a szakma és a közönség előtt szeretnének megmutatkozni.) A válogatók ezen mérész lépése kiszámíthatóan és garantáltan nagy sértődéseket produkálna, számos érzékenységet sértene, s a vádaskodók feltehetően még színházidegen politikai indokokat is felhoznának ellene. És mégis: ha a szervezők azt akarják, hogy a jövőre huszadik életévébe lépő, papíron már többször felnőttnek minősített kisvárdai fesztiválra rangos színházi találkozóként, s ne tíz napra elnyújtott, közepes és gyenge produkciók lomtáraként gondoljunk, akkor mindenképpen javallott lenne a határozottabb fellépés.

És akkor az idei fesztiválról is kedvezőbb képet rajzolhatna a recenzens. Véletlen egybeesés, de a 19. fesztiválon éppen egy híján hús előadást láttam – többé-kevésbé. Azokról, amelyeket menet közben otthagytam, természetesen nem nyilatkozom – ezek között akadt teljesen dilettáns, természetesen unalmas, porosan érdektelen vagy felháborítóan semmitmondó. A következőkben a teljesség igénye nélkül igyekszem csak a kevés szép pillanatra emlékezni.

A cirkuszhercegnő

Gombrowicz Yvonne-jának következetes értelmezését adta a marosvásárhelyi társulat Alexandre Colpacci rendező irányításával. Dobre Kóthay Judit arénaszerű, cir-

kuszi térbe helyezte a játszókat. Szalagfüggöny falak határolják a színpadot, melyek egyszerre átjárhatóak és átláthatatlanok, mögöttük játékosan és látványosan bújhatnak el az egymás titkait fürkésző szereplők. A kegyetlenségbe hajló játékoság amúgy is áthatja a cirkuszi légkört: Fülöp herceg ostorral kezében egzeciroztatja állati sorban tartott kiválasztottját, Yvonne-t, de az udvar többi tagjának groteszk mozdulatsorai, egyszerre szertartásos és nevenséges megnyilvánulásai is ebbe az irányba mutatnak (koreográfus: András Lóránt). Az udvar minden tagja látványos külsőségek mögé bújva tetteti, hogy egyéniség (Dobre Kóthay Judit pazar jelmezeket tervezett), kivéve az egyetlen, szürke külseje ellenére mégis kiragyogó Yvonne-t. Nagy Dorottya kopaszra nyírva, az egész előadás alatt teljesen némán, pusztán gesztusokból, könyörgő tekintetekből és mesteri arcjátékából építi fel a szájalomra méltó címszereplő alakját. (A produkció megosztva kapta a legjobb előadás díját, Nagy Dorottya pedig a gyergyói kollokvium után Kisvárdán is átvehette a legjobb női főszereplő díját.)

Írek régen és ma

Közel száz év választja el egymástól a két ír drámaszerzőt, John Millington Synge-et és Martin McDonagh-ot. Az időbeli távolság ellenére rokon vonások mégis felfedezhetők köztük. A vidéki ír mindennapok, a könyörtelen, humorral mégis bőségesen fűszerezett világkép az egyik közös pont.

Synge egydrámás szerzőként van jelen színpadainkon, McDonagh ezzel szemben felkapott, divatos író, akinek egyéni nyelvű, de az esetek többségében rokon hangvételű és fogantatású drámái rendre feltűnnek a hazai színházak repertoárján. Idén éppen százéves Synge-től *A nyugati világ bajnoka*, melyet a sepsiszentgyörgyi társulat Bocsárdi László mives rendezésében mutatott be (elnyerve egyebek mellett a fesztivál fődíját). Rozsdás falak és ingatag talaj szabja meg a színen a jól látható, nehézkesen áthágható határokat (Dobre Kóthay Judit munkája). Az alkoholizmus itt nem betegség, inkább csak segítség ahhoz, hogy elviselhetőbbek legyenek a hétköznapiak: az illegális pálinkafőzde a falu életének központi helyszíne. Ide toppan be a vékonydongájú, krisztusi pózban előszertetettel tetszelgő Christy Mahon (Pálffy Tibor bravúros megformálásában). A szavak embere ő: a még oly bizalmatlan falusiakat is megnyeri, a nő nem kisszámú, különböző korosztályhoz tartozó képviselőiről nem is beszélve. Bocsárdi szél sőségesen groteszk komédiaként játszatja a Synge-darabot, amelyben a legkülönbözőbb stílusok és színházi nyelvek egy-egy gesztusban simulnak az egészbe. A rendezés a körültekintően meghúzott darab líraiságáról sem feledkezik el, miközben a máskor olcsónak ható gegek és poénok, a mesterien összeállított, élőben előidézett és felvételtől elhangzó hangeffektek végül mind megtalálják a helyüket. A titok nyitja a szokás szerint remek formában lévő szentgyörgyi társulat tagjaiban is keresendő: Péter Hilda elférfiasodott kocsmároslányából szerelmében vakon bízó, naiv lányka válik; Pálffy Tibor és Nemes Levente a falut átverő bohócparos szerepében brillíroz, de kiváló a gyáva oroszlanra hajazó Mátray László, vagy a boszorkányoszerű jellemvonásokkal felruházott Kicsid Gizella is.

Ami Synge-nél csupán egy végzetes ásócsapás, McDonagnál már nyílt színi körömlétevéssé, nagy élvezettel végrehajtott kínzássá, emberi testrészek véres feldarabolásává súlyosbodik. Egy nem éppen békés úton kimúlt fekete macska körül foglalatkosodik a komáromi Macskabaj teljes szereplőgárdája. Lukács Andor rendezői bemutatkozása a beszámoló szerint megosztotta a komáromi közönséget. Kisvárdán egy kirobbanó formájú, kevés eszközzel következetesen végigvitt rendezést láthattunk, amely fokozatosan sodorja a totális káosz felé a szereplőket, s egyre extrémebb megoldásai révén a nézőket is. A bevett sztereotípiák alig érvényesülnek a szereplők esetében: Tóth Tibor kegyetlen terroristának látszik, akiben azonban súlyos lelki válságot okoz kedvenc macskájának korai pusztulása; az apajogú társadalom egyetlen, súlyosan elnyomott női szereplőjének (Germán Zille) vérszomjas viselkedése sem igazolja a gyengébbik nemre vonatkozó előfeltevéseinket. Akomáromi színészek nagy kedvvel és precíz szakértelemmel játszanak vérbohózatot a formátumos Csujá Imre vezetésével.

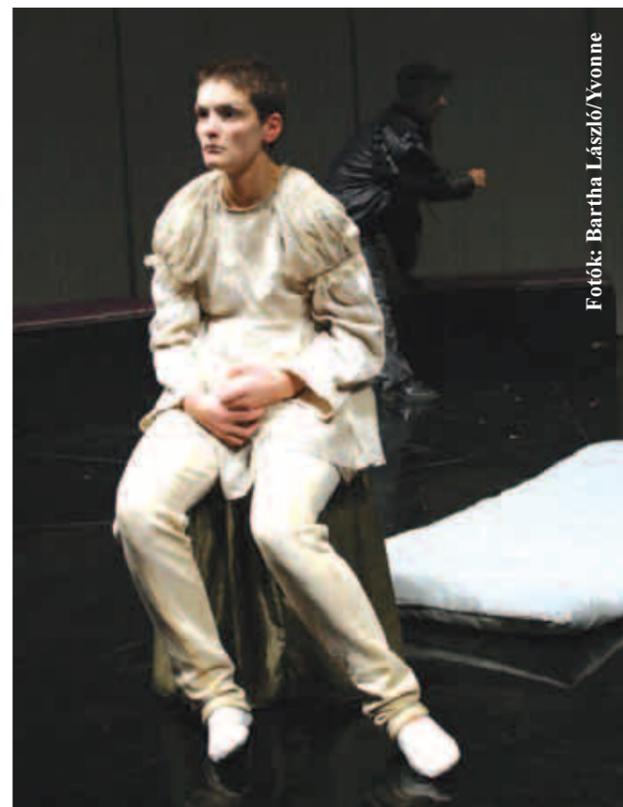
Színház a színházról

A fesztivál hatodik napján, a sok harmatos előadás után már enyhe apátia lett úrrá a legelszántabb nézőkön is, amikor végre (szerencsére nem utoljára) megtörtént a csoda. Telihay Péter a Csirkefej után újra a Szabadkai Népszínház társulatával dolgozott. Bulgakov Molière-jének létezik egy talán túlságosan is kézenfekvő olvasata, amely hatalom és művészet viszonyát helyezi az előtérbe. Ebben aznapjaink színházi ügyeinek sanyarúsága, meg persze Molière saját korának kétarcúsága és a Sztálin meghurcolta Bulgakov sorsa is beleértendő az újabb színpadi feldolgozásokban. Telihay lenyűgöző rendezésének érdeme, hogy az első felvonásban szinte kizárólag a magánélet kerül fókuszba az evidens politikai-hatalmi manőverek túlrészletezése helyett. A rendező magabiztos kézzel mos össze korokat, stílusokat és ideológiákat – az eredmény több mint meggyőző. Nem hat zavaróan, hogy La Grange színész, az események darabbeli krónikása laptopján jegyzi fel az eseményeket, ahogy az sem, amikor Moirron hősszerelme az Are You Lonesome Tonight-ot dallja imádottjának. Emlékeztet a kép, de önmagán túlmutat, amikor a színpadra ültetett valódi nézők a kietlen, üres nézőtérén trónoló francia királyt, a néma csendben tapsoló „L.”-t figyelik. A színpadon szereplő L. megjelölést az magyarítja, hogy XIV. Lajos Telihaynál nő játssza: a csöppnyi természetben kirobbanó színészi energiákat összpontosító G. Erdélyi Hermína. Magánélet és hatalom, féltékenység és szexus izgalmas kontextusba kerül ezzel az apró, de lényeges változtatással. A darabbeli hatalom másik képviselőjét, Charront, Párizs érseket szintén nő játssza: Karna Margit a szívtelen érdeklődő, Charron szerepében az egész fesztivál legemlékezetesebb alakítását hozza. Kétnemű, vagy inkább nemtelen, testes, visszataszító lény. A címszerepben Kovács Frigyes: nagyhangú, magabiztos életélvező, aki mégis képes térdre hullani az előtt, akitől elismerést remélhet, hibátlan pojáca. Remek epizódok jutnak Vicei Natáliának, Pálfi Ervinnek és Béres Mártának vagy Csemik Árpádnak.

Gyorsleltár

A színház szépsége és végzete helyhez és időhöz kötöttsége. Az itt és most elmúltával a még oly nagyszerű előadások is ködbe vesznek. Ami megmarad, az egy gesztus, egy jellegzetes hangszű, egy tekintet vagy egy színpadkép. Szigorúan sze mélyes gyorsleltár az idei fesztivál emlékeztető pillanataiból. Nagy Dorottya, ahogy az Yvonne cirkuszarénájának közepén ruhátlanul, embriópózbba összehúzóva, a védtelenség és kiszolgáltatottság lélegző szobraként fekszik. Bogdán Zsolt fergeteges zongoraszólója a kolozsvári Jakobi és Lajdental-előadás második felvonásának elején. Csujá Imre arca a komáromi Macskabajban, amikor rádöbben, hogy stoppolás közben hozzávarrta zokniját a saját ingéhez. Csik György két nagyszerű díszlete: az újvidéki Hóhérok havának fából ácsolt, labirintusszerűen kigyózó lépcsősorokból készült monstre színpadi tere, valamint az újvidéki akadémisták Negyedik nővéreinek szimultán játéktere. Vicei Natália három arca: az Ibusár kiábrándult, zsíros hajú, két számmal kisebb zakóban szorongó MÁV-jegykezelője; a csillogó dámából ágrólszakadt koldussá süllyedő Madeleine Bőjart a Molière-ben és a Negyedik nővér Bábuskájaként fordított irányban bejárt út egyes stációi, melyek során idült alkoholistá vénasszonyból fia halálának árán könyörtelen és sikeres üzletasszonyává válik. A beregszászi Unalmas őszi estében Kacsur András néma arcjátéka, mellyel ura tudtára adja, hogy miért nem indulhatnak Pétervárra éjnek évadján. Karna Margit és Vicei Natália megrázó kettőse a szabadkai Molière-ben. Pálffy Tibor láthatatlan kóktelokat profin előállító és szervírozó mixere A nyugati világ bajnokában. És végül a hóféhér esküvői ruhába bújtatott Béres Márta könnyektől elmosódott sminkje, egy fiatal élet minden szenvedését tükröző riadt tekintete, amikor a Negyedik nővérben szembeállít vőlegénye halálával.

JÁSZAY TAMÁS

Fotók: Bartha László/Yvonne

Történelem és lovak

POSZT 2007

Történelem, politika, Liberté

5606 / örült lélek vert hadak. Az első előadás, amit megnéztem, a kaposváriak előadása (rendező: Mohácsi János) egy, a közelmúltból az utcákról ismerős szituációval indul. 56-os megemlékezésen vagyunk. A szöke *miniszterasszonyelnök* hívei és ellendrukkerei hintákon lógnak. Rontott nyelvű szövegek és fújólások hangzanak el. Mire elmérgesedne az ünnepség és a komcsizás-ávószóás, a két külön csapat szurkolótáborra együttesen leereszkedik a köteleken a *múltnak kútjába*. Először kicsit túlmennek, és a 48-as szabadságharc közepében találjuk magunkat, de aztán följebb tekerik a csille-hintát, és megérkezünk 56-ba. Hurrá! Mindenki megnézheti a saját szemével. Elsőre ugyan csalódást okoz, olyan szürkének és kopottasnak tűnik... de aztán belesodródunk az események sűrűjébe. Jelenkori hőseinket elveszítjük – csak egyszer térnek vissza majd –, így mi nézzük az ő szemükkel ötvenhat furcsa, kegyetlen, mesés-varázslatos világát. Végigkövetjük a *Tóth család* életét visszatérő motívumként bele-beleszöve az események szerteágazó szálaiba a szülők disszidálásával és az itthon maradt fiú kivégzésével a tizennyolcadik születésnapján. Megjelenik egy kommandós csapat, tortával és ígérekkel halmozzák el a fiút: most, hogy végre elmúlt tizennyolc, és átlépte a bűvös határt a gyerek- s a felnőtt lét között, ihat alkoholt, vehet cigarettát a boltban, mennyi lehetőség vár. Szürke öltönyben, szemüvegesen, tétován álldogál. Kovács Zsolt elveszett és érzékeny intellektuális kisembernek mutatja a miniszterelnököt. Egy kommandós csapat jön érte is, és elcipelik, különféle zaftos kivégzési módokat ajánlgatnak neki. Aztán kérdés nélkül felakasztják, de a kötél leszakad. Vagy mégsem? Mire gondol Nagy Imre utolsó perceiben? Ki hoz neki megváltást, ki szabadítja ki? Természetesen Kádár János, aki tálcán szállítja Hruscsov levelét. De hogyan nyissa ki, hiszen nincs bicskája. Semmi gond, Kádár elszalad egy bicskéért kis, piros bogárhátújával, de nem kell aggódnia, nemsokára visszajön. Széchenyi is benéz, és jó tanácsokkal látja el a szabadulásra váró miniszterelnököt (szolgái, őrei illatosítószert hoznak utána), azért jött, hogy

megmentse a miniszterelnököt, de neki is dolga akad. Aggódni persze most sem kell – jön vissza nemsokára. És jönnek sorba főntről-leintről-oldalról a Megmentők. Nagy Imre felrepül Armstronggal a holdra, ott billeg, jön James Bond is, és mindenkit szétver, és ez még semmi, ahhoz képest, hogy amikor lehúzza szka-fanderének cipzárját, egy fehér minisztrónya gyönyörű néger lány bújjik elő belőle. Mindenki elmegy, és mindenki ígéri, hogy visszajön. Végül megjelenik egy lány esküvői ruhában, az ő lánya, kéri, hogy húzza fel a cipzárát a hátán, és jöjjön vele, hogy az oltár elé vezesse. Nagy Imre zavart, nem érti, mi is zavarba jövünk, ahogy álomszerűen, torokszorítóan kísétnak a színről. Háttérben ott lóg az akasztott ember. Akár giccses is lehetne, de nem az. Aprólékos kidolgozottsággal építkezik az előadás, hogy eljusson eddig a jelenetig, hogy úgy mehessen ki Nagy Imre a sok lehetetlen, nem létező szöktetési kísérlet után a színről, hogy közben ott is maradjon.

Liberté '56. A fesztivál másik 56-os előadása. Vidnyánszky Attila rendezése. Nyomasztóan didaktikus kurzusdarab. Monumentális és hazug, önsajnálatra tanít, valamiféle romantikus magyarságérzetre és fekete-fehér, primitív történelmekre. A történet bugyuta, egy angol diáklány és egy orosz katona szerelméről és a magyar szabadságharczó való csatlakozásokról. A földön Magyarország-térkép, ezen játszanak a színészek. Folyamatosan szimultán cselekvések zajlanak a tágasra nyitott színpadi térben, ha az ember csak a mozgást nézné és közben nem gondolna semmire, boldogan veszhetne el az apró részletekben. A koreográfiák (Horváth Csaba) is erősek. Torokszorító a tömegkivégzéses jelenet, ahogy a sortűzre megremegeve, majd görcsösen rángatózva többször egymás után, tömegesen halnak meg a szereplők. Hihetetlenül gazdag az az intertextuális bázis, amit az előadás felvonultat célja elérése és mondandója sulykolása érdekében: egytől-egyig nagy magyar kultuszművek Illyéstől a Pál utcai fiúktól – az ötvenhatos Nemecek Ernő (pesti srác) hangszórós lamentálása vegyitizta giccs (író: Szöcs Géza).

A kétféjű fenevad. Weöres darabját Koltai M. Gábor fiatal rendező vitte színre. Az előadás kissé kaotikus – bőrdöngők, szatyrok, mindentféle tárgyak zsúfolódnak egy kicsike térbe. A plafonon kendőkből összeférelt tehénszerű valami lóg (volt, aki az EU szimbólumát látta benne). Az előadás egy késői pontján, nem túl váratlanul a játsszók fejére zuhan. Kár. Az egész, bár ígéretes kísérlet, arányait vesztí. Nagyszínpadi kavalkád – intím térben. Nők, vallások és történelem forogtága. Nagy közös európai történet mai kikacsintásokkal, auschwitz áthallással – ezért is lehet indokolt az EU-szimbólum asszociációja. Az archaikus, verses szöveg akcentusnak hallatszik. Erősek a török vezetők közötti enyelgő tárgyalások, Szabó Márta spröd vampja kiragyog.

A ló

Legenda a lórol. A Miskolci Nemzeti Színház előadása. A Tolsztoj novellájából írt darabnak tétje van és igen komoly iróniája. Nevetségesen torznak és értelmetlennek tetszik az életünk, céljaink, ha a lovak szemszögéből nézzük rájuk. Az előadás tétje, hogy megszületik-e a lovaknak az a szemszöge, amivel őszintén csodálkozhatunk rá az emberi létmódra. Egy öregember – netalántán ló – tud-e olyat mondani a fiataloknak, amivel megváltoztatja féktelen, ostoba, erő- és szépségelvű gondolkodásukat? Nem születik meg az előadásban az a színházi tükör, amelyből magunkat emberi mivoltunkban falsnak vagy legalább valamilyennek láthatnánk. Alapfogalmaink közhelyként sorjáznak, és állandó ismételtetésük csak bántja a fület. Az öreg emberlő beszéde a semmibe vész. A ménessel az előadás alatt nem történik semmi. A lovak bambán állva maradnak, jól megcsinált táncaik közepette. Krámer György koreográfiája erős, emlékezetes marad belőle egy-egy lópóz, például ahogy a színészek elhajtják magukról a legyeket. Szép Hunyadkürt István Rőfőse – öreg emberlő, és Bodor Némethi Gyöngyi Szilfivarágja is kimagasló erős jelenlétével. Krámer György, bár koreográfus, mégsem elsősorban a koreográfiából építkezik. Meglátszik az előadásban, hogy nem színházrendező.

A Senák. Többféle játékmód kerül elő a pécsiek előadásában, sok nyelven szólnak meg a színészek a realitástól a filmre stílizáltig, de mindvégig a realista játékmód marad a legerősebb. A ló tematikához tartozik ez az előadás is, néha annyira karcosan, hogy a paródia határát súrolja. Az anyós és Rák Jani állandó veszekedése, egészen az anyósviccekig elrajzoltan jelenik meg, a szövegben rejlő tragikus attitűd kevésbé üt át a színészi játékon. Van egy vázson, ami az első és a hátsó részt: az udvart és a szobát választja el

egymástól, néha vetített képek láthatóak rajta. A lovak, Rák Jani lovai is vetítve jelennek meg. („A lovaink. Vannak lovaink?” – kérdezi Rák Peti – távoli párhuzam a *Legenda a lórol* című előadással, ahol a lovak birtoklásának problémája – igaz, ott a lovak és nem egy kisfiú szemszögéből, de szintén előkerül.) A velük való kontaktus másfajta játékmódot hívna elő, mégis realiztikusan oldja meg a rendező, Balikó Tamás, ahogy Rák Jani a nyakába veszi a kisfiát. (A gyerek a színpadon inkább csak vékony hangon szaval, lehet, hogy érdemesebb lett volna inkább egy fiatal színésszel eljátszatni a szerepet.) A kisfiú megsimogatja a szőrös, sok, nagy szemű vetített képet a vásznon. Az egész egy kicsit kínos. Érdekes, hogy a Háydarabok kapcsán állandóan felmerül a sík-tér problematika: valahogy minden rendező azt érzi, hogy síkba kíváncznak a darabok, és valamilyen módon megvonja tőlük a harmadik dimenziót. Balikó Tamás rendezésében a sík használata inkább zavaró elem marad, míg például a néhány évvel ezelőtti debreceni *Gézagerekben* (rendező: Pinczés István) az előadás lényegévé vált a filmszerű szerkesztésmód, a síkok szervezte cselekményvezetés és a térből a síkba olvadás. Mindezek ellenére élvezetes, jó előadás, a színészek lubickolnak a játékban, a két főszereplő, Zayzon Zsolt és Darabont Mikold alakítása külön elismerést érdemel. Csak a zenéket kellett volna egy kicsit izléseesebben megválogatni, mert az elcsépelet népdalok és kortárs slágerek következtelen bejársása inkább zavaró.

A két díjnyertes

Finito. Stilizált, steril világot rak Mácsai Pál a színpadra. Két lány barokk énekével nyit az előadás. Egy szöke és egy bar-na (Bucsi Annamária és Gál Gabi). A díszlet két szelén két vágott ablak nyílrik, azon dugják ki a fejüket, úgy trillálnak. Ők a reménytelen szerelem elérhetetlen tárgyai. Blondin Gáspár (Csuja Imre) rajongásának tárgyai; a tévében látta őket.

Nincsenek valóóságos pszichológiai-realista motívációk az előadásban, ez a szerelmi szál is elhal. Ez önmagában nem lenne baj, mégis jó lenne valami, legalább helyette. Tasnádi verses szövege tele van kínrímekkel. Olyan természetességgel mondják a színészek, mintha a leghétköznapibb szöveg volna. Blondin Gáspár, nem tudjuk miért, talán mert nemhogy tévézés közben, de még a vécén sem hagyja békén a felesége, öngyilkos akar lenni. De lehet, hogy csak mások erőltetik rá ezt a szerepet, miután egy napja nem jött ki a faragott faajtós budi rejtekéből. A sztorira ráharap egy lefelé ívelő pályán lépdelő énekesnő, egy költőtársaság, a polgármester, és természetesen a média. Mindenki hasznat akar húzni belőle. Blondin, akit Csuja szimpatikus, kicsit közönséges, józan paraszti ésszel megáldott, egyszerű embernek formál, egyre nagyobb élvezettel merül el a helyzet adta hatalmi játékokban. Magáévá teszi az énekesnőt az asztal alatt, mindenki szeme láttára, a még életében rendezett búcsútoron, ugráltatja a feleségét és megalázza Pált, az önhitt médiaszemélyiséget. Mindenki jövője és jóléte az ő kezében van. A kérdés, megöli-e magát a kellő pillanatban a kamerák előtt, és hoz-e ez akkora nézettséget, aminek hasznából még az ORTT általt szabott büntetés is kifizethető. A harakiri elmarad. Blondin az utolsó pillanatban gyáván visszakozik – pedig ő tényleg akarta, de hát az élet szép, és itt mind olyan kedvesek voltak hozzá. Hiába unszolják, noszogattják, kényszerítik a többiek. Végül a gyászoló feleség véget vet a kinkabarának: legyilkolja szegény párját, aki a véccére menekült. Hatalmas szamurájardot szúr át a faajtón, és amikor kihúzza és felmutatja, tocsog a vértől és a hústól. A fesztivál fődíjas előadása a nézők hatalmas határozása közepette ment le Pécsen.

A karnevál utolsó éjszakája. Külföldi ösztöndíj? Kiküldetés? Megbízás? Disszidálás, zarándoklat, közegváltás, tanulmányi kirándulás... Miért fáj az, ha el akar menni közülünk valaki? Miért érezzük megalázónak, megsemmisítőnek? A karnevál utolsó éjszakáján Zamaria takácsmester vendégséget hív a házába. Takácsmestereket, selyemkereskedőket, mintarajzókat. Nagy a forogtatag, folyik a kártya és a bor, és közben kiderül egy s más Anzolettóról (Eötvös András), a háziúr lányának (Pálmai Anna) szerelmeséről: történetesen az, hogy Pétervárra készül.

Tényleg hívtak, vagy te akarsz menni? – hangzik el a gyanakvó kérdés – *Mi az, amit itt nem kapsz meg? Mi hiányzik? Apénz?*

Zsámbéki Gábor színészei bátran, szabadon, mégis finom ízléssel formálnak meg szélsőséges karaktereket. Egy pillanatra se válnak karikatúrává – mindegyikben külön-külön és együtt magunkra ismerhetünk. Hálásan fogadja a közönség a Katona József Színház előadását, mely szakmai tudás, ízlés, az árnyalatok gazdagsága tekintetében magasan kiemelkedik a versenyprogramból. Idén ez nagyon sok, de nem elég. Az előadás nem ráz meg, nem hagy mély nyomot. Kivéve Máthé Erzsébet, virtuóz, tragikus alakítását. A nyolcvanéves nagy színésznő a fesztivál díszvendége volt – méltán.

SEBŐK BORBÁLA

A szakmai zsűri díjai:

LEGJOBB ELŐADÁS: Tasnádi István: Finito (Örkény István Színház, Budapest)

LEGJOBB RENDEZÉS: Zsámbéki Gábor – Carlo Goldoni: A karnevál utolsó éjszakája (Katona József Színház, Budapest)

LEGJOBB NŐI FŐSZEREPLŐ: Für Anikó – Tasnádi István: Finito (Örkény István Színház, Budapest)

LEGJOBB FÉRFI FŐSZEREPLŐ: Kamarás Iván – Vinterberg-Rukov-Hansen: Az ünnep (Pesti Színház, Budapest)

LEGJOBB NŐI EPIZÓDSZEREPLŐ: Fullajtár Andrea – Carlo Goldoni: A karnevál utolsó éjszakája (Katona József Színház, Budapest)

LEGJOBB FÉRFI EPIZÓDSZEREPLŐ: Debreczeni Csaba – Tasnádi István: Finito (Örkény István Színház, Budapest)

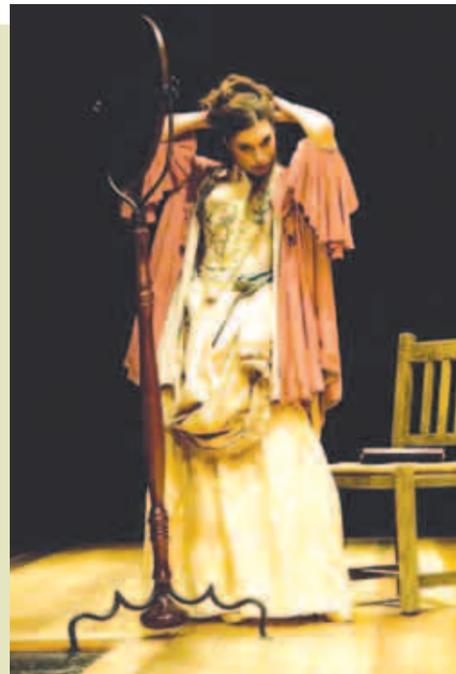
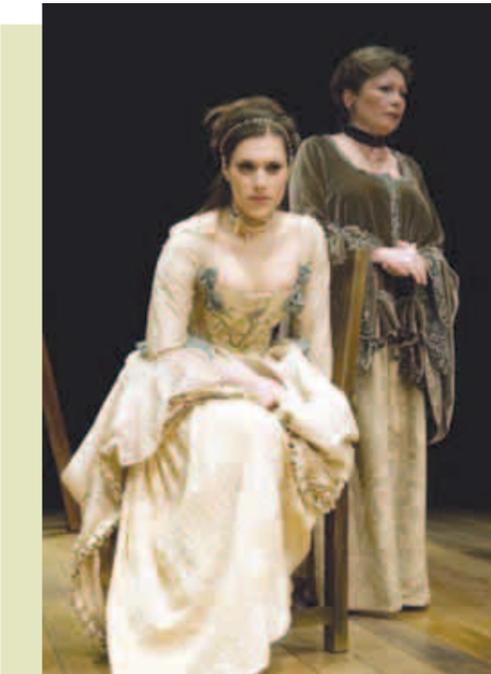
LEGJOBB DÍSZLET: Khell Csörsz – Carlo Goldoni: A karnevál utolsó éjszakája (Katona József Színház, Budapest)

LEGJOBB JELMEZ: Izsák Lili – Tasnádi István: Finito (Örkény István Színház, Budapest)

LEGJOBB TÁRSULAT: Csiky Gergely Színház, Kaposvár – Mohácsi István – Mohácsi János – Kovács Márton: 5606 / örült lélek vert hadak – rendezte: Mohácsi János

MŰVÉSZI TELJESÍTMÉNYÉÉRT: Máthé Erzsébet – Carlo Goldoni: A karnevál utolsó éjszakája (Katona József Színház, Budapest)

KÜLÖNDIJ: Visky András – a Hosszú péntek című dráma szerzői-dramaturgi munkájáért

Fotók: Papp&Schneider/A karnevál utolsó éjszakája

film több erősségére. Sok más rendező kezében ez a történet a társadalmi-politikai-szociális rendszer éles kritikájává változott volna, Cristi Puiu azonban mindvégig vigyázott arra, hogy a finom rendszerbírálat mindig a szereplők személyes szintjén maradjon. A személyes sík előtérbe helyezésétől ügyesen kerülte el, hogy filmje egy, a nyugati nézők számára érthetetlen és érdektelen ideológiai tétellé váljon. Ugyancsak ez a film mutatta meg korunk nemzetközi filmes közösségének a román színészek különös tehetségét – erről még később szót ejtünk.

A 2006-os cannes-i fesztivál már egyértelműen jelezte, hogy a román filmgyártásban nem csupán véletlen, apró sikerekről van szó, hanem megjelent egy sajátos, friss filmnyelvet beszélő generáció. Cătălin Mitulescu bemutatta a szerinte egyfajta mágikus realizmust képviselő, *Cum mi-am petrecut sfârșitul lumii*-t (Miképpen töltöttem a világvégét), amely besöperte a legjobb színésznőnek járó díjat. A film egy vidéki kisvárosban élő, érettségi előtt álló fiatal lány történetét meséli el a diktatúra utolsó évében. Bár komoly történelmi és társadalmi problémákkal terhelt a film, pont azért különleges, mert mindennek a személyes vonatkozásai a fontosak Mitulescu számára.

Ugyanebben az évben játszották Cannes-ban Corneliu Porumboiu első filmjét, az *A fost sau nu a fost* című vígjátékot, amelyet

Cristian Mungiu rendező május 27-én a cannes-i fesztiválpalota nagyszínházában Jane Fondától átvette a román filmművészet első Arany Pálmáját. Olyan dicsőség ez, amelyre a sokkal több pénzzel és fejlettebb szakmai háttérrel rendelkező magyar film az utóbbi évtizedekben hiába törekszik. Miként lehetséges, hogy az alacsony mozikultúrával, gyatra filmforgalmazási hálózattal, minimális pénzügyi támogatással rendelkező román filmgyártás ezt elérte? A következőkben a teljesség igénye nélkül, sokszor személyes meglátásokra alapozva próbálom körüljárni a kérdést.

A bukaresti sajtó és filmek által előszeretettel „román új hullámnak” nevezett irányzat átütő erejének egyik legfontosabb titka a mennyiségben rejlik. Mint annak idején minden újhullámra, erre is igaz az, hogy valamilyen okból egyszerre jelentkeztek hasonló gondolkodású és hasonló kifejezőeszközökkel dolgozó filmek. A mi esetünkben valószínűleg arról lehet szó, hogy a román kommunizmus a környező országokénál sokkal fojtóbb hatással volt a művészi kifejezés szabadságára, aminek „köszönhetően” a rendszerváltás után hirtelen jelent meg sok olyan fiatal a színen, akik különösen ki voltak éhezve a szabad önkifejezésre. A román filmben ez a generáció 2000 után jutott el művészi és produceri szempontból egyaránt a kezdeti videó-kísérletektől és rövidfilmektől arra a szintre, hogy Cannes-ban bemutatható játékfilmet tudjon letenni a asztalra. Az elmúlt években annak leheztünk tanúi, hogy ezek a filmek folyamatosan bombázták terveikkel, forgatókönyveikkel, majd pedig kész filmekkel a nemzetközi filmszakma különböző rétegeit. Az egyéni erőfeszítések időbeli egybeesése azt eredményezte, hogy a generáció különböző tagjai saját sikereikkel egyben társaik útját is folyamatosan egyengették.

Egy-egy ország filmes termésének nemzetközi szintre való bekerülésének két, inkább spontánul, mint szervezett módon kialakuló stratégiája lehet. Az egyik az, hogy egy-két zseni olyan kiemelkedő remekművet forgat, amely megkerülhetetlen referenciává válik egy adott kor filmművészetében. Ez az út nehézkes és kockázatos, hiszen azt feltételezi, hogy egy nagy formátumú művész alkotói korszakában kerüljön reflektorfénybe, mikor kellőképpen újító, de azért még észlelhető műalkotást produkál. A magyar Filmunió – bár ezt valószínűleg sosem fogják bevallani – kimondva vagy kimondatlanul ezt a megoldást próbálta megvalósítani Tarr Béla révén.

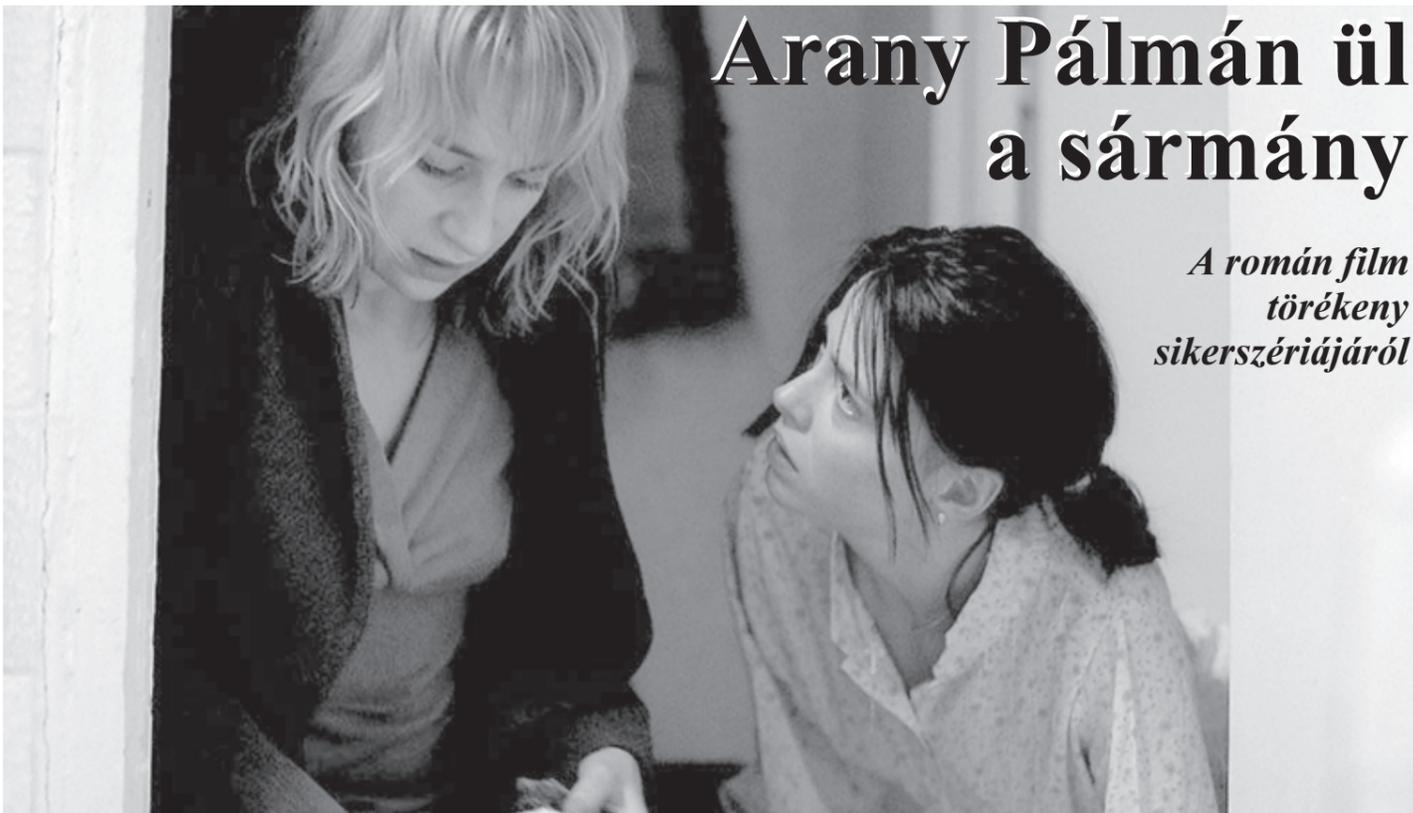
A másik stratégia – és ez az, amit a román filmek követni látszanak – hasonlóan „beszélő” filmek nagy mennyiségére alapoz, amelynek eredményeképpen egy problematika és egy filmnyelv beépül a kor filmes köztudatába és -beszédébe. Nagyjából az évezred eleje óta van jelen a nemzetközi szinten ez a román filmes generáció, és valószínűleg legfőképpen az időzítésnek köszönhető, hogy pont Mungiu hozta el a díjat (nyilvánvalóan ezzel jó előre megpecsételve társai sorsát, akik emiatt a következő 5-10 évben kevésbé számíthatnak cannes-i nagydíjra). Mikor ő második filmjével megérkezett a rivierára, már néhány éve beszéltek szűkebb szakmai körökben arról, hogy a román filmben készülődik valami.

2002-ben ugyancsak Cannes-ban láttam Mungiu első játékfilmjét, a szellemes, fordulatot *Occident*-et, amely a '89 utáni bukaresti világot dolgozza fel, és kevésbé hasonlít a mostani, Arany Pálma-díjas filmre. Az *Occident* legnagyobb erőssége a Nae Caranfil *E pericoloso sporgersi* című remekére emlékeztető forgatókönyvben áll, amelynek lényege, hogy mindhárom nagyobb egység egy olyan pillanatban ér véget, ahonnan sok irányba ágazhat a történet, azonban csak a legutolsó fejezetből ismerjük meg a konkrét jelenetek valódi jelentését és végkifejletét.

Az *Occident* a cannes-i fesztivál legnagyobb presztízsű mellékszekciójában, a Quinzaine des Réalisateurs-ben szerepelt, amelynek eredményeként visszafogott mértékben, de bekerült a köztudatba. A következő lépést a cannes-i ismertség felé 2003-ban az a Cătălin Mitulescu tette meg egy rövidfilmmel (*Trafic* – Arany Pálma a legjobb rövidfilmnek), aki tavaly már játékfilmmel keltezt felhívást. Ezt megelőzően azonban Cristi Puiu *Moartea Domnului Lăzărescu* című alkotása 2005-ben igazi szenzációt jelentett a francia rivierán, olyannyira, hogy a rangban rögtön a versenyprogram után következő Un Certain Regard szekciót meg is nyerte. Az öreg és beteg Lăzărescu úr szomorú végkimenetelű harca a román egészségügygel egyszerre világított rá az új román

Arany Pálmán ül a sármány

A román film törékeny sikerszériájáról

annak ellenére fogadott nagyon jól a fesztivál, hogy speciálisan kelet-európai témát, a rendszerváltás körüli kicsinyes sértődöttségeket és neurózisokat dolgozta fel. Egy romániai kisváros ütött-kopott tévétudiójában vitatkozik egy cinikus öreg és egy alkoholist tanár arról, hogy vajon Ceaușescu elfogása előtt kint voltak-e az utcán az emberek, vagy csak utána merészkedtek elő – mert ha utána, akkor ugye nem volt forradalom. Ennek a filmnek a nagyon pozitív fogadtatása (Porumboiu megkapta a legjobb elsőfilmnek járó díjat) igazolja azt, hogy egy kisebb, periférikus kultúrából érkező kifejezőmódnak társakra van szüksége a nemzetközi sikerhez: elképzelhető, hogy néhány évvel korábban ezt a filmet értetlenül szemlélte volna a fesztivál közönsége.

Az idei év pedig Mungiu *4 săptămâni, 3 luni, 2 zile* című filmje révén – amiről e lap korábbi számában már esett szó – meghozta a teljes sikert e generáció számára. Az új román film képviselőinek „tömeges” jelenléte lehetővé tette a külföldi filmek (producerek, szakmabeliek, kritikusok) számára, hogy megszokják és értékeljék azt a filmes kommunikációt és problematizálást, amelyet Puiu, Mitulescu, Porumboiu és Mungiu művelnek. Azáltal, hogy egyszerre, kvázi közösen jelentkeztek, kölcsönösen segítették egymást: stílusuk hasonlósága nyomán mindegyikük filmje kapcsán nemcsak egyéni tehetségükről, hanem úgy általában az új román filmről kezdtek beszélni.

Azonban az intézményi háttér mellett érdemes végiggondolni, hogy melyek azok a magukhoz a filmekhez tartozó értékek, érdemek, amelyek megnézésre és díjra érdemessé teszik őket. „Jó történeteink vannak” – hívta fel a figyelmet a román film sikerének egyik legfőbb titkára Cătălin Mitulescu egy cannes-i, még a díjkiosztó előtt tartott sajtóbeszélgetésen. És valóban igaz, hogy az új román filmeknek szinte kivétel nélkül nagyon erős, jól kidolgozott, dramaturgiaiailag pontosan felépített sztorijuk van. Azt is fontos itt megjegyezni, hogy a magyar producerek sokféle hangzatosított elképzeléseivel ellentétben a román filmek nem a hollywoodi sémák szolgai átvételével próbálják a közönséget megfogni.

A hazai moziforgalmazás siralmas helyzete miatt – erről is lesz még szó – az elsősorban nemzetközi fesztiválpiacra dolgozó új román film meglepő módon túlnyomórészt helyi jellegzetességekről szól. „Minél helyibb, minél személyesebb történetet mesél el egy film, annál inkább garantált a nemzetközi sikere” – magyarázza Răzvan Rădulescu, a Cristi Puiu filmek forgatókönyvírója egy interjúban¹. Mindennek az a titka szerinte, hogy olyan koherens realitást kell alkotni, amelyben „szétzúzhatatlan” kapcsolat van az eljátszatott cselekmény és a neki háttérül szolgáló környezet között – ha ez a koherencia működik, egyetlen néző számára sem marad majd észrevétlen. Azáltal, hogy minden probléma nagyon személyes, emberi szinten fogalmazódik meg, ezek a filmek túllépnek a kelet-európai egzotikum státuszra, és a világ bármely táján élő nézők számára átélethető kérdésvetéseket tudnak kínálni. Érdemes odafigyelni Rădulescu szavaira, mert ez a mai román film sikerének legnagyobb titka: hiteles környezetben, hiteles történeteket hiteles emberek játszanak el.

És ezzel elérkeztünk a román újhullám általában természetes adottságnak tekintett, ám talán egyik legfontosabb ajándékához, a színészekhez, akiknek óriási szerepét ritkán hangsúlyozzák a problémát elemző írók. Magyar szemmel tekintve a kérdésre első pillanatban az juthat eszünkbe, hogy nem lehet véletlen, hogy az elmúlt másfél évtizedben a magyar rendezők is romániai színészeket alkalmaztak a legkarakteresebb szerepekre. Ennek az lehet az egyik oka, hogy a román színjátszás főleg nyers naturalizmusában, a testiség tökéletlenségének teljes felvállalásában tér el a kimódoltabb, megtervezettebb és főleg szövegcentrikusabb magyar stílustól, így amikor kifejező „arcokra” van szükség, gyakran Bukarestben található a megoldás.

Ami meglepő lehet ebben, az az, hogy ez a harsányabb játékelfogás valamilyen hihetetlen módon működik az általában inkább a visszafogottságot előnyben részesítő filmvásznon. A román színészek különböző generációinak képviselői szinte kivétel nélkül olyan elképesztő filmes jelenléttel rendelkeznek, amely minden gesztusukat hitelessé és erőssé teszi. Az új román filmek az a nagy szerencséje, hogy realizmus-konceptiójukba kitűnően beleillik színészeik önmaguk felvállalásán alapuló, valós emberi élethelyzetek reprodukálására alkalmas játékelfogása.

Ezeknek a filmeknek a hősei – és erre is Rădulescu hívja fel a figyelmet – azért olyan különlegesen, valószerűen, mert a történetek végén nincsenek nagy revelációk, megvilágosodásai. „Nagyon irritáló egy film végén látni, hogy a szereplők megértenek valamit. Mit értenek meg? Adott egy sor esemény egy zsúfolt napon, és oda jutsz, hogy azt hiszed, az egész nyüzsgésnek volt valami jelentése. Tévedés. Ha később visszanezel, rájössz, hogy buta voltál, mint a föld, hogy nem értettél meg semmit. Egyáltalán, mit volt mit megérteni?” – fogalmazza meg a forgatókönyvíró rendkívül szemléletesen az új román film világlátását, az egyes ember szerepéről vallott felfogását. Az ember esendőségének kíméletlen megjelenítése ráadásul nemcsak személyes, hanem társadalmi szinten is tárgyát képezi a szóban forgó filmeknek – ehhez pedig a román értelmiség egyéni és kollektív szinten egyaránt megnyilvánuló kíméletlen önkritikájára van szükség.

Essen azonban a történet árnyoldaláról is szó: a román filmgyártás és -forgalmazás állapotáról nehéz, vagy szinte lehetetlen jót mondani. Az ország a rendszerváltás után mostanában kezd először eljutni arra a szintre, hogy 10 nagyjátékfilm elkészültét tudja finanszírozni (emlékeztetőül: a jóval kisebb piacot jelentő Magyarországon évente kb. 25 magyar filmet mutatnak be); a legnagyobb amerikai sikerfilmek nézőszáma is ritkán haladja meg a százezret (ez a szám 3-400 ezer körül van Magyarországon), és akkor a kevés és rossz állapotú mozitermekről nem is beszélünk. A filmkínálatot ellehetetlenítő ceaușescu-i kultúrpolitika egyszerre irtotta ki a mozibajárás szokását és a filmkultúra kialakulásának a lehetőségét, úgyhogy most a hazai mozihálózat kevés, rosszul tájékozott nézőkért folytat keserves harcot. Ráadásul a helyzetet nemcsak a kereskedelmi tévécsatornák kínálata, hanem a romániai törvénytisztlet alapján a nyugat-európai országoknál sokkal inkább elburjánzó internetes kalózkodás is nehezíti.

A mennyiségi problémák mellett további gondot jelent a diverzifikáció hiánya: szinte az összes számottevő moziforgalmazó a nagy amerikai stúdiók leányvállalatainak működik, amelyek keret- és csomagszerződéseikkel biztosítják maguknak a helyet a mozikban gyengébb filmjeik számára is. Romániában – talán egy-két bukaresti mozi leszámítva – art-mozi nem él meg, a néhány Europa cinema című megszerző filmszínház is csak a támogatási kényszertől hajtvá teljesíti az európai filmek vetítési arányának minimumát, ezen felül pedig megpróbálja tömegprodukciókkal fenntartani a vállalkozást. Így aztán érthető, hogy a változatosabb és igényesebb kínálat érdekében a romániai filmrajongó elszántan nyomogatja a download gombot: a filmek nagy részét másképpen sosem nézhetné meg. Mindezek mellett a kiemelkedően sikeres kolozsvári filmfesztivál, a TIFF, csupán a képet alig árnyaló úde színfoltként van jelen, amely legfeljebb arra jó, hogy az illetékesek rá hivatkozva állíthassák: nincs itt semmi probléma.

Cătălin Mitulescu első játékfilmjének cannes-i bemutatója után, egy tavaly augusztusi interjúban² azt hangsúlyozta: fontosak a szakmai sikerek, a díjak, de „a román film nem él meg a díjakból. Ahhoz, hogy létezzon, közönségre, elsősorban hazai közönségre van szüksége.” Abból pedig egyelőre nagyon kevés van, és nem biztos, hogy ezen bizonyos pálmák, medvék és oroszánok változtatni fognak.

GYENGE ZSOLT

¹ Ovidiu Simonea: „Fac foarte multe lucruri din sicală.” Interviu cu Răzvan Rădulescu. In: Observatorul Cultural. Nr. 347. 2006. november 16-22. Internet: <http://www.observatorcultural.ro/informatiarticol.phtml?xid=16669&print=true>

² Carmen Mezincescu, Oana Dineă: Cătălin Mitulescu: „Asta este meseria mea, sunt regizor, sunt povestitor.” In: Revista HBO. 2006. augusztus. Internet: <http://atelier.liternet.ro/arniva/3771/HBO/Catalin-Mitulescu-Asta-este-meseria-mea-sunt-regizor-sunt-povestitor.html>

Aminap olvastam egy interjút Mihai Chirilovval, a TIFF (Transilvania International Film Festival) művészeti igazgatójával. Többek között arról beszélt, milyen vesztélyekkel járhat egy filmfesztivál felnőtte válása. Hogy a profizmus szép csendben kiszorítja az emberközelséget, amely a „kis” fesztiválokat oly vonzóvá teszi. Nos, részben egyetérték a művészeti igazgató úrral. Csak részben, ugyanis a profi kifejezés tartalmazza azt is, hogy az illető, legyen az bérgyilkos vagy fesztiválszervező, éppen azért az, ami, mert a legapróbb részletre is pazarol némi figyelmet. Ha pedig elfogadjuk ezt a gondolatot premisszaként, akkor kijelenthető, hogy a TIFF még nem felnőtt. Csak nagykorú. A kamaszok minden bájával és gátlástalan nemtörődömségével együtt. Más szóval: az ideai fesztiválon békésen megfértek egymás mellett az éppen nagykorúakra jellemző végletes viszonyulások. Az például remek, sőt, irigylésre méltó eredmény, hogy végre sikerült megszólítani egy jelentős szponzort a magán-szférából, a Polus korporatív személyében. Na ja, mondhatná valaki fanyalogva, hat év kellett ehhez. Arról is spekulálhatnánk, mi rejlik a nagyvonalú támogatás mögött. Hogy a Kolozsvár határában épülő Polus Center soktermes multiplex mozi működött majd, és az agyemnek józanul arra számítanak, hogy esetleg jövőtől a fesztivál elhagyja a várost. Hallottam is néhány féltő kommentárt, hogy meglásd, kiürülnek a kolozsvári mozik jövő nyáron. Nos, nézzük a dolgokat a maguk természete szerint. Gigantikus közhely, hogy az üzleti világot az érdek vezérli. Az sem különösebben falrengető novum, hogy a hazai üzletemberek közössége (kalapot le a kivételek előtt, természetesen) még nem egészen „érett” a kultúra támogatására. És ez egyáltalán nem minősíti az illető közöségét. Hiszen ahhoz, hogy egy korporáció, úgymond, nem produktív befektetéseket végezzen, bizonyos stabilitásra van szükség. Amelyhez, elképzelhető, 17 év nem elegendő. Mielőtt még bárki kultúránafatikus örülni kezdene, hogy lám-lám, valaki ismét elveri a port a pénzeszszakokon, hadd jegyezzem meg, hogy a kultúrszféra még annyira sem készült fel az üzletemberek közöségének megszólítására. Ha a kultúra nagyobb sikerrel szeretné bevenni a magán-szféra várát, vatikáni valután és a szponzor poszterjelenlétén kívül valami egyebet is kell adnia. Kivételt képez a mecénás kategória (érdemes elgondolkodni a szponzor és mecénás szavak jelenésdimenziói közötti különbségen), amelyből a honi prérin még kevesebb mozog. A TIFF például annak a több ezer embernek a jelenlétét tudta adni a Polusnak, legalábbis az ígért szintjén, akik jövőre esetleg ott tolonganak a Centerben (miként a Magyar Filmszemle látogatói a pesti Mammutban), és két film között fogyasztanak. Na, valami hasonlót kell adni, kinek-kinek értéke-mértéke szerint. Persze másra is szükség van. Olyasmire például, amit a Dilema Veche című lap immár hét éve sikerrel csinál, a Volvo-Dilema veche fórumon. Nevezetesen a kulturális és az üzleti szféra képviselőinek találkozására. Ahol a két fél elmondja egymásnak, mit lehet, és főleg, hogyan kell. A TIFF szervezőinek hat év kellett az ilyen értelmű sikerhez. És ez jó.

mációs filmjével 1957-ben elvitte a legjobb kisjátékfilmnek járó Pálmát.) Az ideai díjeső több szempontból is jelentős. Egyrészt felhívja a nemzetközi szakma figyelmét arra, hogy Romániában versenyképes filmkészítés működik. Szándékosan nem írtam filmipart, mert az nincs. De ha van is, nem ott, ahol a nemzetközi sikereket halmozó hazai filmek készülnek. Ez a másik figyelemre méltó üzenet. A globális porondra bizonyos fokú naivítás jellemző. Értsd, ha valaki elég ügyesen és elég sok pénzzel a háta mögött eladja magát a világ másik végén, akkor a hallgatóság hajlamos lenyelni, hogy ő az illető ország valamiféle guruja, aki arra hivatott, hogy az ottani igét terjessze. Mungiu, Nemescu és a többi „fiatal” fenegyerek egymást követő sikerei után talán valamivel nehezebb dolga lesz a Sergiu Nicolaescu-féle maradványhalaknak, már ami az igeihirdetést illeti. (A jelenség egyébként hasonlóan zajlott le Magyarországon is, amikor színre lépett Pálfi György, Fliegau Benedek, Hajdu Szabolcs és miért ne, Lakatos Róbert generációja. Azzal az árnyalattal, hogy a román film ezúttal lekörözte a magyart, a siker illékony szintjén bár.) Mungiu és társai ugyanis nem nyomják az igét. Nincs szükségük rá. Beszélnek helyettük a mozgóképek. Az ideai sikorsor harmadik figyelemfelkeltő dimenziója, hogy a romániai pénzosztó szervek a jövőben talán jobban odafigyelnek majd, kinek mennyi jut a filmkészítésre szánt támogatásból. És akkor talán nem fordul elő, hogy a támogatás oroszlánrészét a Nicolaescu-féle Moldován komisszár-remake viszi el. Nem ez lesz a nemzeti ügy. És ezzel korántsem azt akarom mondani, hogy Moldován komisszár nem ér pénzt. Csupán azt remélem, hogy elkövetkezik az arányok átértékelése.

Cristian Mungiu filmje, a 4 hónap, 3 hét és 2 nap egyébként valóban kiváló munka. Számomra, aki a megfelelő közelség-

masan egyetemes érvényű alkotássá. Ahogy a morális szint eltörpül a hatalmi mellett. Nem arról beszélünk, hogy morális dolog-e elvenni egy emberéletet, amint ahhoz a civilizált világban az ember hozzászokott. A 432-ben (ahogy a filmet széles körökben becézik) arra kerül a hangsúly, hogyan játsszuk ki a láthatatlan, ám ilyen minőségében talán még fenyegetőbb módon jelen levő hatalom éberségét. Ha tetszik, egyfajta perverz hatalmi játszmáról van szó. Sikerül-e a hangyának becsapni a hangyászt? Sikerül-e lépéselőnyhöz jutni? Sikerül-e időben megfelelő szállodaszobát szerezni? Sikerül-e időben össze-szedni az angyalcsináláshoz szükséges pénzt? Sikerül-e rajtakapás nélkül megúszni az egészet? És végül, sikerül-e maradandó károsodás nélkül túlélni az angyalcsináló Angyallal való találkozást? Szép számmal voltak férfiak is, akik annak idején vállalták a nem kívánt terhességek megszakítását. (Egyről én is tudok.) Mungiu választása azonban dramaturgiai funkciókat (is) szolgál. Egy nőnemű angyalcsináló ugyanis – a film kisrealista világa szintjén legalábbis – nem tudta volna felöltöni a mindeneket fenyegető hatalom szimbolikus mezét. Nem állt volna kére neki. A Vlad Ivanov alakította Bebe úr viszont fokozatosan kitölti a vásznat, és olyan rémületes hatalmi jelképként viselkedik, hogy már maga ez a bravúr is megér, nem is egy misét. Ehhez járul Oleg Mutu kameramunkája, amely tökéletesen idomul a film világához. Óvatosan követi a figurákat a szűk terekben, hogy aztán időről időre hagyja őket eltávolodni, ki a képből, mintegy illusztrálva magányukat, a nagy homály ellenében. Úgy gondolom, a kis költségvetés Mungiu filmjének is javára vált. Elképzelhető, hogy rengeteg pénzzel a zsebében nem tudta volna elkerülni a táguló lehetőségpréri csapdáit. Így viszont minden szempontból lecsiszolt, feszes és a végtelenig nyugtalanító film lett a 432. Az Aranypálma pedig várt vagy váratlan hab a tortán. És jól van ez így, feleim, nagyon jól.

Egy másik film, amit kíváncsian vártam, Kocsis Ágnes Friss levegője volt. És nem csak azért, mert magyar. Ehhez képest kissé elcsúszott az élmény, hiszen akaratlanul is összehasonlítottam az opuszt a Mungiu-filmmel. Ráadásul működik is az összehasonlítás, ugyanis a két rendező bizonyos fokig hasonló világot teremtett. Kocsis radikálisabb „tájmegvonás”-sal él. A néző időnként egyszerűen nem tudja, hova is helyezze magában a film idejét. A két nő, anya és leánya ideje ugyanis mintha megállt volna valahol a nyolcvanas években. És a szereplők a film nagy fordulópontjáig úgy is viselkednek, mint akik körül, és akikben megállt az idő. Időüres térben mozognak, el egymás mellett. Az anya egy metróvécében dolgozik, légfrissítővel igyekszik szabadulni, na nem a pörusaiba vélt vagy valós módon beleivódó illatoktól, hanem az időn kívüliségtől. Közben az ismert társkereső módszerek útján igyekszik valamit lesikálni a köré sűrűsödő magányból. A lánya divattervező akar lenni, addig is szakiskolába jár, és esténként, mikor a mama hazaérkezik, vadul kinyit minden ablakot, de persze ő sem az illatosított vécélégtől akar szabadulni. Tökéletes a gyűlölet levegőtlen légtöme, amelyet a figurákhoz társított szín-kép alkalmazása finoman árnyal. Az anya körül minden a piros valamely árnyalatában játszik, amely természetesen nem több önámításnál. A lány színe a zöld, na ja, a reményé, amely egyben a néző számára is valami olyasmit sugall, hogy nem tart ez az állapot örökké. És tényleg, amikor az anya sok napon túl gyógyuló sérülésekkel kórházba kerül, tehát mintegy kivonják a forgalomból, a lány belép a metróvécébe, és szor nélkül átveszi a feladatkört, mivel rádöbben, hogy a mindenkor levegő valóban friss is lehet. A film tökéletesen működne, ha a rendező nem esett volna az „imádom a saját ötleteimet” típusú klasszikus csapdába. Időnként mintha nem venné észre, hogy a kép túlpörög önmagán. Ami egy szükszavú, szinte Kaurismaki-stílusú dolgozat esetén a lehető legnagyobb baki. Az aprólékos gondallal felépített, a nézőt finom poénnal lazító film (külön kedvencem a két nő egyérintője, Cattani felügyelő, aki jelent valamit az anya számára, a fiatal nő pedig csak nézi) újra meg újra széthull, a túlfutott jelenetek miatt. Ez az a csapda, amit Mungiu kiváló érzékeléssel elkerült. Úgy gondolom, ezen a szinten akár el is lehetne kerülni az ilyen baklövéseket. Aminthogy a TIFF is elkerülhetne volna az emberközelség érdekében hangoztatott védőbeszéd ellenére elkövetett hibákat. Nem tudom eldönteni, hogy kinek van

Hatodik TIFF, avagy a nagykorúsodás esetlen bája

ből szemlélté, gyerekként persze, a kommunista diktatúrát, elsősorban azért, mert a rendezőnek egy-két kivételtől eltekintve sikerült kivonni alkotásából a hatalom ikonográfiáját. A vásznon nem jelenik meg a szekus, a rendőr, a felvonulás, a zászló, a gyár meg a többi jól ismert szimbólum. Mungiu jó érzékkel kamaradráma-szintre szűkítette a nagy tragédiát. Ami bevett fogás persze, lásd a kis bomba nagyobb robban esetét. Viszont ebben az esetben is kiválóan működik. A történet véresen egyszerű. Van két egyetemista

lány, és az egyikről kiderül, hogy állapotos. És aki csak némileg is, de ismeri a romániai kommunista rezsime természetrajzát, tudja, hogy a nyolcvanas években az abortusz bűncselekménynek minősült. A filmben egyébként ezt sem tételezi senki. (Aminthogy minden kimarad, amit a szikár koncepció szükségtelennek minősít. Például az apa személye is, amellyel máshol, más rendező örömmel elbábelődött volna.) Az események alakulásából derül ki, hogy a művi vetélés több, mint Isten igéje elleni vétség. A film épp ezáltal válik borzal-

Ami a nagykorúsodás negatív hozadékát illeti, tény, hogy egyes kamaszos megnyilvánulások felháboríthatnak bárkit. Például, amikor meghívót kapok a díszes megnyitóra, és ha nincs egy jóakaróm, mehetnek a meghívómmal a toalettre. Vagy, amikor jó előre jegyet váltok egy filmre, és a bejárat előtt odavetik, hogy bemehetnek, ha akarok, de már nincs hely. Ezek a jelenségek arra utalnak, hogy a rendezvény még távol áll a profizmustól. És persze arra is, hogy a fesztivál kinötte a rendelkezésére álló három plusz egy kolozsvári mozi. És akkor be is zárult a kör. Hiszen a szervezők jól és jókor szólították meg a magán-szférát. Elképzelhető, hogy jövőre már több évvel profibb, felnőttbb TIFF-re zárandokolhatunk, akár a világ végére.

Természetesen, hogy az ideai fesztivál elsősorban Cristian Mungiu Cannes-i Aranypálmája jegyében zajlott. Meg Cristian Nemescu Un Certain Regard nagydíja jegyében. Ekkora kört Gopo sikere óta a román filmművészet még nem futott. (Emlékeztetül: Ion Popescu Gopo 1956-os, Scurta istorie című ani-

lány, és az egyikről kiderül, hogy állapotos. És aki csak némileg is, de ismeri a romániai kommunista rezsime természetrajzát, tudja, hogy a nyolcvanas években az abortusz bűncselekménynek minősült. A filmben egyébként ezt sem tételezi senki. (Aminthogy minden kimarad, amit a szikár koncepció szükségtelennek minősít. Például az apa személye is, amellyel máshol, más rendező örömmel elbábelődött volna.) Az események alakulásából derül ki, hogy a művi vetélés több, mint Isten igéje elleni vétség. A film épp ezáltal válik borzal-

lány, és az egyikről kiderül, hogy állapotos. És aki csak némileg is, de ismeri a romániai kommunista rezsime természetrajzát, tudja, hogy a nyolcvanas években az abortusz bűncselekménynek minősült. A filmben egyébként ezt sem tételezi senki. (Aminthogy minden kimarad, amit a szikár koncepció szükségtelennek minősít. Például az apa személye is, amellyel máshol, más rendező örömmel elbábelődött volna.) Az események alakulásából derül ki, hogy a művi vetélés több, mint Isten igéje elleni vétség. A film épp ezáltal válik borzal-

lány, és az egyikről kiderül, hogy állapotos. És aki csak némileg is, de ismeri a romániai kommunista rezsime természetrajzát, tudja, hogy a nyolcvanas években az abortusz bűncselekménynek minősült. A filmben egyébként ezt sem tételezi senki. (Aminthogy minden kimarad, amit a szikár koncepció szükségtelennek minősít. Például az apa személye is, amellyel máshol, más rendező örömmel elbábelődött volna.) Az események alakulásából derül ki, hogy a művi vetélés több, mint Isten igéje elleni vétség. A film épp ezáltal válik borzal-

szántaijános

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

Augusztus

Augusztus horrorhónap. Minden hónap horrorhónap, de augusztus kiemelten az. Augusztusban több százmillió szünyogot, legyet, bögölyt mérsárolunk le kézzel, lábbal, légyecsapóval. Százliteres mennyiségben kenődik a vér karra, combra. Augusztusban jönnek rá a gyerekek, hogy rögtön vége a nyári szünetnek, és elkezdnek idiótaként viselkedni. Augusztusban, két hónap kánikulai kín után elköszönnek a földi világból a szívesek, a magas vérnyomásban szenvedők (mondjuk, ettől boldog az Állam, de mit várunk tőle, az Állam maga a horror).

Maradjunk az irodalomnál. Augusztus közepén, Nagyboldogasszony napján hal meg **Árpádházi István** író. Első István, akit Allamalapító Szent Istvánként is ismerünk. Írta volt ugyanis *Intelmeit Imre herceghez*. Csak az író ír. Viszont a herceg nem olvasta. Nem elég az államalapítás heroikus feladata, a sok keresztelés, akasztás, nyakazás, négyelés, nem elég, hogy német asszony (s mint tudjuk, a német asszony maga a horror), élete végére is maradt szépen a horrorból. Meghalnak lányai, akikkel hatalmi szövetséget köthetne, fiait, akik örökölhették a trónt. Legsúlyosabban azonban Imre halála érinti. Lépnie kell. Utolsó lépései maga a horrorba hajló tévedés. Unokatestvérét, Vazult megvakíttatja, ez a kor kedves gyakorlata a trón lehető várományosait leszerezendő, a törvényben ugyanis szerepelt egy tétel, mely szerint csak egészséges, testileg hibátlan ember lehet király. Vazul fiait száműzi, és kínjában itt téved. Örökbe fogadja az olasz Orseolo Pétert, aki nyolcéves horrorba viszi az országot, amíg végre megérkeznek az Árpád-házi hercegek, rendet vágnak a rendtelenségbe. Endre herceg és a nemesek forradalma ez. Az első magyarországi forradalom. Péter csapatait szétszórják a forradalmi nemesurak, őt elfogják, és a kor nemes hagyományának áldozva kiszúrják a szemét. Tűnődjön a sötétben, akar-e még magyar király lenni olasz létére. Lehet, nem Istvánnak köszönhető, de augusztusban az ember behúzott nyakkal a fal mellett oson. Soha nem tudhatni, mi zúdul a nyakába.

ben maradunk. Hogy megértem. Nem könnyű. Ma már ismerem az állapotot, amikor az ember nem akar látni senkit. Csak lenni, létezni, lélegezni, Duna-szelet szívni, nem hallani meg kérdést, kérést, követelést. Tudomásul venni ébredésor, hogy élni jó. Különös, minimum különös, hogy Simonffy András meghalt, és nem él. Mintha nem történt volna semmi azzal, attól, amit ő írt. Mintha a *Kompország katonái* nem indított volna el valami addig elképzelhetlent bűnös apáink bűnös doni kalandjáról.

Hetedikén hetvenéves **Kántor Lajos**. Kántor Lajos az erdei *Korunk* főszerkesztője, amióta ismerem. Irodalomtörténész, műtörténész. Könyvek számában valami irdatlan teljesítmény mögötte, ha meg is volnának magyarországi könyvtárakban, valahol nyilván megvan az összes, reménytelen ügy, hogy az időhiányos pénzkereső ember egy árva hetében nekilásson. József Attiláról, Móriczról, Szilágyi Domokosról, antológiászerkesztések tömege. Közben olyan meglepő tételek is, mint '95-ben a Madách Imre Irodalmi pályázat díja. Én pedig azt gondoltam (hülyén), hogy íróember ötven fölött nem pályázik, főleg nem irodalmi pályázatokon, mert fiataloknak van kitalálva. És utazik. Meg utazik. Hihetetlen látvány egy *nemutazó* számára. Tavaly Fehérváron találkoztunk. Tavalyelőtt Zetelakán. Azelőtt a Könyvhéten. És nem fárad, mozog, előad, beszélget. Mondjuk, olvasni jobb. A régi eresztésekből csak egy kötetem van meg, a *Megbolondult a kutyám*. Tele szeretettel, humorral. Alig ismertem fel Kántorban, az előadóban, a „kutyám”-könyv szerzőjét. De ez az én hibám. Mondom, nem mondom, mindegy. Ültünk a fehérvári reggelben, én a kíváncsi, ő az öreg irodalmi róka. Szerettem volna búcsúzóul megkérdezni, hogyan lehetett túlélni a Gheorghiu-Dej utáni Ceaușescu-horror, de reggeliztünk, tele szájjal nem kérdezhettem. Majd legközelebb. Boldog születésnapot.

Nem akarok **Vass Tibor**ról írni, aki augusztus nyolcadikán 39, jövőre negyven, majd akkor, ha még él a rovat, és én is élek (most nem úgy néz ki). Vass Tibor dolgozik. Amikor őt látom, többnyire arra gondolok, mi lett volna, ha úgy alakul, aki eldönti, író lesz, dolgozhat, próbálkozhat akkor, amikor én voltam negyven. Használhatja a nyelvet annyi síkon, annyi csavarában, amennyit ki akar próbálni, és megjelenik, nem néznek rá a szerkesztőségben, hogy „de, Tibor, ez nem te vagy, abból kérek, a tavalyi nyelvezetből”. Azt pedig külön nem értem, hogy „képzőművész”. Minek? Miért mond ilyet író magáról?

Hogy a könyvei műalkotások (extrémítások), nem kérdés, sehogy nem férnek a hagyományos polcokra (csak fektetve). Irigylem őket. Akik ma harminc. Milyen szép lenne negyvennek lenni. Alapösztrönből felismerni a ribancot, elzavarni a horrorbúba a második percben. Alapból felismerni, amikor egy nyelv nem azt, és nem úgy szolgál, ahogyan azt elterveztük. Változtatni. De nem a nyelv, inkább a ribanc itt a lényeg. Ribancba nem tenni erőt, munkát, ideget. Mehetne a latrinába is ezzel az erővel. Ha jól látom, nem írtam Vass Tiboról. Majd jövőre. Ha él még ez a rovat, és én is élek (most nem úgy látszik, 39 fok meleg van).

Nem hagyhatom ki **Hajnóczy Pétert**, aki hatvanöt volt tizedikén. Simonffynál egy évvel fiatalabb, akit Horváth Béla Ödön néven tartottak keresztvíz alá Porcsalman, 1942. augusztus 10-én. Hatvanöt voltna. És szinte soha, semmiféle irodalmi felsorolásból nem hagyható ki ma már. Annak ellenére nem, hogy bármilyen általános viszonyok közt találkozzunk írásaival, lenyomja az embert a sárba. Ha eleve sárból olvas a kedves olvasó, a fenekére. Leggyakoribb jelzői a „dermesztő, remekmű, komor, halálra szánt, alkoholizmus, hideg, 39 évesen elhunyt, érzelemmentes, felkavaró, ideggyógyintézet, ápolatlan, zseniális, kegyetlen”. Valóban az. A szerelme is kegyetlen. Humora is. Az áthangszerelt állatmesékben a szorgalmas hangya elküldi a francba La Fontaine-t, mert amíg ő beleszakad a robotba, a tücsök meghívást kap a párizsi Conservatoire-ba. Nem állom meg, nem tehetem, hogy ne morogjak, amikor ártnak. Elbeszélnek „alatta” olyan irodalomtörténeti fazonok, akik kényelmesen elférnek Hajnóczy talpának boltíve alatt. Nevezetesen, hogy nem kell HP előtt hasalni, nem volt ő akkora író, hogy nem teremtett szintézist a létező (félkommunista, félnihilista, félagyatlan) világ és az általa preferált alkohol közt. Az hiányzott volna, más sem. Amikor megtette (a Mozgóval, egy megrendítő szarhurkával, valami szakszervezeti följelentésre-tiltakozásra), bezúrták a folyóiratot. Óvatosan szétrézek, merre dobjak hátast, amikor kényszeresen eszembe jut az irodalmi adaptáció. Miközben tudom. Ezerszer bebizonyosodott, az adaptáció, ha az olvasó a fejében filmezi az olvasott regényt, közelébe sem juthat. Tíz éve nem ültem be moziba. Tavaly – kényszeresen – beültem. Látni akartam dr. Horváth Putyi Hajnóczy-filmjét, olyan szépen beszéltek róla, hogy besétáltam a csapdába. Láttam *A halál kilovagolt Persziából*-t. Bár ne tettem volna. Az író attól író, hogy hat. Lehet attól is, hogy szintézist teremt, de leginkább falhoz veri az embert. Végigcikáz a bordáin. Átveszi a hatalmat.

Hatvanhat voltna, ehelyett tizenkét éve halott **Simonffy András**, a *Kompország* írója. Ő az utolsó író, akivel levelezek, keletnémet Erikán gépelem a leveleket, A/4-es, 65 gr-os famentes papírra, kopó gépszalagokkal. Még nincs e-mail, net (a másik utolsó Ördögh Szilveszter, aki nem enged az internet sátni csábitásának). Simonffy sárguló fatartalmú papírt használ. Az utolsó, akitől kérdezhetek, és akitől aggodalom nélkül kérdezek. A tizenegy év, ami köztünk, a helyismeret, amit tud a vízfejű magyar irodalomról (a *Bajza utcával kezdődik, a Bajza utcával végződik*). Nincs nívódíja, irodalmi díjai, nincs tisztikeresztje. Legalábbis nem látszik. „A díjat adják, ha nem ugrasz el, eltalál” – mondja egyszerű rosszkedvűen. Simonffy

a nagy homogén, a szerethető nagy homogén ember. E homogenitásnak köszönhető dióóriásokkal körülölelt abszolút dukai csödjé. Ebbe hal bele. A dukai Takách kúriába. Abba, hogy nem bír a hivatalokkal. Az örökösök és a haszonlesők elleni reménytelen küzdelem pusztítja el. A hírek szerint a Duna TV is rátett egy lapáttal. Ezt is láttam. Akkor ismertem meg, még szakáll nélkül, amikor az (azóta halott) *Új Írást* szerkesztette (Ágh Istvánnal). Közben le-le hozzá Kisorosziba, a nagy házba, de le a Duna-partra is, ahol sátrak, tüzek, fűzek és szabadegyetem. Utolsó éveit már a *Hitelhez* kötött több okból, amiről majd egyszer. Legendás és döbbenetes a Döbrenteivel történt afférja a borosüveggel. Ez sem illeszhető ide (fényképes bizonyíték nélkül). Legendás és döbbenetes a Döbrenteisírbeszéd a kisoroszi református temetőben, szikrázó télben, ropogó havakban, csoda napsütésben. Sokan búcsúznak Simonffytól. Sokan hallhatják Gyurkovics Tibor hamis, gacsos szónoklatát, a politikára kacszintgatót, a habosan hazugot. Döbrenteie legalább őszintén zeng, tele fájdalommal, emberi megbánással, félelemmel. Én ekkor döntöttem el, amíg a politika belemocsokl az írótemetésebe, megtartóztatom magam. Majd a sajtómól nem töröm a fejem. Azt azért jó volna tudni, hányan érezzük ugyanezt, ugyanígy, ugyanaznap. '95 karácsonya van. Azóta két leveleskönyve jelent meg. A Sándor Katához írott itáliai levelek, és a megrendítően bölcs Czigány Zoltán leveleskönyv, a Posta Dukába. Talán '94, amikor várom a telefonját, hogy látogassam meg Lepencén, a szanatóriumban, ami fél óra buszút. Nem hív. Én keresem meg pófátlanul. A tizenötödik telefon sikerül. Azt mondja, nem szeretné, ha ebben az állapotban látnám. Nem értem. Azt válaszolja, majd megérted. Eb-

12-én 83 éve halt meg **Bródy Sándor** író, drámaíró, publicista. Sokkal többet olvastam Bródyról, mint Bródytól. A szakértők kivételével mindannyian így lehetünk ezzel. Tudok ezt azt róla. Hogy pl. Egerben születik; hogy gyerek még, mikor apja tönkremegy és meghal; hogy az öreg elsősorban Úr, a Kaszinó tagja, és csak azután kereskedő, nem mellesleg hódító férfi. Az apai örökség számottevő, mégis: pengőszázerek helyett fizimiskáját és természetét örökli. Meg a főcicsapatnyi testvérhadat, + tartalékok (13 testvér). Bródy élete azzal, hogy Pestre költöznek megváltozik. „*Kimondhatatlan bátorság fogta el olykor a lelkemet, úr, ismert, irigyelt, gazdag, híres úr akarok lenni e rám se hederítő tömegben... akarok, akarom, s az leszek!*” A színészettel próbálkozik. Gyulán újságíró, itt jelenik meg az első kötete, a *Nyomor*. Ezután újra Pest, állás a Magyar Hírlapnál. Három évre elakad Erdélyben egy színésznőnél, akinek fiút csinál (Hunyady Sándort), közben itthon gyerekek, asszony. Miután a színésznő meghal, kézen fogja a fiúcskát, hazaviszi, bejelenti a többi gyereknek (az asszonymnak), ez a fiú a testvéretek, szeressétek (kíváncsi volnék, egy mai asszony, pl. az enyém, mit szólna hasonló bejelentéshez a megváltozott világban). A három kolozsvári év után visszatér a Magyar Hírlaphoz, nyomja a prózát, a publicisztikát, a szinikritikát. Bródy nagy játékos, nő, kártya, lóverseny. Szeretői elsősorban színésznők, elfelejtett költők (az elfeledett költőnek Bródy révén kívántak *nem elfeledett* költőnek lenni), polgárasszonyok, cseledek, hercegnék és hercegnők. Írói, szinikritikusai, szerkesztői vonzereje mellett a kor legképrázatosabb és legdivatosabb bikái közé tartozik, mondják a korabeli nők. Ők mindig jobban tudják. 1904 őszén anyagi és szerelmi összeomlást követően öngyilkos, de túléli. Tudom, hogy a századfordulón a legnagyobb hatású író Bródy Sándor. Publicisztikája Adyt, regényírása Móriczot, Krúdyt, színművei Molnár Ferencet, Szomorj Dezsőt okítják a szakmára. Tehát forradalmi, rendszereket megújító figura. Az utána következő nemzedék legkülönböfélé hangvétele, hangtűése közvetlenül vagy közvetve Bródy Sándorra vezethető vissza, írja az irodalomtörténet. Manapság úgy hangzik: a teljes Nyugat-gamitúra Bródy köpenyéből bújjik elő. Érdekes. Ráadásul ismerem a Noran kiadta *Krúdy-Bródy* kötetet, tudom, hogy Földes Anna (Így élt sorozat; *Így élt sorozat; jut észbe, Földes Anna 77 éves augusztus 15-én, Isten éltesse, együtt dolgoztunk a Teraszon néhány éve*) írt egy Bródy Sándort. Ismerem, olvastam, de alig emlékszem valamire *Laczko András* könyvéből az Arcok és vallomások sorozatból, és felmerül, ugyan mire valók ezek a memoárok. Nem tudni. Az ember, aki régen rongálja a szemét mindenféle magyar és nem magyar, kortárs és a kortársat megelőző irodalommal, elég sokat tud, ha megerőlteti magát. Csak azt nem, ha szinte minden leírt mondat irodalmi előzménye Bródy, akkor miért nem olvasunk Bródyt. Az átlagember miért csak annyit tud róla, hogy Bródy Sándor utca őt, hét.

Tizenkettedikén hatvanhárom éves **Dobai Péter**. A Gállistváni „Péterek” egyike. Jól elszaladtak az évek az 1973-as *Kilovaglás egy ősi erdőből* (amit többnyire *erdőből*-nek fordítottam magamban, mert ugyan mi értelme van az *ősi erdőnek*? Az erdőnek mindegy.) Prózája, történelmi regényei lassabban jöttek be annak idején, de a hetvenes évek két kis verseskötete (a 76-os *Egy arc módosulásai*, a 78-as *Haryatt*) egy korosztály bibliájaként utazott velünk, éppen úgy, mint a 67-es, Sükösd Mihály által szerkesztett *Üvöltés* antológia (Modern Könyvtár sorozat). Az enyém mindenképpen. Azt hiszem, Dobaitól tanultam (loptam) legtöbbet a hetvenes években. A három verseskötet volt a kontrollmérleg. Azokat a szavakat, amelyeket Dobai nem használt, gyanakodva vizsgáltuk. Közben párhuzamosan nyomta a forgatókönyveket. Előbb a Csontváry (Huszárik Zoltánnal), amit szegény néhai, mára totálisan kikopott Császár Istvántól vett át, aztán egymásra találtak Szabó Istvánnal, megcsinálták a Mephistót, a Redl ezredet, a Hanussent és más egyebet. Különféle díjakkal a vitrinben (példának okáért: Az Év Legjobb Forgatókönyve – Cannes), gondolom, fitymúl rá, hogy bizonyos olvasók nem filmrajongók, és a forgatókönyv, lett légyen a legzseniálisabb abban az esztendőben, nem versenytársa az *Egy arc módosulásainak*.

Ötvennyolc éve, 16-án hal meg autóbalesetben **Margaret Mitchell** amerikai írónő. Az *Előjűta a szél* írója. Ő az „egyik könyvű író” mintapéldánya. A „szél-en” kívül egyetlen novelláját ismeri az irodalomtörténet. A regényben minden van, ami kell. Szerelme, dacból kötött házasságok, Észak Dél ellen. Minden idők egyik legnagyobb könyvsikere. Én negyven fölött engedtem magamra, előtte rangon alulnak tűnt, annak ellenére, hogy 1937-ben Pulitzer-díjat kapott. Lila érzelmegek, férfiügyek, álmok, ostobaságok. A lángolás ostobává teszi a nőt. Főleg, ha eleve az. Dilettáns, aki ráérez, hogy a polgárháború mindenkit mélyen érint. Mégis minden porcikája lektúr. Csak kicsivel hosszabb. Állítólag a fordítás (Kosáryné Réz Lola) hatszor jobb, mint az eredeti. Az írónő 1900-ban születik, '22-ben megy férjhez, két évvel később új férjet választ. A második férj támogatja a kis hölgy írói terveit. *Aszél* 1926 és 1929 között születik. Kiadót nehezen talál, a regény ezer oldal, kockázat. Viszont miután 1936-ban (Macmillan Publishing) megjelent, minden addigi eladási rekordot megdöntött. A bátorság kifizetődött.

Jász Attila: *Kedves Fiatal, Ismeretlen Barátom!*

Tíz tétova tanács Egy Szerkesztőtől

Azt kérdezed, jók-e a verseid. Tőlem. Előzőleg megkérdezted másoktól is. Folyóiratoknak küldözgeted. Egyéb költeményekkel hasonlítod össze őket és nyugtalan vagy, ha némely szerkesztőség visszautasítja kísérleteidet. Nos (mivel megkértél, hogy adjak tanácsot), én arra kérek, hagyd abba mindezt...
(Párizs, 1903. febr. 7., Rainer Maria Rilke)

[I. NE ÍRJ]

I. 1
Ne írij,
ha mégis, csak akkor, ha nagyon muszáj,

különböen fabatkát sem ér, amit csinálsz,
eldobhatod,

és senki sem hozza vissza,
mert

teljesen esélytelen vagy az ismert, nagy nevekkel szemben,
de éppen ez az előnyöd is, hogy ne olvasatlanul süllyesszenek el

a folyóiratok havi szövegűzűdjében,
hanem esetleg olvasatlanul van esélyed megúszni mindezt,

hidd el, ez nem kevés.

I. 2
Ne írij verset,
nem éri meg, árából, a honoráriumból még egy rosszabb minőségű mosóporra

(hisz olvastad a Költőt!)
se telik,

ne írij verset,
aki verset ír, sérülékenységét deklarálja, sőt, lelkiileg sérült,

defektes, deviáns, nem e világra való, tehát a többi ember eltapossa,
ne írij hát verset,

ha mégis, az elviselhetetlen fájdalomról írij,
hogy nem e világra való vagy,

ez tetszeni fog a többi embernek is,
miközben eltaposnak,

megtapsolnak majd.

I. 3
Ne írij prózát,
ne hidd el, hogy ma a próza ideje van, és csak azt érdemes,

mindig érdemes, egyébként, gondolj csak Cervantesre,
és van, amikor meg is térül, meg is éri, gondolj szintén őrá,

vagy Máraira, aki közel 30 ezer embernek írt a harmincas években,
és közel hetven évnyi olvasatlanság után világnyelveken is hozzáférhető lett,

és sikeres, olvasott szerző,
és ne felejtse el, hogy őt ez már nem boldogítja,

ne írij tehát prózát csak azért, mert a legkelendőbb irodalmi portékának tűnik,
a tisztességesen művelt irodalom soha nem kelendő,

nem is volt és lesz,
számolj le az illúziókkal,

a próza nehéz műfaj, kitartást, seggelést, sok szöszölést kíván,
nem fiatal embereknek való foglalatosság,

ne írij hát prózát,
csak ha nagyon muszáj, és ha vállalni tudod a prózáirással járó nehézségeket.

I. 4
Ne írij drámát,
a dráma a leghálátlanabb irodalmi műfaj,

ahhoz, hogy bemutassák a drámádat, ismert drámaírónak kell lenned,
és ahhoz, hogy ismert drámaíró legyél, számos bemutatott drámával kell rendelkezned,

ne írij tehát drámát,
a színházi világ a legzártabb maffia, bekerüléssel lehetetlen,

amennyiben mégis bekerülsz, rögtön gyanússá válsz,
hogy kerülhetnél körön belülre,

színházi támogatás nélkül pedig reménytelen drámát írni,
a folyóiratok szerkesztői kimondottan rühellik a drámákat,

mondván, a színházban, a színpadon a helyük,
ne írij tehát drámát, nem éri meg,

csak ha magadnak írod, senkivel nem foglalkozva.

[II. NINCS SEGÍTSÉG]

II. 1
Nincs segítség, ezt jobb, ha az elején tisztázzuk, s ha már voltál olyan makacs és önfejű,
hogy nem hallgattál idősebb pályatársad bölcs tanácsára, és írásra adtad a fejed, tudnod kell,

miként a jó pszichológus, csak azt tanácsolhatom neked, jó szívvel,
keresd magadban a problémákat, és annak gyökereit, hisz azt senki más,

csupán te magad oldhatod meg,
én csak rámutathatok, hogy hol, merre keresd,

ezt pedig bármikor megteszem,
ha kéred.

[III. ÍRJ]

Hát írij, de csak akkor,
amikor már nem tudsz nem-írni,

hisz jól emlékszel te is,
amikor verset ír az ember, nem írni volna jó...

ez pontosan így van,
és amíg ezt nem érted meg, nem érzed, nincs értelme írnod,

inkább ülj ki a teraszra egy üveg borral, hívd meg a barátaidat egy-két korsó sörre,
vagy fuss néhány kört, esetleg menj le a térre focizni,

s ha mindez nem segít,
akkor írij.

[IV. ALKALOM]

Keresd az alkalmat,
hisz a tolvajt és a költőt is az szüli, ahogy költőledőd (Tolnai Ottó) mondja,

az alkalom pedig ünnep
legyen számodra.

[V. DÍJAK]

Ne várj díjakat,
hisz akkor a külvilág megerősítésére szorulsz, újabb és újabb díjakra ácsingózol,

mintha anélkül nem lehetne élni,
lehet, hidd el,

és bízz önmagadban,
és ne feledd, a díjakat emberek adják,

tehát esetleges, esendő és kicsinyes szempontok alapján döntenek,
ha mégis kapnál, örülj neki, de tudd,

sosem derül ki, miért épp neked adták,
hisz annyi más is megérdemelné...

[VI. SZERÉNYSÉG]

Ne legyél álszerény,
tudd, hogy pontosan mennyit érsz,

se többre, se kevesebbre ne tartsd magad,
mert előbb-utóbb tévedésed rád üt vissza elsősorban.

[VII. NAGYKÉPŰSÉG]

Ne legyél nagyképű,
csupán önismereted hiányáról árulkodnál.

[VIII. TÉMÁK]

Ne írij olyan témájú szövegeket, melyek lealacsonyítanak mondanivalódat,
óvakodj a szexualitás szövegbe emelésétől, a te dolgod az erotika sokrétű megfogalmazása,

óvakodj a felesleges okoskodástól, ez nem az író dolga,
a filozófusok évezredek óta csomagolják érthetetlen szavakba egyszerű mondanivalójukat

az életről,
hagyd meg nekik,

és arról írij, amiről te is szívesen olvasnál.

[IX. KRITIKA]

Ne foglalkozz a kritikával
különösebben,

ám arra figyelj oda, amit használni, hasznosítani tudsz belőle,
ami épülésre szolgál,

pontosabban, a művedre vonatkozó észrevételekkel,
ne sérülékeny éned sértődési lehetőségeit keresd benne.

[X. HIT]

Ne higgy el mindent,
ne hidd el mindezt,

lépj túl
e vázlatpontokon is,

magadnak higgy
az érzéseidnek, gondolataidnak, bővülő tapasztalataidnak,

és legfőképpen magadban higgy,
anélkül nem megy,

se írás, se hallgatás.

Sándor vagyok én is!

„Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akár csak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.”
Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

BÁRDOS JÓZSEF paródiája

Hárman ültek a compieni erdő mellett veszteglő felfordult vasúti kocsiban. Egy grúz generalisszimusz, egy osztrák untaulich, meg egy füstölgő, drága, angol szivar. Ez utóbbihoz ugyan egy kövér miniszterelnök is tartozott, akinek kopottas keménykalapja mögött érző tengerészszív dobogott, de ennek történetünk kezdetén semmi jelentősége sincsen (sőt a folytatásban is alig). Most még a dobogás sem hallatszott.

– Piros – mondta a generalisszimusz, és arra gondolt, majd csak fölveszi valaki még a talont. Egy piros hetese meg egy tízese volt, most hát kénytelen volt mondani valamit tizenhétre. – Passz piros – ismételte. – Különbö is utálta az ultit, ezt valami közép-európai trükknek tartotta. Otthon, a papneveldeben mindig dominózott a szeminaristákkal, újabban meg inkább pókerezett. Ha az embernek semmije sincs, csak az éhínség meg a boldog jövő, meg kell tanulnia blöffölni. – Mindegy – gondolta, és megszívta földig lógó, hazai gyártmányú pipáját, hadd lássa az a szivar, hogy ő is tud füstölgöni.

Jól számított. Az osztrák untaulich lecsapott a talonra.

– Piros durch-mars! – vezényelte, ahogyan anakidején a monarchia hadseregében tagolták a kiérdemesült schwarz-gelb bajuszpödrök. Felpattant, hogy kilátsszon az asztal mögül, orrát az alatta feketéllő kis pamaccsal az égnek emelte, és olyan lendülettel csapta két összefogott öklét a két combja közé, hogy egy pillanatra egészen össze kellett görnyednie a fájdalomtól. – Életteret nekem! – kiáltotta, amikor megkönnyebbült. – Mindent ütök!

– Ütsz te egy nyavalyát! – csattant fel a generalisszimusz, miközben újabb kitüntetés tűzött saját tervezésű, aranyaspománnyos hófehér zubbonyára.

Am ebbéli tevékenységét kissé megnehezítette, hogy orrát elérte a kefebajszú ökle. A meglepetéstől székestől hátraesett, és teljes hosszában elvágódott a vasúti kocsi mennyezetén. Az osztrák–német ráugrott, és kis ökleivel csépelni kezdte, mint egy eszeveszett cséphadaró.

Rejtő Jenő A húszmillió mennyező

A felső szellőzőnyíláson (alulról) ekkor bedugta fejét egy kiérdemesült lovastengerész.

– Bunyó van? Az úri társaság verekszik? – kérdezte alig leplezett izgalommal.

Válaszra nem is várt, becsusszant, és felgyűrte az inge ujját, hogy kivillant karjára tetovált ősi, családi jelmondata, a „Nem, nem soha!”. Megragadta a generalisszimusz egyik csizmáját, és megpróbálta lehúzni, ám az sehogy sem engedett. Végül egy nagy rántással mégis megszerezte, de a lendülettől elvesztette egyensúlyát, és szégyen, nem szégyen, seggre esett. De nem pofára, és így módjában állt észrevenni a szivat, amely még mindig békésen füstölgött az asztal mellett, illetve a kalap alatt. A lovastengerész rémülten talpra ugrott, mosolyt erőltetett az arcára, és a csizmát homlokához csapintva tisztelegni próbált, ahogy még Ferenc Jóska kimenős kadéjtáitól látta valamikor.

Eközben egy sorozat Walt Disney-törpe is megjelent a kocsiban. Volt, amelyik az ablakon, sőt, volt, amelyik az ajtón át érkezett. Tudor (Vasilescu) vezetésével valamennyien csatlakoztak a kefebajszúhoz. A generalisszimusz zubbonyát akarták letépni, de még a gombokkal se nagyon bírtak. Különösen Vidor volt elevenében, a kezében szorongatott vesszönyalábbal csiklandozni kezdte a grúz óriást. Annak se kellett több, összeharapta pipáját, fél csizmájával hatalmasat rúgott a levegőbe, úgyhogy nemcsak a törpék, de a kefebajszos untaulich is nekirepült az éppen mennyezetként szolgáló koszos padlóra. Ám szinte azonnal potyogtak is vissza az ütődéstől kissé kóválygó fejű, szédült alakok a földön fekvő grúzra, aki jobb fegyver híján szétharapott pipájának darabjait köpködté a szemükbe.

E percben lépett be a kocsiba mademoiselle Pepita Hófehérke, és mindenfelé vöröskeresztes csomagolását amerikai csokoládé- és ömlesztetsajt-darabkákat dobált szét, miközben a mögötte beviharzó szimfonikus zenekar népszerű hollywoodi és casablanca melódiákat játszott a múlt időről (szóló énekelt Marlene Dietrich és Humphrey Bogart).

Pepita Hófehérke láttán egy pillanatra minden megmerevedett (különösen úgy alhas táján), de aztán a verekedők még elkeveredettebben kezdték ütlegelni egymást. A kopottas keménykalap mögül előbújt egy hórihorgas légionárius ezredes, és a Marseilles-t énekelve elkeveredett az egymást csépelő urak között. Ő elsősorban az orrát használta fegyverként: mondhatni átütő erejű orra volt. A keménykalap a törpékre szórta a szivarhamuját, mire azok egymás után ugrottak ki a generalisszimusz zsebéből (ahol maradék kenyérmorzszára vadásztak – hiába), és álltak át a szövetségesek oldalára.

Így aztán az erőviszonyok lassanként megváltoztak. Már a grúz pipásnak is sikerült felállnia, és most csizmás fél lábán ugrálva igyekezett utolérni a kefebajszost, aki körbe-körbe futott az asztal körül, és így sosem sikerült elcsípni őt. A lovastengerész még mindig bambán bámulva állt, kezében a generalisszimusz másik fél csizmájával, és még ma is állna, ha az egyik törpe, a zöldbe öltözött kis Kuka ki nem rúgja alóla az egyik lábát, amitől megint elzuhant, ám ezúttal sikerült méltóságteljesen hasra esnie. A Vidor-törpe állandóan az untaulich körül lábatlankodott, aminek az lett a vége, hogy átestek egymáson, és kipukkadtak, hogy akkorát szóltak, mint egy gombostűvel kiszúrt luftballon. Ezzel aztán a bunyó véget is ért.

A törpék szinte azonnal eltakarodtak, csak előbb piros pecsétet igazolást kértek jó magaviseletükről. A keménykalap megkérte Pepita Hófehérke kezét, aki ígért mondogott, de csak azzal a feltétellel, hogy mostantól ő viselheti a nadrágot. Az angol szivar beleegyezett, így hát megtartották a világraszóló fultoni menyegzőt.

A velőtrázó orr tábornokká léptette elő magát, és kikiáltotta a harmadik köztársaságot, amelynek ő lett a császára.

A generalisszimusz visszavette másik fél csizmáját, lerázta magáról a port, és megszállta a fél vasúti kocsit: rájött ugyanis, hogy jobb megszállni, mint megszállva lenni. Ennek a gondolatnak aztán valóságos megszállottja lett a későbbiekben.

– Így aztán minden jóra fordult, leszámítva azt a csekélyesség húszmilliót, aki velem együtt behalt a bunyóba. De az már egy másik történet – mondta Pizskos Fred, a kapitány, majd felállt a rózsaszín felhőről, kiitta maradék feketéjét, vette zsíros hajóskapitányi sapkáját, és összetéveszthetetlen kacsászó járásával Heltai Jenő és Karinthy Frigyes tapasztól kísérve eltűnt az elysiumi mezőkön.

Sándorirtás

F. Cs.

„Tisztelt Szerkesztőség! Válasz hiányában és más okok miatt ezennel annulálom áprilisi küldeményemet.”

Tisztelt Uram: a szörnyű veszteséget kiheverjük valahogy, de már hogyne kapott volna választ? A szokásos eset – sűrűn előfordul –: közölni kíván a lapban, de nem olvassa azt. Ha olvasná, tudná, hogy van levelezési rovat, ahol választ kapnak azok, akiket nem közlünk. Kukkantson bele a júliusi számba.

F. R.

„Utcaszeprő szunyókált a seprűn, / Kávét csurdogált, cseppjei keserűn / Hoztak édes mosolyt egy fáradt lány arcára.” (Reggel Budapesten)

Namármost: ilyenkor el kell csenni azt a seprűt, és be kell tenni a lány lába közé. Valószínűleg pofon vágja, de ha mázlija van, az is lehet, hogy elrepül vele. De mindenképpen lesz téma.

M. E.

Levél 1 (június 20., 13:34): „amatőr költőnek vallom magam... – ez az én meglátásom. Tömör és tárgyilagos kell legyek, mert ha nagyon beleadom magam a körülményekbe és egyebekbe, letörlöm e levelet, még mielőtt elküldeném... Maradéknyi önbizalmam összeszedve elküldöm pár versemet... és ezekről kérem ki véleményét (véleményedet)...”

Levél 2 (június 22., 13:30): „A nem kapott visszajelzésből arra következtetek, hogy szegényfolt maradok az irodalom asztalán... Elnézést, hogy zavartam a zsúfolt programjában.”

Ejnye-bejnye, de kis türelmetlen magácska. 48 óra után már beadja az unalmast. Hátha elutaztam? Hátha kórházban voltam? Hátha nincs éjszakai ügyelet egy szerkesztőségben? Hátha valóban zsúfolt a programom? Egyáltalán, hátha lassúbb ez a folyamat?

És hátha türelmesebb lenne, és utánanézne a dolgoknak, és alapos munkával fönnebb küzdené magát a poézis létráján. Mert volna ám tehetsége. De ami tuti: nem megy 48 óra alatt.

T. A.

„Akkor emberek jártak hozzánk minden nap, / és éjszakánként falazták az ablakokat, az ajtókat, réseket. / Hogy ne tudjunk egy szép napon bemenni, kijönni onnan.” (Zenit)

Miért? Akkor is írtak? Az egész család?

V. M. B.

[Részletek a levélből:]
költői életút

Tán 15 lehettem, amikor megérintett először valami. Ihlet, a nagyok így mondják, én inkább úgy fogalmaznék, valami furcsa, de egy sportesemény hatására írtam meg első, kezdetleges versemet. Utána sokáig semmi sem jött, illetve a valami nem jött. Négy év múltán újra eljött a valami, mintegy 20 percig tartott. Ez idő alatt írtam meg búcsúversemet az iskolámtól. Na ezután a szobámba költözött a valami. Írtam és írtam és írtam.

[...] Keresem a bemutatkozási lehetőségeket (irodalmi oldalak, klubok), hogy minél több helyen megmutathassam magam. Idővel szeretném, ha kötetként is megjelenhetnék, hiszen sok ismerősöm szeretett volna már a verseimből a saját iskolájában bemutatni, de amíg nincs kötetem, addig nem számítok kortársköltőnek.

hitvallás

Ifjú lelkem már megjárta a poklot és a mennyet, s a Nap sugara ugyan megcsillant néha arcomon, de oly tiszta víz nincs, mely a rossz döntéseim sarát lemoshatná végleg rólam. Mégis boldog vagyok. Egyszerűen boldog, s nem cserélném el semmi pénzért azt a sorsot, amit az Úr rám szabott. Egy szenvedő nemzet büszke fiaként járom az utam, igaz hittel, rendíthetetlenül.

Egyszerűen csak jön, belülről jön az írás. Jönnek először a gondolatok, majd a betűk, a szavak, a mondatok... Néha váratlanul törnek rám, de van úgy, érzem, keresik az alkalmat, hogy mikor mutathatják végre meg magukat nekem. Keresgélem én is őket, s ha egymásra találunk, hát akkor születik meg a vers. Tisztelen őket, s ők is tisztelnek engem, úgy hiszem. Különös barátság a mienk, talán szerelem, nem tudom. Egy biztos azonban, velük együtt teljes az életem, s talán soha nem lehetne az, ha nem lennének ők nekem.

Hitem, mindannyiunk kötelessége azért dolgozni minden erőnkkel, hogy a nevünk fennmaradjon az utókornak. Lehetünk tanárok, kovácsok, földművesek vagy költők, írók, bármi, de emlékezzenek majd ránk. Akármilyen, amibe belekezdünk, legyen olyan, hogy tudják, ki tette ezt olyannak. Érezzék benne felbukkanni a szellemünket, hallják szavainkat, lássák megfeszülő karunkat. Tudják majd egykor, ha a mi időnk már régen lejárt, hogy dolgoztunk, hogy alkottunk, hogy éltünk.

„Saját bölcsességünk abból fakad, hogy nyitott szemmel, éles füllel figyeljük a világ apró rezdüléseit, és saját létünkhez

illeszük azokat. Ha rájövünk, hogyan mozgat minket a világ, tudni fogjuk azt is, miként mozgathatjuk mi a világot.”

Szerk: Ön határozottan a hónap győztese. Ily lángoló levélhez kommentárt fűznünk nem is lenne ildomos. Önmagáért beszél. Inkább bejártsszuk egy gyöngyszemét.

Anyám, mossa ki hófehér ingemet...

Anyám, mossa ki hófehér ingemet,
Tiszta legyen, mint ahogy engemet szeret,
Tiszta, mint a patak vize,
Mely a hegyek közt megered!

Nem kell nékem más gúnya se,
Páncélom s fegyverem a szívemben vagyok,
Ne sírjon, messzire nem megyek,
Hazámat én biz' el nem hagyom!

Tudja Kend, a szél hozza majdan híretem,
A szél mesél rólam, ha elveszek,
Imádkozzon Érettem, az Úrhoz,
Mert hogy nem jövök már; meglehet.

Leszek porrá zúzott kő a bércen,
Vagy eltiport virág a zöld-illat réten,
Véráztatta földön pár csepp enyém leszen,
S fekete keresztre sem írják a nevem.

Vagy dicsőséget s erőt lát majdan,
Ki egy névtáblán az időn túl meglát engemet!
Mennem kell, tudja Kend jól, itt az idő,
Hát Anyám, mossa ki hófehér ingemet...

Szerk.: Ön egy igazi, igazi Sándor!!!

JOHANN VON KRONSTADT

2007. július 16. hétfő, öt óra negyvenöt perc, tizenöt óra tizenöt perccel az előadás előtt

Nem vállaltunk apró kockázatot a mai napra, a kölcsön autó motorja felpörög, az alapjárat bohóckodik (szívóka-probléma), ma közel háromszázötven kilométer és Gyula van előttünk. Rutinból rossz irányba, a Balaton ilyenkor még kihalt, a móló mellett hatyúk eszik a másnapossá szottyadt kenyérhéjat. Tekergetem a rádiót.

tizenegy óra tizenöt, kilenc óra tizenöt perccel az előadás előtt

Végre megérkeztünk, Gyula feltárja magát, körkörös örvénylik, az eltévedés lehetőségeivel, élővíz csatornáit behálózzák az egész várost, mint *testet az erek*.

tizennégy óra harminc, hat és fél órával az előadás előtt

A Százéves Cukrászda nem is százéves, hanem már jóval öregebb. Olyan, mintha megállt volna benne az idő. Súlyos biedermeier bútorzatát most egy pillanatra megnyugtató hűvösségnek érzem. Apró újságkivágások sárgállanak a falon, cukrászszközök, formák, táblák jelzik a régi minőséget, műgondot. Nagy körültekintés után az Erkelről elnevezett sütibe falok bele, rajta a zeneszerző arcképével.

tizenkilenc óra harminc, egy órával az előadás előtt

Ennyi viszontagság, és ilyen kegyelmek után, nem késhetünk, s amit később megtudtuk, a teltházas előadás utolsó jegyeinek egyikét kaptuk meg, nincs visszaélés, eltévedés satöbbi.

Atvágunk a parkon, benézünk az ortodox templomba, ahol jóleső hűvösség fogad, szemünk végigszalad, a keleti kapu ikonjain, majd a román nyelvű miserendén, s meglepődünk, hogy ilyen is van, mármint külön kőtemplom a román híveknek, de miért ne lehetne, hisz sváb és cigány templomok is léteznek.

A vár előtt még nincs nagy tolongás, a helyiek már tudják, az ilyen rendezvények idejében soha nem kezdődnek el, hiszen ez már a harmadik alkalom, hogy az irodalom jeles képviselői valami vicces, humoros írással állnak a közönség elé.

De mi itt vagyunk és várunk, akarom mondani sétálunk, a várkertben, majd leülünk egy padra, szemközt a tószínpaddal, egy régebbi parádés Shakespeare-előadásra emlékezve.

A sötétség átmenet nélkül, lopva ér minket, a várfalon gyerekek játszanak szüleikkel, előtűnnek, majd újra el a kivilágított falak között. Apró pincebogarok mozgását figyeljük a várakok töltésén, ahogy belesimulnak az éjszakába.

hátsz óra harminc, az előadás kezdetét veszi, két felvonásban

Ekkorra a vár előtti tér benépesedik, még néhány szót váltanak a szerzők olvasóikkal (idilli kép), majd Erkel *Hazám, hazám*-jára elkezdődik a bevonulás, akár egy népoperában, mindenki elfoglalja a helyét, behelyezkedik a szerepébe.

A nézőtér fényei kialszanak, jótékony csend, a csillagok átszűrrik a magukkal hozott gyulai fényeket, elkezdődik az előadás.

A konferanszié szerepében a már jól megszokott, és a humor esszenciáját is jól ismerő Tarján Tamás. A színpadra szólítja Dresch Dudás Mihályt, ő szolgáltatja ezen az estén a szövegekhez az engedelmest, de annál meghatározóbb zenét. Óvatos léptekkel közeledik, a faszínpad deszkái megreccsennek, ez kis megtorpanásokra készíteti, egyfajta táncot kölcsönözve járásának. A színpad szélén leül, lábával néhány taktust termet, majd elkezdődik az örömlene.

Az első etapban Esterházy Péter könnyed, nyelvi leleményekkel átíratott prózát olvas fel. *A Gyula-törédék* címmel, melyet Elek Tibornak, a rendezvény szellemi atyjának és szerkesztőjének ajánl. Írásában a humor mint nyelvi esztétikum jelentkezik. A bohóc képét villantja föl Gilles személyében, *aki nem nevet, csak mindenki más körülötte*. Innen indul a nyelvi humor felfejtésére és jut el a gyönyörű pillanatok Portugáliájába, majd Esti Kornélhoz, ki éppen itt tanyáz, *és mindig egy nő miatt*, majd felidéztek Károlyi Amy és ez által Weöres alakja is.

Ebben a szövegben is benne van minden, ami Esterházy, az áthallások, utalások, egész művészetek és irodalomtörténet, és a nyelv, mely mindennek eredete és okozója. De megtaláljuk Puskás Öcsi balos zsenialitását a nyelv felől megközelítve, a futball most sem maradhat el (szerencsére), az ő sajátos nyelvvel,

vével, a futball, mint a nyelv modellje, a maga védő- és csatár-sorával, és nem utolsósorban a rúgó- és támasztólábával.

Az est dramaturgiájának két fontos eleme a szemüveg, a látás és láttatás kérdése, a verseny, ki kit figyel, szerző szöveget, közönség szerzőt, szerző közönséget. És egy másik, a jelmez, a zakos és nemzakos írók sora.

Végh Attila nagy sikert aratott, különösen az amerikai társadalmat és abban az embert pellengérré állító *Amerikai ankiész* című versével, amelynek mottója is figyelemfelkeltő: *A kövér amerikai, ha fogyni / szeretne, előbb felhizlalja magát 120 / kilósra, mert csak ekkora súlytól fizeti a / társadalombiztosító a gyomorszükitő / műtétet*. És a férfi-nő kapcsolat buktatóit leíró, *Az ember* című versével. *Éjszakák véres csatatare füstöl. / Ha aludnál, a feleség betámad. / Szólongat, unszol, tapogat és nyüstöl. / Álló éjjel. Az ágy is belefárad. „Mi van, apukám,*

Varga Zoltán Tamás

Hármasugrás – III. Irodalmi Humorfesztivál Gyulán

már nem tetszem talán?"/ – szól a nej, és végigkerget az ágyon. / Mint félholt sereg vesztett csata után: / a legyőzött tömeg nincs hova másszon.

Fehér Béla stílusparódiája is figyelemfelkeltő esemény volt, a kezdeti bizonytalankodás után (Egypercesek, melyet Örkény Istvánnak ajánlott), ténylegesen élő szöveget adott át a hallgatóságának, a fiatalok nyelvének esetlegességét hangsúlyozva.

Hazai Attila a mártól megszokott abszurd humorral varázsolta el a közönséget. *Viola esete a madárfészekkel*, (eredeti címen *Viola, akinek a fejére esett a gólyafészek*, a szerkesztő kérésére megváltoztatva.) című írásában.

Egy gólyacs család nem mindennapi történetét (ahol a gólyapapa emberi történeteket mesél a kíváncsi fiókáknak a hot-dogról és egyéb ínyencségekről, igazi poénokat adva a madarak szájába) és egy fiatal pár kapcsolatának nehézségeit fonta közös történetbe.

Jász Attila néhány kedves gyermekverssel szolgálta a közönséget, *Angyalnak lenni valahogy – avagy gyermekkorunk nyara* címmel, de olvasott fel komolyabb darabokat is, nem viccelt. Bevezetőjében inkább a humor természetéről beszélt, Hamvas Bélát megidézve.

Az első rész záró akkordja Grecsó Krisztián *Hajnali találkozás* című írása volt, ahol Lajos bácsi kertjében látogatást tesznek az ufók, a valóság és a képzelet összemosódik a borsóbontó hokedlin ülve, amit az alkohol és a drogfogyasztás következményének tekint, s közben, jó stratégiai érzékkel, folyamatosan jövünk rá, hogy a madárinfluenzát felszámoló szkafanderes, ezüsteszizmás, műanyagruhás madárvégrehajtókról beszél, nem kis humorérzékkel. Hisz különben is, *részegen nem lehet traktort vezetni, húsz évig lehetett, idétől nem*.

A második rész legígéretesebb írása Orbán János Dénes nevéhez kapcsolódik, aki míves székely nyelvhasználatával már két évvel ezelőtt belopta magát a közönség szívébe, akkor Misi mackó című meseadaptációjával ért el komoly sikereket, most aktuálisabb problémát feszeget, a meglefelvonulás tematikában. A múltba, a tizenkilencedik századba transzponálja a történetet, ahol Petőfi és Arany levelezésén keresztül, akkori szemmel láttat hasonló eseményeket, azok félreértésével és magyarázataival. A nyelv kitűnően működik, és ismét nagy sikert arat.

Háy János egy darabot hozott, most készülő levélsorozatából. Ahol Emese mesél legújabb kapcsolatáról Katinak, szomorú, olykor megrázó iróniával, a jól ismert háy-nyelven.

Tözsér Árpád meglepő, pajzán verseket olvasott, francia galán költők tollából, köztük az emlékezetes *Frecois Bassompierre* és *Fachone* kisasszony levélváltását.

De megírta saját és néhány, az esten felolvasó szerző sírversét is, *Gyulai sírversek 2007* címmel.

Esterházy Péter – Sírkö ez fölöttem, / hét mázsa andezit, / s nem a tizenhatos / mélye, sír biz ez itt. / De, vándor, vidd hírül, / hogyha ismersz Istent: / súlyos seggű nőkről / álmodozom itt lent.

Podmaniczky Szilárd egy nászéjszaka előkészületeit és történetét meséli el. Egy fiatal, szűz lány találkozása a kullancscsal bizonyos bonyodalmakat okoz.

Az est utolsó fellépője Zalán Tibor volt, aki meglehetősen öni-róniával szolt élete alakulásáról, melyeket Xéniákban mesélt el.

A közönség együtt élt a szövegekkel, figyelő és értő hallgatósága volt az estnek. Súlyos vastappsal köszönve meg az emlékezetes alkalmat.

2007. július 17. nulla óra harminc, az előadás után

A nézőtér kiüresedik, a fények megszűnnek, a színpad deszkái még saját súlyuktól utolsót reccsennek. A vár melletti Rondella presszóban még fel-feltűnnek az est szereplői, Grecsó Krisztián éppen Dresch Mihállyal a körlegzés nehézségeiről beszél, Háy János búcsúzik. Ahogy a harmadik humorfesztivál is a 2007-es nyártól.

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

PR-menedzser: Buzás Szilvia

Tel.: 06-30-437-5538

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:

2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj

egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,

e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szöcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária (Szerkesztő), Kukorelly Endre, Márton László (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyei Tibor

Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula

Lapszerkesztő: Bege Magdolna.

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;

Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

■ **TANÁCSKOZÁS TOKAJBAN.** A Magyar Írószövetség augusztus 14–16. között tartja a magyar irodalom nemzetközi tanácskozását Tokajban. A tanácskozás a társadalmi önszerveződés, a nemzetközi jelenlét, az önkormányzatiság és a demokrácia, a helyi művelődés határokön átnyúló összefüggéseit, ennek szellemtörténeti vonatkozásait vizsgálja.

■ **CÉVENNES-DÍJ SZABÓ MAGDÁNAK.** Szabó Magda kapta meg Katalin utca című művéért a legjobb európai regény jutalmazására alapított Cévennes-díjat, amelyet idén először ítéltek oda Franciaországban. A dél-franciaországi Ales-Cévennes Kereskedelmi- és Iparkamara elnöke, Francis Cabanat kezdeményezésére született díj nyertesét bonyolult döntési folyamat révén határozták meg. Az Európa Tanács 46 országában alkotó 86 szerző regényei közül tíz független franciaországi könyvesbolt terjesztette fel azt a 11 alkotást, amelyek közül a nemzetközileg elismert írókból és könyvkiadókból álló szakmai zsűri kiválasztotta Szabó Magda művét.

A párizsi Viviane Hamy gondozásban megjelent magyar regény szerzője 20 ezer eurós pénzjutalomban részesült, a mű francia fordításért Chantal Philippe ötezer eurót vehetett át. Szabó Magda 1969-ben írt regénye először 1974-ben jelent meg franciául a Seuil kiadó gondozásában.

■ DOSZTOJEVSKIJ BUDAPESTEN.

Július 2–7. között került sor az ELTE-n a Nemzetközi Dosztojevskij Társaság (International Dostoevsky Society – IDS) 13. szimpóziumára. Az 1971 óta működő, több mint 30 ország tudósait, kutatóit magába foglaló társaság, háromévenként rendez tanácskozásokat, s most először Magyarországon, Budapesten. Az idei konferencia címe: Dosztojevskij a kultúrák dialógusainak tükrében.

A tanácskozásokon megbeszélésre került az intertextualitás és intermedialitás Dosztojevskij műveiben, a szerző különféle művészeti alkotásokban utolérhető utóélete, a Dosztojevskij-interpretációk elméleti (dialogikus, narrációs, diskurzív) hozadéka, filozófiai megalapozottsága, nyelvezeti elemei, a különféle nemzeti kultúrákban/irodalomban betöltött szerepe, valamint a Bahtyin-monográfia metanyelvészeti öröksége is.

■ **ÖSSZMŰVÉSZET SZEGEDEN.** Európa legszebb szecessziós épületében, a 100 éves, újjászületett Reök-palotában új kulturális intézmény, a Regionális Összművészeti Központ kezd meg működését. Az első, 2007. augusztus 17-én nyíló kiállításokon Francisco Goya metszetsorozata és festményei, valamint szegedi kortárs képzőművészek alkotásai tekinthetők meg. Az időszaki programok mellett állandó programok – Irodalmi és Opera Szalon, könnyű- és komolyzenei koncertek, szobaszínházi előadások – is várják az érdeklődőket.

■ **FRANCIA REGÉNY KÖRÖSI CSOMÁRÓL.** Körösi Csoma Sándor (1784–1842), a *Himalája vagánya* címmel jelent meg Sylvain Jouty francia író 340 oldalas regénye a Fayard kiadó gondozásában.

■ **IRODALMI HUMOR.** Július 16-án a Gyulai Várszínház színpadán olvasott fel a III. Irodalmi humorfesztiválon: Esterházy Péter, Fehér Béla, Grecsó Krisztián, Háy János, Hazai Attila, Jász Attila, Orbán János Dénes, Podmaniczky Szilárd, Tözsér Árpád, Végh Attila és Zalán Tibor. A Tarján Tamás által celebrált esten a jó hangulathoz Dresch Dudás Mihály zenei közreműködése is hozzájárult.

■ **TÁMOGATÁSAZ ÍRÓSZÖVETSÉGNEK.** Csaknem 13 millió forint támogatást ítélt meg a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) a Magyar Írószövetség programjaira. Kalász Márton, a szervezet elnöke elmondta, hogy pályázat útján konkrét programokra kapták a pénzt. Hiller István oktatási és kulturális miniszter májusban közölte, hogy a minisztérium egyensúlyi tartalékának első negyedéves részét felszabadítja és a plusz forrásokból támogatják az írószervezeteket.

■ **KÖNYVTÁRPÉNZ.** Mintegy húszmilliárd forint jut a magyarországi könyvtárak fejlesztésére uniós pályázati forrásokból a 2008–2013 közötti időszakban – jelentette be Hiller István oktatási és kulturális miniszter. A tárcavezető elmondta: öt év alatt 16,67 milliárd forint jut a könyvtári terület fejlesztésére, ezen felül pedig 4,25 milliárd forint a könyvtári állomány digitalizálására fordítható.

■ **KÖNYVHÍDPROGRAMMAL** támogatják az érintett szakmák és a tárca a kortárs magyar irodalmat és olvasóit. A miniszter kiegészíti az idei könyvszakmai hitelkeretet, és várható, hogy visszaállítja a tudományos és szakkönyvek támogatását is.

■ KASMÍR RUSHDIE ELLEN.

Munkabeszüntetéssel tiltakoztak az indiai Kasmír több városában a muzulmánok Salman Rushdie Nobel-díjas brit író angliai lovagárával szemben. Az író Sátáni versek című művével vitatott ki annak idején a mohamedánok haragját, akik szerint a könyv istenkáromló. Khomeini ajatollah iráni vallási vezető 1989-ben vallási rendeletet (fatvát) adott ki, amelyben szabad kezet adott a muszlim híveknek Rushdie megölésére.

■ **KÖNYV 2007.** A Hungexpo Budapesti Vásárközpont azzal az ajánlattal kereste meg a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülését (MKKE), hogy idén ősszel, október 2–5. között rendezzenek közösen Könyv 2007 ősze elnevezéssel könyvvásárt. A Hungexpo által rendezett kiállításoknak (Printexpo, Budatranspack, Promotion) az elmúlt években 20–25 000 regisztrált látogatója volt, s erre a látogatottságra alapoznak, hogy az A és B pavilon között elterülő D pavilonba meghívják a könyvkiadás szereplőit, s esetleg a magyar lapkiadókat is.

■ **A FORDÍTÓ HALÁLA.** Elhunyt Hszing Van-seng, akinek köszönhetően a kínai az egyetlen nyelv – a magyaron kívül –, amelyen megjelent Petőfi Sándor összes költeménye. A hatodik kötet – kemény kötésben – a kilencvenes évek végén látott napvilágot. Ezt megelőzően Petőfi válogatott verseit összesen 120 ezer példányban adták ki Kínában, 42 kiadásban. Hszing Van-seng 1959-ben végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a hatvanas években, értelmiségi kortársaihoz hasonlóan a kulturális forradalom vidékre száműzte, de később a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Világirodalmi Intézetének kelet-európai tagozatán dolgozott és alkotta életművét. Összesen tizenhat kötetet jelent meg, ezekből egy Arany János válogatott verseinek kínai fordítását tartalmazza; saját kiadásban pedig Sanghajban megjelentette Ady válogatott verseit. Hszing Van-seng több magyar kitüntetést is kapott, köztük a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét 1999-ben. Már hosszú ideje betegeskedett, rákbeteg volt, de halálát – a hivatalos közlés szerint – a felmerült komplikációk okozták.

■ **KASSÁK-MATRICÁK.** Számítógéppel, faxszal, fénymásolóval és más elektronikai berendezésekkel, vagy ezek kombinációjával készült kisgrafikákból rendez kiállítást Kassák Lajos író, költő, képzőművész születésének 120. évfordulója alkalmából a Magyar Elektrotechnikai Társaság. A Magyar Elektrotechnikai Társaság negyedik alkalommal rendez kiállítást Matricák címmel. A 2002 óta, többnyire két évente kiírt pályázat ez évi témája – a szabadon választott mellett – az évforduló miatt szólt Kassák Lajosról. A témában összesen 29 ország művészeinek 159 alkotását fogadta el a zsűri.

■ **NEGYEDMILLIÁRDÉRT KELT EL AKÉZZEL ÍRT KÖNYV.** Az aranylevelekkel díszített 45 oldalas kézirat Krisztus történetét eleveníti fel gyönyörű illusztrációkkal, amelyek az elmúlt évszázadok során is megőrizték színeik eredeti ragyogását. A kódex az elhunyt Lord Wardington gyűjteményének része volt. Azt, hogy a könyvet ki készítette az 1400-as évek elején, nem tudni, a művészt Bedfordi Mester néven tartják számon. A könyv a Krisztus elárulásától eltemetéséig tartó időszakot „meséli” el. A könyvet egy német kereskedő vásárolta meg decemberben, de David Lammy kulturális miniszter kivételi tilalmat rendelt el a műkincsre, így a brit nemzeti könyvtár esélyt kapott arra, hogy megtegye „megfelelő”, 635 ezer fontos (csaknem 233 millió forint) ajánlatát. A pénz különböző adományokból jött össze.

Lapszámunk szerzői

Balázs Imre József – 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Költő, kritikus, a BBTE Bölcsészkarának adjunktusa, a Korunk szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Vidrakönyv* (2006).

Bárdos József – 1949-ben született Nagykőrösön, író, irodalomtörténész, műfordító, főiskolai tudományos munkatárs. Legutóbbi kötete: *Meztelen irodalom – Irodalomtörténeti komolytalankodások* (2005).

Bedecs László – 1974-ben született Budapesten, 1998-ban az ELTE-n magyar szakon, a Miskolci Egyetemen filozófia szakon szerzett diplomát. Az MTA könyvtárának munkatársa. Legutóbbi kötete: *Beszélni nehéz* – Tanulmányok Tandori Dezső költészetéről (2006).

Benyhe István – 1954-ben született Budapesten, tanár, író.

Bodansky György – 1953-ban született Budapesten, író, publicista, szerkesztő, novellái az Élet és Irodalomban, ifjúsági kalandregényei a Jonathan Millernél jelentek meg (álnéven). Legutóbbi kötete: *A múmia éjszakája* (2004).

Bombitz Attila – 1971-ben született Dorogon, germanista a Szegedi Egyetemen, kritikus. Legutóbbi kötete: *Akit ismerünk, akit sohasem láttunk* – Magyar prózaseminárium (2005).

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő, az Irodalmi Jelen munkatársa. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Teremtett világok* (2006).

Fekete Richárd – 1986-ban született. A Pécsi Egyetem hallgatója.

Gyenge Zsolt – 1977-ben született Kolozsváron, Budapesten él, tanársegéd.

Hartay Csaba – 1977-ben született Gyulán, költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Éji magtár* (2006).

Jancsó Noémi – 1988-ban született, Kolozsvárott, jelenleg egyetemi hallgató a BBTE politológia szakán.

Jász Attila – 1966-ban született Szönyön, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Fékezés* (2006).

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Jónás Tamás – 1973-ban született Ózdon, író. Legutóbbi kötete: *Apáimnak, fiaimnak* (2005).

Kabdebó Tamás – 1934-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *Blackwell és a magyarok* (2007).

Kántor Lajos – 1937-ben született Kolozsváron, József Attila-díjas, Pulitzer-díjas szerkesztő, író, újságíró. Legutóbbi kötete: *Az idő vaskalapja* (2007).

Kocsis Lilla – 1977-ben született Szentesen, magyar–német szakos középiskolai tanár, kritikus.

Kozma György – 1954-ben született Budapesten, közíró, karikaturista, kántor-helyettes. Legutóbbi kötete: *Kalandor lélek* (1998).

Lanczkor Gábor – 1981-ben született Székesfehérváron, költő. Legutóbbi kötete: *Fehér daloskönyv* (2007).

Márkus Béla – 1945-ben született Bükkaranyoson. Irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Tények és képzetek* (2005).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Olvasáspróbák 2* (2003).

Rácz Gergely – 1976-ban született Pécsen, riporter, író.

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Sebők Borbála – 1982-ben született Budapesten, színikritikus.

Seress Ákos – 1980-ban született Pécsen, a PTE-BTK ösztöndíjas phd-s hallgatója, Tennessee Williams, az angol-amerikai drámairodalom, illetve színház és drámaelmélet kutatója.

Sopotnik Zoltán – 1974-ben született Salgótarjánban, költő. Legutóbbi kötete: *Az őszinteség közepe* (2006).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sziszüphosz továbblép* (2005).

Szávai Attila – 1978-ban született Vácott, író.

Dr. Szendrey Gábor – 1940-ben született Gyöngyösön, nyugalmazott osztályvezető főorvos, a magyar külügyminiszter megbízottja.

Tarján Tamás – 1949-ben született Budapesten, kritikus, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *Esti Szindbád* (2005).

Tóth Krisztina – 1967-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Síró ponyva* (2004).

Varga Zoltán Tamás – 1978-ban született Debrecenben, költő, szerkesztő. Megjelenés előtt: *Lassú mozgás* című kötete.

Kulturális hírek

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonások – hírek

az KÖNYV PIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyermekkönyvekről, művészetéről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben,
a hírlaprusoknál, valamint a Kauer's,
az Interspar és az Auchan üzleteiben

www.ujkonyvpiac.hu